

Veronika Paulsen, Kristin Thorshaug og Berit Berg

Møter mellom innvandrere og barnevernet

Kunnskapsstatus

Mangfold og inkludering
NTNU Samfunnsforskning

Samfunnsforskning AS

Postadresse: NTNU Samfunnsforskning, 7491 Trondheim
Besøksadresse: Dragvoll Allé 38 B, Trondheim

Telefon: 73 59 63 00
Telefaks: 73 59 66 24

E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no
Web: www.samforsk.no

Foretaksnr. NO 986 243 836

NTNU Samfunnsforskning AS
Mangfold og inkludering
August 2014

ISBN: 978-82-7570-382-6 (web-utgave)
ISBN: 978-82-7570-381-9 (trykket rapport)

Foto: Kai Myhre
Trykk: NTNU Trykk

Forord

Kunnskapen om innvandrerbefolkningens møter med barnevernet har økt betydelig de siste årene. Siden vi i 2007 fikk den første kunnskapsoversikten på feltet, har omfanget av nye publikasjoner gjort at vi nå kan presentere en oppdatert kunnskapsoversikt med mer enn 200 nye titler. Denne kunnskapsstatusen er en del av prosjektet *Myter eller realiteter? Møter mellom innvandrere og barnevernet*. Prosjektet gjennomføres på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet» i perioden 2013-2016. Litteraturen som presenteres er basert på brede søk i ulike databaser. I tillegg har vi inkludert erfaringsbasert materiale som formidler «god praksis» og «gode prosesser». Dette materialet har etter vårt skjønn stor betydning når det gjelder å forstå barnevernets møter med ulike minoritetsgrupper. Samlet sett inneholder oversikten derfor både artikler, rapporter, evalueringer, utredninger, doktoravhandlinger, masteroppgaver, bøker og bokkapitler.

Fokus på norske erfaringer har vært utgangspunktet for utarbeidingen av denne kunnskapsstatusen. Barnevern må forstås kontekstuellt, og da blir barnevernets rolle i en norsk samfunnsmessig kontekst en viktig ramme for forståelsen av innvandreres møter med barnevernet. Materialet som presenteres er derfor i første rekke basert på norsk forskning og norske erfaringer. I tillegg har vi inkludert noen sentrale arbeider fra andre nordiske land og fra internasjonal forskning. Vi har måttet være selektive, for også internasjonalt er dette etter hvert blitt et stort felt og et sentralt tema. Den internasjonale litteraturen som er tatt med vurderes å ha overføringsverdi, selv om den er basert på erfaringer fra land med annen lovgiving, andre velferdsordninger og andre samfunnsmessige forhold. Et eksempel er litteratur om kulturelle, språklige og kommunikative utfordringer i møter mellom innvandrere og barnevernet.

Arbeidet med kunnskapsstatusen er gjennomført av Veronika Paulsen, Kristin Thorshaug og Berit Berg. Vi vil takke både oppdragsgiver og referansegruppa for prosjektet for gode innspill underveis i prosessen.

Trondheim 30. september 2014

Veronika Paulsen

Kristin Thorshaug

Bert Berg

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING	1
1.1 Innvandrerbefolkningen og barnevernet	3
1.1.1 Overrepresentasjon – forklaringsfaktorer	3
1.1.2 Utfordringer for barnevernet.....	5
2 KOMMUNIKASJON OG SAMHANDLING	9
2.1 Fortolkning	10
2.1.1 Kultur som forklaringsfaktor	10
2.1.2 Et normativt barnevern.....	16
2.1.3 Kulturell kompetanse og kultursensitivitet	17
2.2 Tillit	19
2.3 Språk og tolkebruk	23
2.4 Rettssikkerhet og likebehandling	27
3 TILTAK	31
3.1 Omfang av tiltak	31
3.1.1 Hjelpetiltak.....	33
3.1.2 Omsorgstiltak.....	36
3.1.3 Tiltak for enslige mindreårige	38
3.2 Ettervern	40
3.3 Begrunnelse for tiltak	41
3.4 Effekter av tiltak	42
4 ENSLIGE MINDREÅRIGE FLYKTNINGER	47
4.1 Bosetting av enslige mindreårige	47
4.2 Flyktningfaglige og barnevernfaglige perspektiver	49
4.3 Internasjonal og nasjonal lovgivning	50
4.4 Bo- og omsorgstilbud	52
4.4.1 Utvikling i bo- og omsorgstilbud	53
4.4.2 Valg av tilbud.....	54
4.4.3 Ulik hjemling av tiltak.....	55
4.4.4 Statsrefusjoner.....	56

4.4.5	Politiske føringer	58
4.4.6	Behov for lovendring.....	59
4.5	Arbeid med enslige mindreårige flyktninger	59
4.5.1	Omsorgsbehov	59
4.5.2	Omsorgsarbeid.....	61
4.5.3	Enslige mindreåriges relasjon til barnevernet	63
5	OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER.....	65
5.1	Innvandrerbefolkningen og barnevernet	65
5.2	Kommunikasjon og samhandling.....	66
5.3	Tiltak	67
5.4	Enslige mindreårige flyktninger	69
5.5	Anbefalinger	70
REFERANSER	73

1 Innledning

Denne kunnskapsstatusen gir en oversikt over forskning og annen relevant litteratur som beskriver møter mellom barnevernet og innvandrere. Rapporten er en del av et større forskningsprosjekt som NTNU Samfunnsforskning utfører på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Prosjektet, som har tittelen *Myter eller realiteter? Møter mellom innvandrere og barnevernet*, skal bidra til å videreutvikle og forbedre arbeidet med barn, unge og familier med innvandrerbakgrunn, herunder at minoritetsperspektivet i større grad integreres i barnevernets tjenester. Arbeidet omfatter tre delprosjekter med følgende fokusområder; i) kommunikasjon og samhandling, ii) bruk av barneverntiltak blant barn og unge med innvandrerbakgrunn og iii) bosetting av enslige mindreårige asylsøkere.

Vi har forholdt oss til temaene i de nevnte tre delprosjektene i utviklingen av kunnskapsstatusen. Under «Kommunikasjon og samhandling» har vi blant annet søkt etter litteratur om kommunikasjonsforløp og samhandling og hva som påvirker dette, brukermedvirkning og ivaretagelse av det minoritetsetniske perspektivet i barnevernet. Under «Bruk av barneverntiltak» har vi fokusert på omfang av barneverntiltak blant ulike minoritetsgrupper samt årsakene til tiltak og begrunnelse for valg av tiltak. Under «Bosetting av enslige mindreårige flyktninger» har viktige temaer vært bosettingsprosesser, bo- og omsorgsbehov og -løsninger, føringer fra aktuelle lovverk og gruppens relasjon til barnevernet. Her har vi valgt å innlemme noe av forskningen tilknyttet enslige mindreårige asylsøkere, da mye av den tilgjengelige litteraturen fokuserer på asylsøkerfasen og i mindre grad tar for seg bosettingsfasen og tiden etter bosetting¹.

Vi har benyttet ulike metoder og databaser for søk etter litteratur. I tillegg til søk i ulike tidsskriftdatabaser som Bibsys og Idunn, har vi deltatt på relevante konferanser², workshops og kongresser hvor vi har innhentet kunnskap om både nye publikasjoner, pågående prosjekter og praksiseksempler. I tillegg har vi aktivt brukt litteraturlister fra publikasjoner til å "nøste videre" til både masteroppgaver, doktoravhandlinger, praksisrapporter, evalueringsrapporter osv. På et felt der man helt eksplisitt etterlyser praksisnær kunnskap, har vi sett

¹ Deler av teksten i kunnskapsstatusen er hentet fra foreliggende rapporter fra NTNU Samfunnsforskning. Se Thorshaug, Svendsen og Berg (2010) og Thorshaug, Paulsen, Røe og Berg (2013).

² Vi har blant annet deltatt på Nordic Migration Research- konferansen i København, den nordiske konferansen mot barnemishandling og omsorgssvikt i Nuuk og på Norsk Barnevernkongress i Oslo.

det som viktig å inkludere et bredt spekter av litteratur – både publikasjoner som oppfyller strenge krav til vitenskapelighet og rapporter basert på lokale erfaringer, forsøksvirksomhet og eksempler på «god praksis» og «gode prosesser».

Med bakgrunn i at det senest i 2007 ble utarbeidet en kunnskapsstatus på dette feltet (Holm-Hansen, Haaland og Myrvold 2007), har vi valgt hovedsakelig å se nærmere på forskning fra perioden 2007-2014. Det har likevel på enkelte områder vært aktuelt å gå inn i litteratur som er eldre enn dette, særlig der det eksisterer lite litteratur av nyere dato. Når det gjelder litteratur som omhandler flyktningrelaterte tema, er det de siste årene gitt ut både kunnskapsoversikter og rapporter som viser stort omfang og bredde på dette feltet (Berg og Valenta 2008; Brekke mfl 2010; Lidén mfl. 2011). Mye av det som er omtalt i disse kunnskapsoversiktene har relevans for feltet barnevern og innvandring og er med i denne kunnskapsstatusen. For et bredere søk på flyktningrelaterte tema henvises det til referansene over.

Kunnskapsstatusen er basert på ulike typer litteraturkilder: i) Lovverk, rundskriv og veiledere, ii) stortingsmeldinger, offentlige utredninger, handlingsplaner og øvrige offentlige strategidokumenter, iii) forskning og utviklingsarbeid og egenrapportering fra prosjekter, og iv) doktorgradsavhandlinger og master- og hovedfagsoppgaver fra samfunnsvitenskapelige fagområder. Hovedfokus har vært forskning og litteratur i det norske landskapet, og det er også i hovedsak det norske systemet som presenteres og vurderes. Vi har imidlertid også sett nærmere på nyere studier fra Norden og Nederland, som har velferdssystemer som til en viss grad ligner vårt eget, og forskning i den engelskspråklige litteraturen, blant annet fra Storbritannia, USA og Canada.

I forskning og debatter på dette feltet benyttes ofte begreper som «innvandrere», «minoritetsspråklig» og «minoritet» uten at det gjøres en nærmere avklaring av begrepenes innhold. Det er viktig å være bevisst på at begrepet «innvandrere» omfatter en svært heterogen gruppe, både når det gjelder nasjonalitet og innvandringsgrunn. Det er tidligere blitt påpekt at begrepet ofte benyttes til å betegne personer som er synlig annerledes enn majoritetsbefolkningen (Gullestad 2002). Vi velger i denne kunnskapsstatusen å benytte en vid forståelse av begrepet, og inkluderer både *innvandrerbarn*, det vil si barn som er født i utlandet, og *norskfødte barn* med to utenlandsfødte foreldre. Videre inkluderer vi alle nasjonaliteter og innvandringsgrunn, da vi anser det som viktig å belyse heterogeniteten i gruppen. Det er likevel en realitet at mye av den offentlige diskusjonen og tilgjengelige studier fokuserer på såkalte «ikke-vestlige»

innvandrere³ (Hofman 2011). Hofman (ibid) påpeker at det er behov for mer kunnskap om nye innvandrergupper, for eksempel den økende andelen familier fra Øst-Europa.

1.1 Innvandrerbefolkningen og barnevernet

Frem til 1960-årene var Norge et land med større emigrasjon enn immigrasjon. De påfølgende 50 årene har dette bildet blitt kraftig endret, blant annet gjennom perioder med arbeidsinnvandring på 1960- og 1970-tallet og igjen på 2000-tallet, og med økte ankomster av flyktninger og asylsøkere fra 1980-tallet (Brochmann og Kjeldstadli 2008). I dag utgjør innvandrere 12 prosent av befolkningen, mens norskfødte med innvandrerforeldre utgjør i overkant av to prosent⁴. En relativt stor del av innvandrerbefolkningen er barn og unge, hvor 24 prosent er 19 år eller yngre⁵. Noen er kommet som flyktninger og asylsøkere, alene som enslige mindreårige eller som medfølgende barn. Enkelte er født i Norge av innvandrerforeldre, noen er gjenforent med sin familie i Norge mens andre er barn av arbeidsinnvandrere⁶.

1.1.1 Overrepresentasjon – forklaringsfaktorer

Barn og unge med minoritetsbakgrunn, særlig førstegenerasjonsinnvandrere, er overrepresentert i barnevernstatistikken i Norge (Allertsen og Kalve 2006; Kalve og Dyrhaug 2011), både når det gjelder hjelpetiltak og omsorgsovertakelser. Mens 6,7 prosent av innvandrerbarn og 5,1 prosent av norskfødte barn med innvandrerforeldre hadde barnevernstiltak i 2009, hadde bare 2,9 prosent av barn uten innvandrerbakgrunn tiltak (Kalve og Dyrhaug 2011). Bakgrunnen for dette diskuteres i litteraturen og i den offentlige debatten. På den ene siden stilles det spørsmål om overrepresentasjonen handler om en høyere sannsynlighet for omsorgssvikt. På den andre siden snakkes det om barnevernets fokusområder og om klientifisering og passivisering gjennom «avhengighetsskapende integreringsarbeid» (Wikan 1995; Aadnesen 2012). De ulike retningene i

³ Dikotomien vestlig/ikke-vestlig kritiseres blant annet for å overse de store interne forskjellene i kategoriene, og også fordi «ikke-vestlig» oppleves som en restkategori med en negativ konnotasjon.

⁴ Se <http://www.ssb.no/innvbef/>. Innvandrere omfatter her bosatte i Norge som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre. Norskfødte med innvandrerforeldre omfatter her personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre.

⁵ Dette inkluderer norskfødte med innvandrerforeldre. Statistikk innhentet fra SSB.

⁶ Den største gruppen innvandrere i 2013 kom fra Polen (SSB 2013).

litteraturen kan kobles til ulike forklaringsfaktorer hvor vi hovedsakelig kan skille mellom i) kulturelle og minoritetsrelaterte faktorer, ii) levekårsfaktorer og iii) flyktningsspesifikke faktorer (Thorshaug, Svendsen og Berg 2010). De ulike perspektivene er ikke gjensidig utelukkende. For å forstå en konkret barnevernsak er det viktig å ha en bred forståelse der det kan være elementer fra samtlige av faktorene.

Kulturelle og minoritetsrelaterte faktorer fokuserer, implisitt eller eksplisitt, på kultur og møter mellom kulturer i barnevernsrelatert arbeid (Berg og Berg 2002). Dette handler om alt fra «kulturelle misforståelser» til ulike forståelser og fortolkninger av hva som representerer «god omsorg» (Aadnesen og Hærem 2007; Vike og Eide 2009). Det omfatter også ulike perspektiver på kjønns- og generasjonsroller og relasjonen mellom den private og den offentlige sfæren (Berg og Berg 2002; Lauritsen og Berg 2004; Kristiansen 2014). En sentral utfordring kan knyttes til hva begrepet kultur innebærer og hvordan forståelser og forklaringer koblet til kultur blir en universalforklaring for det vi har problemer med å forstå (Berg 2010). Innenfor dette perspektivet ser en også på forholdet mellom majoritet og minoritet og hvordan dikotomien «oss/de andre» påvirker relasjonen mellom ansatte i barnevernet og minoritetsfamiliene (Berg 2010; Østby 2011; Persson 2014).

Levekårsfaktorer omhandler det faktum at innvandrerbefolkningen representerer en sosial og økonomisk underklasse i Norge. Med generelt lavere sysselsetting og inntekt enn den øvrige befolkningen utsettes mange innvandrerfamilier, særlig fra såkalte ikke-vestlige land, for vedvarende fattigdom og tilhørende problemer (Øya, Grødem og Krange 2006; Blom og Henriksen 2008; Bhuller og Aaberge 2010). Studier viser at barn som vokser opp i familier med flere negative levekårsfaktorer har større sannsynlighet for å omfattes av barneverntiltak (Andenæs 2004; Kojan 2011; Sandbæk 2002). Her vil ofte flere dimensjoner – som kjønn, klasse, nasjonalitet, helse, inntekt og bosituasjon – kunne påvirke behov for barnevernstiltak. Med andre ord snakker vi om interseksjonelle eller sammenkoblede faktorer som samlet påvirker familiers levekår (NOU 2012:15).

Flyktningrelaterte faktorer omhandler konsekvenser av krig, flukt, lange opphold i asylmottak, eksilsituasjon og eventuell repatriering, og hvordan dette påvirker psykisk helse, foreldrekompetanse og barns omsorgssituasjon (Varvin 2003; Berg og Valenta 2008; Berg 2010). De siste års ankomster av medfølgende og enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere representerer en økt utfordring for ansatte i barnevernsrelatert arbeid. Gjennom studier uttrykkes bekymring for situasjonen til barn og unge som bor på asylmottak. Flere setter spørsmålsteget ved om

ansatte i barneverntjenesten har kompetanse og kapasitet til å møte de flyktningsspesifikke utfordringene tilknyttet denne gruppen, både i asylprosessen og etter bosetting (Engebrigtsen 2002; Lauritsen, Berg og Dalby 2002; Hjelde 2003; Oppedal, Seglem og Jensen 2009; Eide og Broch 2010; Lidén mfl. 2013).

Samlet illustrerer de ulike forklaringsfaktorene mangfoldet av problemstillinger og utfordringer barnevernansatte står overfor i arbeidet med minoritetsfamilier. Barn og unge med minoritetsbakgrunn møter de samme utfordringene som barn og unge generelt, men de er i tillegg ofte utsatt for noen særlige belastninger. Ansatte i barnevernet må derfor forholde seg til særegne problemstillinger hos både barn og foreldre, hvor det er store variasjoner med henhold til innvandringsbakgrunn, botid i Norge, religion, kultur og livssituasjon (Lauritsen og Skagen 2009).

1.1.2 Utfordringer for barnevernet

Møtet mellom innvandrere og barnevernet har vært et faglig og politisk hett tema i flere år. Undersøkelser viser at mange saksbehandlere i barnevernet opplever det å jobbe med familier med minoritetsbakgrunn som utfordrende eller problematisk (Hærem og Aadnesen 2008; Rugkåsa 2008; Eide, Qureshi, Rugkåsa og Vike 2009; Bø 2010; Kriz og Skivenes 2010a; Moufack 2010; Aadnesen 2012). Erfaringer fra både tjenesteytere, interesseorganisasjoner og innvandrerfamiliene tilsier at forholdet mellom minoritetsspråklige familier og barnevernet ofte er konfliktfylt og preget av mistillit, misforståelser og samarbeidsproblemer (Vike og Eide 2009; Norsk innvandrerforum 2013). Norsk innvandrerforum gjennomførte i 2013 prosjektet «Dialogmøter mellom barnevernet og etniske minoriteter». Målet med prosjektet var å informere om barnevernet, å skape dialog mellom barnevernet og personer med etnisk minoritetsbakgrunn, samt å innhente forslag til hvordan utfordringene kan løses. I sine anbefalinger er *kompetanse* et sentralt stikkord. Dette handler både om å øke kompetansen innad i barnevernet og om å gjøre barnevernet mer forståelig for innvandrere (Norsk innvandrerforum 2013). Barneombudet (2009) mener at manglende forståelse for barnevernets oppgaver i etniske minoritetsfamilier gjør at barn som opplever vanskeligheter står i fare for å ikke få det tilbudet de har behov for fra barnevernet. I den forbindelse mener ombudet at det er behov for en styrking av barnevernets innsats for å nå fram til og skape fortrolighet i etniske minoritetsfamilier (Barneombudet 2009).

Det er viktig å påpeke at utfordringene som oppstår i møtet mellom innvandrere og barnevernet også delvis vil være de samme som i møtet mellom barnevernet og befolkningen for øvrig. Utfordringene i barnevernet er komplekse og sammensatte, og handler blant annet om mangel på informasjon, uoversiktlige og komplekse systemer, lang saksbehandlingstid, forholdet mellom hjelp og kontroll samt manglende tillit (NOU 2009:8; Kvello 2010; Haugen, Paulsen og Berg 2012; NOU 2012:5). Disse opplevelsene forsterkes imidlertid av familienes minoritetsbakgrunn og gir noen tilleggsutfordringer (Söderström 2012). Qureshi (2009) påpeker i den forbindelse at arbeidet med etniske minoriteter alltid har elementer av usikkerhet. Sosialarbeidere og ansatte i barnevernet kobler ofte utfordringene til språk, kommunikasjon, manglende felles referanseramme, familiekonflikter, ulike forståelser av kjønnsroller og relasjoner mellom generasjoner, manglende informasjon om kulturell bakgrunn og årsaker til migrasjon (Bø 2008; Kriz og Skivenes 2010a; Norsk innvandrersforum 2013) samt lite tilpassede tjenester og tiltak (Bø 2010). Ofte kan det være forbundet både frykt og skam med inngripen fra barnevernet, og minoritetsfamiliers forståelse av barnevernet kan være preget av feilaktige oppfatninger (Bjørknes, Jakobsen og Nærde 2011; Mendoza 2011). Samlet fører dette til at en del saksbehandlere i barnevernet vegrer seg for å gå inn i saker med etniske minoriteter (Rugkåsa 2008; Bø 2010).

Spørsmålet er hvordan disse utfordringene forstås og blir møtt i barnevernet. I barnevernfaglige sammenhenger, som i øvrige diskusjoner om møter mellom innvandrerbefolkningen og tjenesteapparatet, er mye av premisset for diskusjonen at eventuelle utfordringer handler om kulturforskjeller og manglende kultursensitivitet. Kulturbegrepet blir ofte brukt til å forklare ulikhet, underordning og marginalisering, uten at koblingen til kultur problematiseres (Ålund 1997; Fuglerud og Eriksen 2007). Når forskere drøfter sosialt arbeid med etniske minoriteter innenfor en kulturell forståelse, tar de ofte utgangspunkt i sosialantropologi, men også i kunnskap fra andre fagområder. Kulturell forståelse knyttes ofte til normer og praksiser hos den etniske minoritetsbefolkningen og innebærer å forstå handlinger i den referanserammen som kultur defineres som (Skytte 2008). En av nestorene innenfor innvandringsforskning i Norden, Aleksandra Ålund (1997:12), sier det på denne måten:

Problem som i realiteten snarast är förbundna med social ojämnlighet «kulturaliseras» (...) «Annorlunda kultur» förstås som den grundläggande orsaken till alla problem som förknippas med invandrarbarna. Men kulturalisering döljer den sociala verklighetens reella åtskillnader och problem

En slik form for «kulturalisering» bidrar til at vi verken ser personene eller situasjonen personene inngår i. I stedet for å forstå hendelser kontekstuel, legges stereotyper og forenklete forståelser av gruppeegenskaper til grunn i fortolkningen. Stereotyper bidrar til at vi baserer våre fortolkninger på forenklete situasjonsbilder. Denne formen for «andregjøring» kan innebære at vi gjør noen til «de andre», mens ens egen posisjon ikke uttales eller tematiseres (Østby 2011). For ansatte kan det daglige tidspresset føre til at en arbeider ut fra enkle forklaringer for å finne raske løsninger (Thorshaug mfl. 2010). Forenklinger av denne typen kan bidra til å redusere barnevernets legitimitet i innvandrerbefolkningen ved at minoritetsfamilier frykter at ansatte i barnevernet ikke klarer å se forbi «de andre»-merkelappen. For å forhindre bruk av egenskapsforklaringer og stereotyper er det viktig at barnevernet tilbyr kultursensitive tjenester (Williams og Soydan 2005; Skytte 2008; Fylkesnes 2011).

Til tross for mye fokus på utfordringer i møtet mellom innvandrere og barnevernet har imidlertid den forskningsbaserte kunnskapen om arbeidsmetoder vært relativt begrenset. Dette var et sentralt poeng i kunnskapsstatusen *Flerkulturelt barnevern* utarbeidet av NIBR (Holm-Hansen mfl. 2007), hvor forfatterne blant annet etterlyste mer kunnskap om hvordan barnevernet kan nå ut til barn og familier med minoritetsbakgrunn. En kartlegging av minoritetsperspektiver i statlige etater avdekket at målet i første rekke har vært å styrke brukerperspektivet, mens det har vært mindre fokus på hvilke konsekvenser dette må få for selve tjenesteapparatet (IMDi 2006). Likeverdige tjenester må utvikles i en dialog mellom bruker og tjenesteapparat. Mange tiltak har vært rettet mot minoritetsgrupper, mens færre har vært rettet mot førstelinjen. Norsk innvandrerforum påpeker at det de siste årene har vært satset mer på å styrke den flerkulturelle kompetansen i barnevernet, både gjennom videreutdanninger, dialoggrupper, informasjonsstrategier og rekruttering av ansatte med minoritetsbakgrunn (Norsk innvandrerforum 2013). Til tross for dette er fortsatt mange av de samme problemstillingene og usikkerhetsmomentene i fokus. Et sentralt spørsmål i arbeidet med denne kunnskapsstatusen har vært om nyere forskning har tettet noen av de identifiserte kunnskapshullene. I det følgende ser vi nærmere på forskningstilfanget i de tre definerte fokusområdene.

2 Kommunikasjon og samhandling

Det å sikre god informasjon og gjensidig forståelse er en utfordring i barnevernet generelt, men kan ofte oppleves mer utfordrende når man ikke har felles språk eller referanserammer. Vi vet at språk- og kommunikasjonsproblemer er en klar barriere i relasjonen mellom norske velferdstjenester og minoritetsspråklige brukere (Rasmussen 2004; IMDi 2007; Helsedirektoratet 2009), også i barnevernet (IMDi 2008; Slettebø 2008; Kriz og Skivenes 2010c; Aadnesen 2012; Berggrav 2013). Dette handler ofte om manglende språkkompetanse, problemer med tolkebruk og mangel på kvalifiserte tolker, men kan også omhandle personers ulike referanserammer for en samtale (Söderström 2012).

Et godt samarbeid mellom bruker og saksbehandler henger ofte sammen med tydelig informasjon, gode relasjoner, anerkjennelse og gjensidig respekt. Det å sikre god *kommunikasjon* og *samhandling* mellom barnevernsarbeidere og brukere er et kjerneanliggende innen det flerkulturelle barnevernet (Holm-Hansen mfl. 2007). Vi vet fra annen forskning (Aadnesen 2012; Haugen mfl. 2012) at hensiktsmessig kommunikasjon og samhandling er viktig for å skape forståelse og muligheter for brukermedvirkning. Det legger også et viktig grunnlag for den videre prosessen og for samarbeidet og relasjonen mellom familien og barnevernet (Slettebø 2008), og for mulighetene for å skape tillit mellom brukere og barnevernet. Men, hva er kommunikasjon, og hva innebærer *god* kommunikasjon?

Kommunikasjon handler om både verbalt språk, skriftlig språk og kroppsspråk (Söderström 2012). Kommunikasjon er en toveis prosess som omhandler tolking av meningsinnhold, og som påvirkes av blant annet maktrelasjoner, holdninger og referanserammer (Midjo 2010). I møte med minoritetsspråklige blir både det skriftlige, det verbale, det ikke-verbale, det implisitte, det kulturelle og det kontekstuelle av betydning. Fife (2002) viser til åtte kriterier for at flerkulturelle samhandlinger kan utvikles positivt: evnen til å vise respekt, evne til å ikke fordømme, evne til å akseptere at egen kunnskap og eget syn er relativt, evne til empati, evne til å være fleksibel, evne til turtaking i samtaler og til slutt det å ha toleranse for tvetydighet. Vi ser med andre ord at den indirekte kommunikasjonen og sider ved samhandlingen tillegges like stor vekt som språkkompetansen. Med bakgrunn i dette vil vi i det følgende se tilgjengelig litteratur på kommunikasjon og samhandling med tre ulike innganger – fortolkning, tillit og språk og tolkebruk.

Litteraturgjennomgangen viser at mye av den tilgjengelige dokumentasjonen er beskrivende, men gir mindre dyptgående vurderinger av hva som ligger i de ulike begrepene man snakker om, eksempelvis «kultur» og «god kommunikasjon». Videre er en del av litteraturen normativ ved at den studerer hvordan ulike holdninger, tilnærminger og perspektiver påvirker samarbeidet med minoritetsfamiliene. Det fokuseres på tjenesteapparatets opplevelse av møtene med innvandrere, men vi finner færre studier som tar for seg brukerperspektivet, og da særlig barnas perspektiv på møtet med barnevernet.

2.1 Fortolkning

Flere forskere har vist til at saksbehandlernes forforståelse har betydning for hvordan relasjoner utvikles i barnevernet (Bredal 2009; Kriz og Skivenes 2011; Østby 2011). Forforståelse handler om hvilke «briller» eller antakelser vi møter verden med (Aadland 2004), og her inngår komponenter som språk, begreper og teorier, trosoppfatninger, grunnleggende oppfatninger og erfaringer. Gilje og Grimen (2007) fremholder at alle aktører bringer med seg dette i samhandling med andre og i sine forsøk på å fortolke det man ser. Aadland (2004) mener at forforståelse kan være både bevisst og ubevisst, og at noen holdninger vet vi at vi har, mens andre holdninger lever i det Aadland kaller det førbevisste – holdningene er så selvfølgelige at vi tar de for gitt.

Barnevernsansattes forforståelse og fortolkninger vil ha betydning for hvordan de møter foreldre, både med og uten innvandrerbakgrunn. Enkelt sagt vil hvilket perspektiv man har påvirke hva man ser *etter*, og følgelig hva man *ser*. Hvordan man fortolker en situasjon vil også ha betydning for praksis. Dersom samhandlingsutfordringer i barnevernet i første rekke eksempelvis blir forstått som kulturforskjeller, kan dette stenge for andre fortolkninger og mulige løsninger. Her ser vi klare paralleller til minoritetsfamilier med funksjonshemmete barn og deres møter med tjenesteapparatet, hvor det også har vært en tendens til å kulturforklare samhandlingsproblemer, selv om det ofte viser seg at det i første rekke handler om språklige og kommunikative utfordringer (Poulsen 2006; Berg 2012; Berg og Fladstad 2012; Sajjad 2012).

2.1.1 Kultur som forklaringsfaktor

Som nevnt tillegges kulturbegrepet mye vekt i diskusjoner rundt møter mellom innvandrerbefolkningen og barnevernet. Det snakkes om kulturelle forskjeller og

det påfølgende behovet for et kultursensitivt barnevern. Det finnes et stort antall definisjoner og forståelser av kultur, men ofte benyttes begrepet kultur uten at det defineres nærmere. Ifølge Qureshi og Fauske (2010) sliter mange barnevernsarbeidere med å finne ut hvilken betydning kultur har; enten blir den over- eller underprioritert. Dette kan føre til at det trekkes feilaktige slutninger om kultur som årsak, noe som i neste omgang fører til lite hensiktsmessige løsninger. Lopez (2007) mener det kan være utfordrende å avgjøre når likebehandling eller forskjellsbehandling er riktig tilnæringsstrategi: skal de legge vekt på kulturforskjellene eller møte brukerne på individuell basis? Begge tilnæringsmåter kan oppleves som lite adekvate av brukere med minoritetsbakgrunn, hvor både et fokus på deres bakgrunn og en manglende tilrettelegging ut fra bakgrunn kan oppleves som negativt.

Ansattes kultursyn kan få store konsekvenser for deres arbeid. Hvis kultur blir forstått som noe statisk, kan det føre til at vi ser minoritetsfamilier som et «produkt av sin kultur». Eriksen og Sørheim (2006) advarer mot en slik forenklet forståelse og understreker at dette lett kan skape større avstand mellom minoritet og majoritet fordi det gir inntrykk av at «kulturkløften» er dypere enn den er. En mer dynamisk forståelse av kultur beskriver mennesker som *kulturelle blandingsprodukter* som er påvirket av både fortid og nåtid (Eriksen 1997, Eriksen og Sørheim 2006, Skytte 2008). Et slikt dynamisk syn på kulturens betydning, vil innebære at minoritetsfamilier i møte med barnevernet har med seg både sin egen hjemlandskultur og erfaringer fra det norske samfunnet. Med bakgrunn i en slik forståelse vil ansatte i barnevernet vurdere minoritetsfamilier ut fra deres aktuelle utfordringer i stedet for ut fra deres bakgrunn. Ortega og Faller (2011) understreker i den forbindelse at kultur har et komplekst og dynamisk meningsinnhold, både når det gjelder sosial konstruksjon, tilpasning, overføring mellom generasjoner og variasjoner over tid. Dette innebærer at vi bør forstå kultur som bærer av både stabile og foranderlige aspekter, og at disse aspektene endres i interaksjonen med hverandre.

I forlengelsen av dette er det viktig å understreke at betydningen av etnisk og kulturell bakgrunn må forstås kontekstuel og vil variere med både person og situasjon. For minoritetsfamilier vil forhold som botid, utdanning, språkkunnskaper og nettverk virke inn på mulighetene til både å forstå og fortolke samfunnet rundt seg. Er du ny i Norge og ikke snakker noe særlig norsk, er det sannsynlig at din kulturelle bakgrunn fra hjemlandet vil ha mer å si enn om du er født og oppvokst i Norge, snakker flytende norsk og er «godt integrert». Samtidig kan et ensidig blikk på f.eks. botid gjøre at vi overser andre påvirkningsfaktorer. Slike påvirkningsfaktorer kan være etniske nettverk, ulike

trossamfunn, sterke bånd til familie i hjemlandet, eller det kan være egne prioriteringer og preferanser som ikke nødvendigvis kan knyttes til ytre forhold. Poenget er derfor ikke å avvise kulturelle forklaringer, men å forstå kultur som noe som hele tiden er i bevegelse og som både bevisst og ubevisst preger våre handlinger (Prieur 2004, Aadnesen 2012).

Fokuset på kultur som forklaringsfaktor kan variere mellom land og kan påvirkes av blant annet migrasjons- og innvandringshistorikk. Dette er det viktig å ta i betraktning når erfaringer fra ulike land sammenlignes. I USA fant Kriz og Skivenes (2011) at saksbehandlere generelt ikke så på kulturforskjeller som problematisk i samarbeidet med etniske minoritetsforeldre, men som ett av flere forhold som måtte tas med i betraktningen i det faglige arbeidet. Saksbehandlerne betraktet kulturelt mangfold som en selvfølge og en naturlig del av sitt arbeid, uavhengig av familiens etniske bakgrunn. Videre identifiserte de rasisme og fattigdom som viktige dimensjoner i arbeidet med minoritetsfamilier, og bare noen få nevnte språk som en utfordring. Saksbehandlerne sine perspektiver i USA står dermed i sterk kontrast til oppfatningene hos saksbehandlere i både Norge og England, hvor kommunikasjon oppleves å være en stor utfordring og hvor kulturforskjeller ofte tillegges stor vekt (Kriz og Skivenes 2011). Dette kan blant annet henge sammen med at USA har lang erfaring med immigrasjon.

Østby (2008) har i en lignende studie sammenlignet hvordan arbeid med etniske minoriteter er tematisert i norske og engelske sosialarbeiderutdanninger. Studien baseres på informasjon fra tre høyskoler i hvert av landene samt intervjuer med engelske universitetsansatte. Hun beskriver at det er relativt stor forskjell på hvordan norske og engelske utdanninger forholder seg til temaet etniske minoriteter. I England har en uttalt antirasistisk forståelse lenge vært en vesentlig del av sosialarbeiderutdanningene. Fra 1980-tallet og fram til 1996 var det sterkt fokus på antirasisme, mens man etter 1996 har hatt et bredere fokus på ikke-diskriminering, der rasisme er en av formene for undertrykking. Utdanningene er i dag dominert av et ikke-undertrykkende perspektiv, der kulturforståelse i liten grad er tematisert. I Norge er dette annerledes, hvor man ikke har fokus på rasisme og diskriminering, men på kulturforskjeller. Østby betegner dette som et kulturperspektiv og fremholder at det i sosialarbeiderutdanningene i Norge søkes å formidle et dynamisk kulturbegrep, der innsikt i ulike kulturer anses som sentralt for å kunne gjennomføre godt sosialt arbeid i et flerkulturelt samfunn.

Williams og Soydan (2005) har gjennomført en tverrnasjonal vignett-studie i Tyskland, England, Sverige og Danmark, der 713 barnevernansatte har blitt presentert for barnevern-vignetter og gjort vurderinger basert på disse

opplysningene. Deres hovedfunn er at barnevernarbeiderne vier liten plass til barnets etnisitet og kulturelle bakgrunn, og de beskriver at barnevernarbeiderne har en *universalistisk* og «*fargeblind*» tilnærming til sakene. Det betyr blant annet at saksbehandlerne beskriver at de vil forholde seg likt til sakene, uavhengig av hvilken etnisitet barnet har. Studien avdekker imidlertid store variasjoner i hvordan *den enkelte* barnevernarbeider forholder seg til sakene. De finner i liten grad standardiserte arbeidsprosesser eller beskrivelser av en standard saksgang. Ulike sider av saken vektlegges ulikt av forskjellige barnevernarbeidere, og brukers etniske og kulturelle bakgrunn blir et av flere temaer som vektlegges ulikt. Williams og Soydan hevder at denne universalistiske tilnæringsmåten er til hinder for kultursensitive intervensjoner (Fylkesnes 2011). Williams og Soydan (2005) finner videre at barnevernfeltet mangler en avklaring på hva som er spesielt med etnisitet, og hva man eventuelt trenger som særlig kompetanse. Fylkesnes (2011) fant derimot i sin studie at saksbehandlerne var forsiktig med å konkludere med bakgrunn i kulturelle forskjeller, og beskriver at den konkrete kulturkunnskapen ikke fikk en stereotypiserende form. Hun beskriver videre at saksbehandlerne gjennom sine fremgangsmåter la til rette for at foreldrenes synspunkter og vurderinger ble hørt, etterspurt og tatt hensyn til når tiltak skulle vurderes og iverksettes. Selv om Fylkesnes' studie omhandler et lite, selektivt utvalg, viser dette at bildet sammensatt. Andre norske studier, f.eks. Aadnesen (2012), er imidlertid mer på linje med Williams og Soydan (2005).

I møtene mellom innvandrere og barnevernet blir spørsmålet om barneoppdragelse og omsorg sentralt. Temaer som ekstrem kontroll, fysisk og psykisk avstraffelse og vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse kobles ofte til begreper som kultur, minoritet, ære, familiestrukturer og lignende. Van der Weele mfl (2011) beskriver at man gjerne skiller oppdragervold fra andre former for barnemishandling ved å kategorisere sistnevnte som impulsiv vold, som ofte er spontan, ukontrollert og et resultat av sinne- og frustrasjonsutbrudd, mens oppdragervolden kategoriseres som instrumentell vold, som er kontrollert og brukes bevisst for å disiplinere, rettlede og oppdra barnet (Berggrav 2013). Også ekstrem kontroll⁷ i innvandrerfamilier har blitt et sentralt tema i debatten de siste årene, med fokus på den sosiale kontrollen og volden som utøves i enkelte familier og miljøer for å sikre at familiemedlemmene oppfører seg i tråd med familiens/miljøets normer. Dette kan eksempelvis omfatte tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, frihetsberøvelse og utstøtelse (Bredal og Skjerven 2007; IMDi

⁷ For nærmere beskrivelse av «ekstrem kontroll», se blant annet Bredal (2006), Bredal og Skjerven (2007), Bredal (2009), van der Weele, Ansar og Castro (2011) samt Paulsen, Haugen, Elvegård, Wendelborg og Berg (2011).

2011; Paulsen, Haugen, Elvegård, Wendelborg og Berg 2011). Tvangsekteskap og liknende former for ekstrem kontroll defineres som vold i nære relasjoner, og Bredal og Skjerven (2007) finner at i 2005 og 2006 hadde barnevernet kontakt med 63 barn hvor tvangsekteskap var et sentralt tema. Man har gjennom praksis og kontakt med unge sett at den kontrollen som de unge utsettes for kommer til uttrykk på forskjellige måter, men at det også er en del fellestrekk. Når fellestrekene settes sammen dannes et bilde at et kontrollregime som enkelte ungdommer lever under (Paulsen mfl 2011). Altså blir fokuset på tvangsekteskap et for snevert fokus, og Bredal og Skjerven (2007) mener det er på tide å fokusere på et bredere problemkompleks. IMDi (2010) viser til at det er en glidende overgang mellom autoritær/ streng oppdragelse på den ene siden og ekstrem kontroll på den andre. For å dra en skillelinje mellom disse to påpeker IMDi (ibid) at ekstrem kontroll innebærer brudd på den enkeltes grunnleggende rett til selvbestemmelse og bevegelsesfrihet (i henhold til alder og modenhet), og gjennomføres ofte ved hjelp av vold eller trusler om vold.

NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold* poengterer samtidig Kapoor-utvalget at det i samfunnsdebatten om etniske minoriteter er en tendens til at vold forklares med kultur, og at fokuset i media kan skape inntrykk av hyppigere forekomst av vold i nære relasjoner i minoritetsmiljøer. Imidlertid finnes det lite dokumentasjon på forekomst av vold i nære relasjoner generelt (Elvegård og Paulsen 2013), og da også i familier med minoritetsbakgrunn (NOU 2003:31; Neumayer, Meyer og Sveaass 2008; Berggrav 2013). Sommerfeldt, Hauge og Øverlien (2014) har sett på minoritetsetniske barn og unges utsatthet for vold i hjemmet med utgangspunkt i omfangsundersøkelser gjennomført i de nordiske landene. De fremhever med utgangspunkt i dette at flere av de nordiske omfangsundersøkelsene (Jansen et al. 2011, Mossige og Stefansen 2007, Oldrup, Korzen, Lindstrøm og Christoffersen 2011) peker i retning av at en liten gruppe minoritetsetniske barn har en høyere risiko for å bli utsatt for vold i nære relasjoner enn barn i majoritetsetniske familier, men at det også finnes undersøkelser som ikke kommer til en slik konklusjon (Helweg-Lasen mfl 2009). De påpeker samtidig at metodiske begrensninger ved omfangsundersøkelser fordrer en varsomhet med å trekke konklusjoner om årsaksforhold og at det er problematisk å generalisere resultatene fra de ulike undersøkelsene (Sommerfeldt mfl 2014 og Chand og Thoburn 2005). Videre understreker de at å forklare vold med familiens etniske bakgrunn er problematisk og potensielt stigmatiserende, og at en man ved en slik tilnærming *står i fare for å ta oppmerksomheten bort fra forhold som sosioøkonomiske betingelser, psykisk helse, marginalisering og diskriminering* (ibid s. 57).

Mekonen (2008) advarer mot å generalisere og fremstille minoritetsfamilier som «bærere av streng kultur», da dette kan ha negative konsekvenser for barnevernets arbeid med familiene. Med henvisning til forskning fra USA, Canada og Storbritannia påpeker Mekonen at en slik type holdning kan konstruere stereotypier som bidrar til at barnevernet raskere griper inn og overtar omsorgen for barna, mens de i møte med familier med majoritetsbakgrunn jobber for å finne løsninger i samarbeid med foreldrene. Dette eksemplet viser at det å være for opptatt av kultur kan få uheldige konsekvenser. Samtidig er det viktig å være bevisst på at det *kan* ligge noen ekstra utfordringer her som barnevernansatte bør være bevisste på.

Bredal (2009) mener at det har vært for mye *og* for lite fokus på kultur på samme tid. Hun hevder at det har vært for mye løst snakk om å ta hensyn til kultur og altfor mye av snakket har vært preget av «kultur som overgeneralisering», samtidig som bevisstheten om hva kulturforskjeller praktisk betyr for barnevern fortsatt er liten. Bredal (2009) beskriver at de tre vanligste anklagene mot barnevernet når det gjelder hensynet til kultur kan deles i tre posisjoner. Den første går ut på at barnevernet ikke har nok forståelse for familiens kulturelle bakgrunn, at de møter foreldrene med mistenksomhet og at de griper inn for raskt. Den andre handler om at barnevernet viser for mye respekt for innvanderens kultur og derfor svikter barna, spesielt jenter. Den siste går ut på at barnevernet behandler alle problemer som uttrykk for kulturforskjeller og ikke ser at eksempelvis klasse og diskriminering har betydning i denne sammenhengen.

Også Rugkåsa (2008) mener at ansatte, ved å bli for opptatt av kultur og kulturforklaringer, fjerner oppmerksomheten fra strukturelle faktorer som fattigdom, arbeidsløshet og diskriminering. Dette kan også overskygge et nødvendig fokus på sosioøkonomiske faktorer som inntekt, bomiljø og klasse. Ifølge Østby (2011) har klasseperspektivet vært nærmest fraværende i analyse av sosiale problemer blant etniske minoriteter, noe som også påpekt i andre studier (Fuglerud og Eriksen 2007; Østby 2008; Abrams og Moio 2009; Qureshi 2009; Kojan 2011). Bredal (2009) er overbevist om at det er mulig og nødvendig og fokusere på både kultur, klasse og rasisme så vel som kjønn. Her aktualiseres begrepet interseksjonalitet (Ortega og Faller 2011). I et interseksjonelt perspektiv fokuseres det på at mennesker innehar flere posisjoner samtidig innenfor samfunnets sosiokulturelle og politiske strukturer. Disse posisjonene kan kobles til blant annet kjønn, religion, rase, etnisitet, sosioøkonomisk klasse og alder. Som vi har vært inne på påvirker koblingen av posisjonene personers forventninger, levekår, ressurser og muligheter – og aktualiseres også når en skal

forklare hvorfor familier havner innenfor barnevernets område (Ortega og Faller 2011).

2.1.2 Et normativt barnevern

Barnevernet utøver generelt et individuelt og psykologiserende perspektiv på barn og barnefamiliers problemer. Vagli (2009) fant i sin doktorgradsavhandling at det hun kaller *middelklassenormen* i stor grad kan sies å representere normen som saksbehandlerne vurderte familiene opp mot, hvor avvik fra middelklassenormen ble brukt som argumenter for å gripe inn i familiene. Dette fant også Kojan (2011), som påpeker at barnevernarbeidernes «tatt for gittheter» om den gode barndommen gjenspeiler middelklassens verdsett. Noe av problemet med dette er ifølge Vagli (2009) at dette verdigrunnlaget blir forstått som en allmenn og selvfølgelig oppfatning, og at det sjelden uttrykkes at barnevernet faktisk står for et bestemt verdigrunnlag. Med andre ord baserer barnevernet seg på et verdigrunnlag som ikke bare er forskjellig fra verdiene til mange minoritetsfamilier, men det er også verdier som er fremmede for en stor del av familiene som barnevernet arbeider med.

Det normative blikket kan også kobles til kultur. Qureshi og Fauske (2010) og Qureshi (2009) påpeker at barnevernets vurdering av omsorgssituasjonen for barn preges av dominerende verdier og normative forståelser av hva som er best for barnet og av gjeldende teorier om relasjoner mellom foreldre og barn og om barns utvikling. Kojan (2011) har også studert betydningen av klasse og fant at barnevernarbeidere lar seg påvirke av den sosiokulturelle posisjonen foreldrene har når de skal ta beslutninger på barnets vegne. I en studie av norsk familievern fant Lopez (2007) at brukerne med minoritetsbakgrunn opplevde indirekte krav om å tilpasse seg til det norske i møtet med familievernkontoret. Menn med bakgrunn fra muslimskdominerte land opplevde å bli møtt av stereotypiske holdninger til menn med innvandrerbakgrunn, og brukerne erfarte at ansatte ved familievernkontorene presenterte «norske» problem- og løsningsforståelser som de riktige. Studien avdekket et tydelig konformitetspress med henhold til majoritetens normer og idealer knyttet til kjønnsrelasjoner, syn på barn og foreldreskap. Disse funnene kan kobles til barnevernsfeltet.

I en doktoravhandling om kjønnslikestilling i det flerkulturelle barnevernet identifiserer Kristiansen tre ulike tilnærminger blant ansatte (Kristiansen 2014). I en normalitetsorientert tilnærming vil den ansatte i barnevernet fokusere på å formidle verdier og forventninger i det norske samfunnet, tilknyttet sysselsetting

for begge kjønn, integrering og delt omsorgs- og husarbeid. Den andre tilnærmingen kobles til et kulturorientert perspektiv, hvor den ansatte forstår minoritetsfamiliens kultur som homogen og uforanderlig, og hvor den norske kulturen ses som overlegen. I den tredje tilnærmingen forvaltes et forhandlingsorientert perspektiv, hvor ansatte i barnevernet uttrykker et kulturel relativistisk syn og respekterer minoritetsfamiliens verdier og syn. Mens man i de to første perspektivene risikerer et for essensialistisk og etnosentrisk kultursyn med klart skille mellom «oss» og «dem», risikerer en i det tredje perspektivet å akseptere «alt». Kristiansen mener dette tydeliggjør at barnevernets forståelser setter premisser for deres intervensjon og samhandling med minoritetsfamilier, og at barnevernets profesjonsutøvelse er en kombinasjon av kunnskap, fornuft og kulturelle preferanser.

2.1.3 Kulturell kompetanse og kultursensitivitet

Både fra praksisfeltet og myndighetenes side er det et uttalt ønske om mer utdanning og skoling for å øke sosialarbeidernes kompetanse i arbeidet med familier med minoritetsbakgrunn (Rugkåsa 2008). Et spørsmål som til stadighet drøftes er om det er nødvendig med spesifikke kunnskaper for å forstå og hjelpe vedkommende. Ortega og Faller (2011) mener at det idealet om kulturell kompetanse i barnevernet, hvor fokuset på kunnskaper om ulike kulturer, er vanskelig å oppnå i praksis. Med tanke på det stadig økende mangfoldet i befolkningen og tilhørende utfordringer i barnevernet samt en utskifting blant ansatte i tjenesten, ses forventningene til kulturell kompetanse som umulig. Det fremholdes fra flere hold at ansatte i barnevernet må utvikle kultursensitivitet fremfor å bygge opp kunnskap om ulike kulturer (Holm-Hansen mfl. 2007; Ortega og Faller 2011). I tråd med dette mener Bredal (2009: 57) at flerkulturell kompetanse må innebære å kunne vurdere *når* kulturell forskjell er relevant. Hun beskriver at dette dels handler om å:

... kunne kjenne igjen kulturspesifikke trekk ved barns problemer, inkludert å se problemer i etnisk norske familier som kulturbetingede, dels om å anerkjenne barna som kulturbærere- og skapere. Et kultursensitivt og antirasistisk barnevern må bygge på en analyse som inkluderer flere maktrelasjoner – både mellom majoritet og minoritet, og minoriteter i minoriteten.

Holm-Hansen mfl. (2007) understreker at alt barnevernarbeid skal baseres på en individuell tilpasning, dialog og respekt for ulike ståsteder. Av den grunn ses det

behov for å alminneliggjøre arbeidet med flerkulturelt barnevern. Flerkulturelt barnevernsarbeid må, ifølge Holm-Hansen mfl. baseres på *sensitivitet* for det etniske med utgangspunkt i barnevernets *generelle* kompetanse. Det påpekes i *Kompetanseutvikling i barnevernet* (NOU 2009:8) at økt kultursensitivitet ikke er noe som kun kommer til nytte i arbeidet med ikke-vestlige innvandrere, men at det har relevans i alt barnevernarbeid. I NOU 2012:5 påpekes det at den enkelte barnevernsarbeider må beherske kunsten å se hver enkelt familie med nysgjerrighet og interesse for at de skal bli møtt uten fordømmelser, og uten å bli sett på som representanter for en tradisjon eller kultur som har predefinerte problemer.

Også Moufack (2010) understreker at vi i første rekke trenger et (kultur)sensitivt barnevern – der kulturforståelse er et av flere perspektiver som må tas med i vurderingen (Moufak 2010). Gjennom eksisterende forskning understrekes det at barnevernet må ha kunnskap om flere sider som går utover kultur, eksempelvis minoriteters levekår, innvandringspolitikk, diskriminering, majoritetens definisjonsmakt og rådende ideologi (Bø 2008; Rugkåsa 2008; Bø 2010). Lopez (2007) sin studie av familievernkontor fremholdt minoritetsspråklige brukere behovet for at ansatte i tjenesteapparatet har kunnskap og forståelse for deres kultur, i tillegg til innsikt i det informantene omtalte som «den tause kunnskapen» i kulturen. Bø (2010) oppsummerer at viktige faktorer i tverrkulturell kompetanse handler om evnen til å skape en god relasjon, til å ivareta kulturelle koder for respekt og høflighet med henhold til alder, kjønn og posisjon og til å kommunisere på tvers av kulturelle og språklige skillelinjer. Qureshi og Fauske (2010) og Qureshi (2009) beskriver at åpenhet og nysgjerrighet kan hjelpe den profesjonelle til å etablere en felles arena for dialog. Kultursensitivitet er her sentralt, hvor samtalene med foreldrene primært skal brukes til å stille spørsmål og ikke for å stadfeste problemet. I forlengelsen av dette kan det være nyttig å se på det Söderström (2012: 131) betegner som *kultursensitiv kommunikasjon*, som hun definerer som å «... ta i bruk både en affektiv og en kognitiv dimensjon i samhandlingen, og å innta en fordomsfri, aksepterende og lyttende innstilling til den andre». Her fokuseres det med andre ord både på den direkte kommunikasjonen – det som blir sagt – og den indirekte kommunikasjonen – meningsinnholdet og intensjonen.

En kan med andre ord identifisere et dobbelt krav overfor barnevernet, hvor ansatte på den ene siden må opptre sensitivt når det gjelder egen og andres kulturbakgrunn og være bevisste på at vestlige verdier kun er én måte å vurdere atferd på. På den andre siden må ikke ansatte la kulturelle forklaringsfaktorer overskygge forklaringer tilknyttet levekår, marginalisering med mer. I et

debattinnlegg i Tidsskrift for Norsk Psykologforening skriver van der Weele at ett mål må være «..at kulturelle forhold ikke misforstås som omsorgssvikt, og at omsorgssvikt ikke misforstås som kultur» (Van der Weele 2013). Barnevernet må derfor i sitt arbeid balansere mellom kulturelle og samfunnsmessige faktorer (Thorshaug mfl. 2010). Ortega og Faller (2011) hevder i den forbindelse at ansatte i barnevernet må utvikle det de betegner som *kulturell ydmykhet*. Dette begrepet omfatter elementer fra multikulturalisme og interseksjonalitet, og setter fokus på individers mangfold, tidligere og nåværende livserfaringer og potensielle ressurser eller mangler samt maktforskjeller i relasjonen mellom barnevernansatte og familier. Et perspektiv basert på kulturell ydmykhet oppfordrer ansatte i barnevernet til å ta hensyn til enkeltmenneskers multiple identiteter og hvordan sosiale erfaringer påvirker menneskers verdenssyn (Ortega og Faller 2011).

2.2 Tillit

Forskning og flere medieoppslag den siste tiden har vist at familier med innvandrerbakgrunn har lite tillit til barnevernet (Aadnesen og Hærem 2007; Norsk innvandrerforum 2013). For mange med innvandrerbakgrunn er barnevernets rolle og oppgaver noe de har lite kunnskap om – dels fordi dette er en offentlig instans som kanskje ikke fins (i samme form) i deres hjemland, dels fordi en del enkeltsaker der barnevernet har brukt tvang overfor innvandrerforeldre har skapt frykt og mistillit innad i miljøene. Hvorvidt dette er veldig forskjellig fra holdninger man også finner i befolkningen for øvrig, er det vanskelig å si noe sikkert om. Men – vi må regne med at språkproblemer og begrenset kunnskap om det norske samfunnet vil forsterke holdningene. På samme måte som barnevernet blir beskyldt for å ha stereotype holdninger om innvandrerbefolkningen, er det grunn til å tro at også innvandrerbefolkningen kan ha ensidige oppfatninger og stereotype holdninger til barnevernet. I en slik situasjon er det ikke overraskende at det oppstår tillitsproblemer.

Tillit er et sentralt stikkord i alle barnevernsaker, men kan være ekstra utfordrende å etablere i saker der familien kommer fra samfunn som representerer helt andre oppdragelsestradisjoner enn det som er vanlig i Norge. I NOU 2012:5 påpekes det at noen innvandrerfamilier har gitt uttrykk for mistillit til barnevernet, og at årsakene til dette kan være sammensatte. Det kan skyldes feiloppfatninger om barnevernets arbeid, at familier ikke har følt seg møtt eller lyttet til som individer, eller det kan skyldes manglende kunnskap om barnevernet og hvordan barnevernet har håndtert enkelte saker hvor

innvandrerfamilier har vært involvert (Stang 2007; Mendoza 2011). Det er også grunn til å tro at innvandrerfamilier frykter at barnevernet skal gripe inn, og de mangler tillit til at etaten kan bistå dem når de trenger hjelp (Bjørknes, Jakobsen og Nærde 2011; Mendoza 2011). Berggrav (2013) påpeker at tillitskrisen mellom enkelte minoritetsmiljøer og barnevernet ble sett på som et vesentlig hinder for å få til endring i familiene.

Minoritetsfamilier kan oppleve at deres syn på barneoppdragelse og kjønnsroller diskvalifiseres av sosialarbeidere (Bø 2008), de kan oppleve at de blir fratatt makt og kontroll i forhold til barna og at deres forståelse av foreldrerollen ikke blir vektlagt eller forstått av barneverntjenesten (Aadnesen og Hærem 2007). I tråd med dette hevder Kriz og Skivenes (2010a) at etniske minoriteter utsettes for strukturell diskriminering som følge av at saksbehandlerne ikke tilrettelegger for gode samtaler om verdier i synet på barns behov. Det understrekes derfor fra flere hold et tydelig behov for å forbedre barnevernansattes evne til å nå frem til og skape tillit blant etniske minoritetsfamilier.

Fra forskning på barnevernet generelt vet vi at kommunikasjonen i møtet mellom foreldrene og saksbehandler har avgjørende betydning for hvorvidt foreldrene er fornøyde og har tillit til barnevernet eller ikke (Aadnesen 2012; Haugen mfl. 2012). Møtet mellom innvandrere og barnevernet må forstås som noe relasjonelt, der forklaringer på mistillit, konflikt eller misforståelser ikke bare må søkes hos den ene parten. Det kan ta tid å etablere en god relasjon, noe som gjør denne gruppen ekstra sårbar for forandringer. Kriz og Skivenes (2010a) beskriver at manglende felles språk vanskeliggjør den typen interaksjoner som skal til for å etablere en god relasjon til familier med minoritetsbakgrunn. I tillegg opplever saksbehandlerne at tolkesituasjonen vanskeliggjør etablering av gode relasjoner og tillit⁸.

I tillegg til relasjoner på aktørnivå har den institusjonelle konteksten betydning for samhandlingen. Barnevernets *organisering* og *arbeidsformer* kan ha betydning for hvordan relasjonen mellom saksbehandler og bruker utvikler seg (Berg, Mo og Molden 2006; Gautun 2009, 2010; NOU 2009:8). For eksempel kan man tenke seg at et kontor med stor grad av spesialisering, der nye personer introduseres for familien etter hvert som en sak utvikler seg, kan skape utfordringer med henhold til etablering av tillit. På den annen side kan høy grad av spesialisering også bety at den enkelte saksbehandler innehar en større spisskompetanse, noe

⁸ Dette kommer vi tilbake til i kapittel 2.3.

som også kan være viktig for utvikling av en god relasjon. *Kompetanse* kan dreie seg både om det barnevernfaglige, de kulturelle og minoritetsrelaterte aspektene, samt erfaring med å jobbe med familier med minoritetsbakgrunn og erfaring i å benytte tolk i møte med personer med annen språkbakgrunn. Denne typen spisskompetanse kan være like viktig som de organisatoriske betingelsene. For praksisfeltet er det uansett viktig å være bevisst på hvordan barnevernet selv kan skape eller bygge ned barrierer. Her er det med andre ord en rekke forhold som kan ha betydning for hvordan relasjonen utvikler seg. På et aggregert nivå vil det være helt avgjørende å være åpen for flere mulige forklarings- og fortolkningsmuligheter.

Fylkesnes og Netland (2012) har i en «beste-praksis»-studie undersøkt hvordan seks foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn og deres saksbehandlere beskriver godt samarbeid. Suksessfaktorene i det gode samarbeidet identifiseres som i) å ta foreldrenes behov på alvor, ii) være tilgjengelig og iii) gi informasjon på en forståelig og åpen måte. Det å gi informasjon på en forståelig og åpen måte handler om å informere om barnevernets myndighet, rolle og vurderinger, å bruke tolk ved behov og å sjekke ut forståelsen hos den man snakker med. I studien fra Fylkesnes og Netland (2012) ble kulturforskjeller angående syn på barn og barns behov, oppdragelse og omsorg tematisert, men det ble likevel ikke ansett som problematisk i de gode samarbeidsrelasjonene. Fylkesnes og Netland påpeker at dette står i motsetning til tidligere forskning som har konkludert med at kulturforskjeller vanskeliggjør sosialt arbeid med etniske minoritetsforeldre, noe som kan ha sammenheng med at studien baserer seg på nettopp et utvalg av saker hvor samarbeidet ble ansett som godt. Suksessfaktorene det vises til stemmer godt overens med elementer som familier i majoritetsbefolkningen etterspør i barnevernet. Dette fant også Chand og Thoburn (2005) i sin forskningsgjennomgang, hvor de viser til stor grad av samsvar mellom hvilke tilnærminger som etniske minoriteter og majoritetsbefolkningen rapporterer tilfredshet om.

Det å oppleve at man blir respektert og hørt henger nært sammen med brukermedvirkning. Slettebø (2008) finner i sin undersøkelse av foreldres medvirkning i barnevernet at opplevelsen av en god relasjon til saksbehandler handler om å bli hørt og respektert og at man opplever å bli tatt på alvor. Fra andre studier vet vi at foreldre og barn ofte ikke involveres aktivt i beslutningsprosesser (Sandbæk 2002; Sinclair 2004; Oppedal 2007; Sandberg 2008; Juul 2010; Midjo 2010; Vis, Strandbu, Holtan og Thomas 2011; Haugen mfl. 2012), til tross for at brukermedvirkning er et uttalt mål i barnevernet. Qureshi (2009) påpeker at det er behov for ressurser for å kunne argumentere for sin sak

med den profesjonelle. Imidlertid er det mange som ikke besitter slike ressurser. Ifølge Qureshi har den profesjonelle et stort ansvar for hvordan møtet utarter seg. Dette fordi profesjonelle har makt til å legge premissene for innholdet i møtet. Profesjonelle bestemmer hva som blir sagt, hvor mye og hvordan, og derfor må en forvente at de har et bevisst og gjennomtenkt forhold til dette. Brukermedvirkning er en forutsetning for likeverdige tjenester og innebærer at brukerne tilføres økt innflytelse og makt slik at de bedre kan settes i stand til å være med på å finne løsningene. Dersom familiene ikke har nødvendig kunnskap til å benytte seg av brukermedvirkningen, er det barnevernsarbeiderens ansvar å være bevisst på dette og ikke minst prøve å sette familien i stand til medvirkning (Berg og Fladstad 2012).

Linkarbeid er en ordning hvor det tilrettelegges for møter mellom tjenesteapparatet og minoritetsfamilier ved hjelp av kulturformidlere eller meglere (på engelsk ofte betegnet som «cultural brokers» eller «linkworkers») (Holm-Hansen mfl 2007, Aadnesen 2012, Proba samfunnsanalyse 2013). Ordningen har litt ulik utforming rundt om i landet, men hovedpoenget med linkarbeid er at det offentlige engasjerer personer som kan fungere som språklige og kulturelle brobyggere i møte med minoritetsbefolkningen. Noen steder brukes «linkarbeider» som betegnelse. Andre steder har man valgt å kalle det «brobyggere» eller «minoritetsrådgivere». I kunnskapsstatusen om innvandring og barnevern fra 2007 (Holm-Hansen mfl 2007), blir ordningen beskrevet som lite i bruk – men med potensial. Det er fortsatt slik at ordningen kun eksisterer i et fåtall kommuner og da gjerne i form av tidsbegrensede prosjekter eller med fokus på bestemte grupper. Et eksempel på det siste er bruk av linkarbeidere i Bydel Gamle Oslo, der linkarbeidet rettet seg mot somaliske familier. Det er imidlertid viktig å understreke at alt tyder på at ordningen fungerer godt der den eksisterer. Proba samfunnsanalyse gjennomførte i 2013 en evaluering av prosjektet i Bydel Gamle Oslo og vurderte erfaringene som positive. I Rapporten understreker de også *at mange av tiltakene de har gjennomført har overføringsverdi, både til andre grupper og til andre tjenesteområder* (Proba samfunnsanalyse 2013:1).

Linkarbeidere rekrutteres ofte med bakgrunn i språklig eller kulturell kunnskap knyttet til både majoritets- og minoritetsgrupper, og trenger ikke å ha utdanning i det aktuelle fagfeltet (Saus 2008). Linkarbeid kan omfatte elementer fra både språklig og kulturell oversettelse, og har vært mye benyttet i helsesektoren. I sin kunnskapsoversikt fremholder Holm-Hansen mfl. (2007) at en bør vurdere potensialet ulike former for linkarbeid kan ha i barnevernet, og hvorvidt kulturell oversettelseskunnskap bør integreres i sosialarbeiderrollen. I bydel Gamle Oslo

ble det i perioden 2010-2012 prøvd ut et prosjekt med linkarbeidere for innbyggere med somalisk bakgrunn (Proba samfunnsanalyse 2013). Prosjektet omfatter også barnevernet i bydelen. En så flere potensielle former for samarbeid, blant annet bistand i arbeidet med å finne fosterfamilier med somalisk bakgrunn samt råd og veiledning fra linkarbeidere i enkeltsaker. I løpet av prosjektperioden ble imidlertid tilbudet fra Linkprosjektet benyttet i mindre grad enn forventet, noe som ble koblet til manglende informasjon om tilbudet blant ansatte eller manglende opplevelse av behov. Samtidig understrekes det at linkarbeid har flere ubesvarte spørsmål, blant annet knyttet til skillelinjer mellom tolking og fortolking (Holm-Hansen mfl. 2007; Saus 2008). Mens tolker skal foreta en objektiv språklig oversettelse, skal linkarbeidere gjøre en kulturell oversettelse. Selv om dette i prinsippet er to helt atskilte roller, er det lett å se for seg situasjoner der rollene går over i hverandre og hvor det kan skapes uklarheter. Språk er alltid utviklet i en kulturell og samfunnsmessig kontekst og lar seg vanskelig løsrive fra denne konteksten. En erfaren tolk vil forsøke å ta høyde for dette i selve kommunikasjonssituasjonen, noe som av og til vil innebære at de går ut over sin rolle som en ren språklig oversetter (Berg og Söderström 2012). Å forklare hvordan ord og begreper skal forstås i en norsk kontekst, kan være helt nødvendig for å formidle et budskap. I slike situasjoner blir tolken en form for kulturtolk. På tilsvarende måte kan også en linkarbeider utfordre forholdet mellom tolk og linkarbeider ved at de i mange tilfeller også fungerer som språklige oversettere. Her kan det være behov for en økt bevissthet om det grenselandet man går inn i både som linkarbeider og tolk.

2.3 Språk og tolkebruk

Direkte kommunikasjon handler om informasjonen som blir formidlet i det konkrete møtet mellom brukere og barnevernet. Viktige punkter her er hvordan det legges til rette for å sikre tydelig og god kommunikasjon, hva som gjøres for å sikre gjensidig forståelse mellom brukere og barnevernet og erfaringer knyttet til bruk av tolk. Aadnesen (2012) peker i sin avhandling på at flere av saksbehandlerne i barnevernet opplever manglende kontroll over og manglende tilrettelegging for språklig og innholdsmessig forståelse av informasjonen som gis. Aadnesen finner at saksbehandlerne i barnevernet har manglende rutiner for å undersøke foreldrenes språkferdigheter, og at det i stor grad er opp til den enkelte å foreta en skjønsmessig vurdering av hvorvidt det skal benyttes tolk i samtalen eller ikke. Dette kan ifølge saksbehandlerne føre til at familiene rent faglig ikke blir godt nok ivaretatt. I en komparativ studie fant Kriz og Skivenes (2009 og 2010a) at saksbehandlere i England og Norge opplevde

kommunikasjonsproblemer i møte med familier som var språklig og kulturelt forskjellige fra dem selv og som ikke kunne det aktuelle landets språk.

For å sikre at foreldre forstår informasjon som gis mener saksbehandlerne i Aadnesens studie (2012) at de må ha mer tid enn de tre månedene de i utgangspunktet har til disposisjon i en undersøkelsessak. Dette støttes også av annen forskning, blant annet av Kriz og Skivenes (2009, 2010a) som beskriver at saksbehandlerne opplever at de mister både informasjon og tid i disse sakene. Derviskadic (2013) påpeker at dette skyldes at minoritetsfamilienes kultur, språk og manglende kjennskap til det norske systemet fører til at prosessene tar lenger tid. I tillegg vet vi at samtaler med bruk av tolk øker tidsbruken, at det bør brukes mer tid til forberedelser i forkant av samtalen og at det kan være større utfordringer knyttet til å få på plass avtaler (Bø 2010). Ifølge Fylkesnes og Netland (2012) indikerer flere undersøkelser at likeverdige tjenester for etniske minoriteter forutsetter mer avsatt tid, tilgjengelighet og en mer utforskende og sensitiv kommunikasjonsstrategi fra saksbehandlerne side, men at det samtidig er grunn til å tro at etniske minoriteter får mindre av dette sammenlignet med etnisk norske familier (Slettebø 2008; Kriz og Skivenes 2010c; Bø 2010). Bø (2010) viser til at sosialarbeiderne i hennes studie syntes det var beklagelig at det ikke var ressurser til å oversette vedtaksbrevene til et språk som minoritetsbrukere forstod. Tidspresset førte også til at flere av sosialarbeiderne ikke hadde tid til omstendelige forklaringer av informasjonen i vedtaksbrevene, noe som førte til at brukere med dårlige norskkunnskaper hadde vanskeligheter med å forstå vurderingene som var gjort i sin egen sak.

Kriz og Sivenes (2010c) understreker at utfordringer i tolkebruk kan gi konsekvenser for barna og foreldrene i form av at de ikke får tilgang til tjenester, tilbud og tiltak de kunne hatt behov for. Fra flere hold påpekes mangelfull tolkebruk i barnevernet (IMDi 2008; Barneombudet 2009). En undersøkelse foretatt av IMDi (2008) viser et betydelig underforbruk av profesjonelle tolker i barnevernet, noe som gjør at en stiller spørsmål ved partenes rettssikkerhet. Blant annet viser rapporten at hver fjerde barnevernsansatt opplever at det benyttes tolk for sjelden i forhold til det reelle behovet, og en femtedel av de spurte har ikke bestilt tolk i tilfeller der de har hatt behov for det. På tross av at offentlige etater er forpliktet til å benytte seg av kvalifisert tolk i situasjoner hvor brukeren av tjenesten ikke forstår norsk og hvor dette blir til hinder for forsvarlig kommunikasjon, er tolketjenester relativt lite utbredt i det kommunale apparatet (Thorshaug, Valenta og Berg 2009; IMDi 2008). Bruken av uformelle tolker er derimot mer utbredt, særlig i små kommuner, hvor barn, arbeidskollegaer og venner benyttes som tolker. Studier fra Sverige viser at både sosialtjenesten,

bofellesskap, helsetjenester og skolen ikke benytter tolk i tilstrekkelig grad overfor enslige mindreårige flyktninger. Dette kobles både til problemer med å få tak i tolk, mangel på autoriserte tolker og vurderinger av ungdommens beherskelse av majoritetsspråket (Socialstyrelsen 2013). Berg og Söderström (2012) mener at underforbruk av tolk handler om både strukturelle faktorer som manglende tilgang, mangel på regulering og rettighetsfesting og om individuelle faktorer som manglende bevissthet om tolkingens konsekvenser for tilgang på likeverdige tjenester.

Barnevernansatte opplever at manglende bruk av tolk kan føre til ulike negative konsekvenser, blant annet at familien ikke får informasjon de har krav på og at kvaliteten på samarbeidet med familien forringes. I IMDi studie fra 2008 oppgir halvparten av barnevernsansatte at de *har* rutiner ved bruk av tolk. Rutinene går imidlertid på bestilling og betaling, mens de mangler rutiner knyttet til å sjekke tolkens kvalifikasjoner. Dette samtidig som nesten halvparten av de spurte opplevde at en samtale med brukere ble vanskelig grunnet tolkens manglende ferdigheter (IMDi 2008). I tråd med dette fant Ørvig (2007) at ansatte i sosialtjenesten vegret seg for å bruke tolk, noe som førte til at etniske minoriteter verken fikk tilstrekkelig informasjon eller gode nok muligheter til å uttale seg om sin egen sak. Også Olsen (2011) fant i sin studie at det var opp til helsesøstrene om tolk skulle benyttes, og at etniske minoritetsmødre i møte med helsestasjonen opplevde språklige barrierer som gjorde det vanskelig å formidle egne følelser og behov. De hadde også begrenset mulighet til å finne ut om kvinnene hadde forstått budskapet riktig.

Saksbehandlerne i Kriz og Skivenes (2009) sin undersøkelse opplevde at bruk av tolk var til hinder for å etablere gode relasjoner. Dette ble del begrunnet med at bruk av tolk reduserte muligheten for kontakt mellom avtalte møter, men også at foreldrene ofte hadde liten tillit til tolken. Fylkesnes og Netland (2012) viser i sin studie i motsetning til dette til at samme tolk ble benyttet over tid, at foreldrene hadde tillit til denne og at tolken utviste fleksibilitet. De mente at dette viser at bruk av tolk i seg selv ikke er et hinder for relasjonsbygging, men at det er måten det tilrettelegges for god tolkebruk som er avgjørende. I tråd med dette avdekket IMDi undersøkelse (2008) at det er et stort behov for opplæring i kommunikasjon via tolk og bedre rutiner for å kvalitetssikre tolkearbeidet⁹.

⁹ Høgskolen i Oslo og Akershus arrangerer dagskurs i kommunikasjon via tolk.

I tillegg til manglende bruk av tolk fokuseres det i flere studier på *kvaliteten* på tolkearbeidet. Saksbehandlerne i studien til Aadnesen (2012) beskriver usikkerhet med hensyn til om foreldrene har forstått informasjonen de har gitt. Sosialarbeiderne i studien til Kriz og Skivenes (2009) opplevde at tolken ikke oversetter riktig og at ordene som brukes ikke er korrekte, noe også saksbehandlerne i Bø (2010) sin studie uttrykte usikkerhet rundt. Tolkene får ifølge Randal (2009) generelt mye kritikk i barnevernfeltet på kvaliteten på selve tolkingen. Kritikken av tolkingen knyttes blant annet til hvordan de ter seg i tolkerollen (Chand 2005) og tolkens manglende innsikt i «sosialarbeiderspråket» (Kriz og Skivenes 2010c). Tolkens manglende innsikt i barnevernsystemet og begreper fører til at sosialarbeiderne opplever at de ikke får uttrykt det de ønsker å formidle til familiene, og at de ikke har tillit til informasjonen de får via tolken. Kriz og Skivenes (2009) mener dette fører til det de velger å kalle *kommunikativ usikkerhet*, hvor både sosialarbeidere, foreldre og barn føler seg usikre på både ord, meninger og intensjoner.

Øvrig (2007) fant også at bruk av tolk var en utfordring på sosialkontor. Hun er opptatt av at god tolking handler om mer enn den verbale oversettelsen, og at det non-verbale språket også påvirker samtalen (blikk, kroppsstilling, ansiktsuttrykk og så videre). Dette må både sosialarbeider og tolk forholde seg til på en kompetent måte for at kommunikasjonen skal bli effektiv. Øvrig argumenterer i tråd med dette for at tolking ikke bare handler om den konkrete oversettelsen av ordene, men om en *bredere kulturoversettelse*. Jareg og Pettersen (2006) er inne på mye av det samme når de definerer tolking som *en trofast overføring av budskapet mellom mennesker som mangler felles språk*. Ved å fokusere på budskapet (ikke ordene) tydeliggjøres de kulturelle og samfunnsmessige aspektene i selve tolkesituasjonen. Røkenes (1995) lister opp en rekke krav til tolken for å sikre en god kommunikasjon: språklige ferdigheter, tolketekniske ferdigheter, evne til innlevelse og distanse, tålmodighet, evne til å tåle stress – i tillegg til generelt gode kommunikasjonsferdigheter. Berg (2011) understreker i tillegg den etiske dimensjonen. Etikken er viktig i seg selv, men har kanskje særlig betydning for å skape tillit. Begge parter i en tolket samtale må kunne stole på at tolken faktisk oversetter det som blir sagt og må selvsagt også kunne stole på at informasjon fra samtalen ikke blir misbrukt. Tillit kan handle om flere ting. I tillegg til de mer direkte kommunikative utfordringene som vi allerede har belyst bunn utfordringene også i ulike oppfatninger av systemet og barnevernets funksjon, ulikheter i verdisyn og ulikt syn på hvordan familier bør leve og oppdra barn. Kommunikasjonsproblemene gjorde saksbehandlerne usikre på hvorvidt deres vurderinger av familienes behov var gode nok, hvordan de skulle gå frem

for å bygge tillitsfulle relasjoner og hvorvidt barna ble ivaretatt på en god nok måte.

For å sikre et godt tolkearbeid anbefaler Kris og Skivenes (2010) i) bruk av sertifiserte tolker som kjenner til barneverntjenestens organisering og begreper, ii) trening for sosialarbeidere i å vurdere kvaliteten på tolkningen og hvordan de best kan benytte seg av tolketjenestene og iii) klarhet i etiske regler, konfidensialitet, ordrett oversettelse, objektivitet og god informasjon om dette til alle parter som skal delta i samtalen. Det er neppe noen faglig uenighet om disse anbefalingene. Det er imidlertid en kjensgjering at det kan være problematisk å finne profesjonelle tolker på en del språk – særlig «nye» språk som er aktualisert gjennom mottak og bosetting av nye innvandrergupper. Det er også et generelt problem å skaffe oppmøtetolk mange steder i landet (IMDi 2008; NOU 2014:8). Avstanden mellom idealer og realiteter kan derfor være ganske stor. Når vi i tillegg vet at «rett til tolk» har et svakt juridisk hjemmelsgrunnlag, blir dette i mange kommuner en salderingspost (Ørvig 2007; Thorshaug mfl 2009; Berg og Ask 2011; Kittelsaa og Berg 2012). Det gjør også at det bare unntaksvis bygges opp spisskompetanse på for eksempel barnevern innad i tolketjenestene. Uten tolker som «kan barnevern» er det grunn til å tro at det lett oppstår misforståelser mellom tolk og barnevernansatte, som vil forplante seg til barnevernets brukere, med ytterligere tillitsproblemer som resultat.

2.4 Rettssikkerhet og likebehandling

I en rekke forskningsrapporter, evalueringer og utredninger er det påpekt at underforbruk av tolk i barnevernet er bekymringsfullt og kan utgjøre en trussel mot rettssikkerheten for personer med minoritetsbakgrunn. Barnevernet selv innrømmer for lite bruk av tolk i sitt arbeid, og brukerne sliter med tillitsproblemer som neppe blir mindre når samtaler ikke blir tolket. Dette var noe av bakteppet for at det i 2013 ble nedsatt et offentlig utvalg for å utrede dette feltet. Tolkeutvalgets innstilling ble levert 24. september 2014 og har fått tittelen «Tolking i offentlig sektor – et spørsmål om rettssikkerhet og likeverd» (NOU 2014:8). I utredningen slås det fast at utfordringene på dette feltet er omfattende. *Det er både underforbruk av tolker, manglende kvalifikasjonskrav og mangelfulle rutiner for bestilling* (ibid, s. 13). Utredningen gir en grundig beskrivelse av tolkesituasjonen i offentlig sektor og har en rekke konkrete forslag til tiltak. Det mest omfattende forslaget er å innføre en egen tolkelov som regulerer offentlig sektors plikt til å bruke kvalifiserte tolker.

Utredningen fra tolkeutvalget inneholder flere avsnitt som omhandler tolkebruken i barnevernet. Utredningens kapittel 4.5.6 drøfter årsaker til at barnevernet ikke bruker kvalifiserte tolker og henviser i denne sammenhengen til IMDi-rapporten fra 2008 om bruk av tolk i barnevernet (. Ifølge IMDis undersøkelse er det tre hovedårsaker til underforbruket:

- De ansatte i barnevernet har overvurdert familienes norskkunnskaper i forkant av samtalen.
- Familiene selv ønsker ikke å ha tolk med i samtalen.
- Det er vanskelig å skaffe tolk i akutte situasjoner.

Disse punktene utdypes i kapittel 5.3.1, som igjen henviser til IMDi-rapporten fra 2008 og kunnskapsoversikten til Holm-Hansen mfl. fra 2007 for nærmere begrunnelser. Det vises også til annen forskning (gjengitt tidligere i dette kapitlet), blant annet Bente Aadnesens doktoravhandling (Aadnesen 2012) og Ayan Handulles masteroppgave om hvordan manglende informasjon skaper avmaktsfølelse hos brukerne i barnevernet (Handulle 2013).

Tolkeutvalgets forslag hviler tungt på tidligere forskning på feltet, noe som styrker deres konklusjoner. Forslaget om å lovhjemle bruk av tolk i offentlig sektor har også vært lansert en rekke ganger tidligere – med den samme begrunnelsen som utvalget gir, nemlig at dette handler om rettssikkerhet og likebehandling. Paragraf 3 i lovforslaget til ny tolkelov knytter plikten til å bruke tolk til disse prinsippene. I merknaden til denne paragrafen står det blant annet:

... forvaltningsorganet har en plikt til å bruke tolk i situasjoner hvor det av hensyn til rettssikkerhet og likebehandling er påkrevd at forvaltningsorganet benytter tolk for at personen man er i kontakt med skal kunne ivareta sine interesser. Typiske situasjoner hvor tolk skal benyttes, er i kritisk viktige situasjoner eller når det skal treffes enkeltvedtak av inngripende karakter. Eksempler på dette er behov for nødvendig helsehjelp, vedtak fattet av barnevernet ... (NOU 2014:8, s. 176).

Vi ser med andre ord at barnevernet er nevnt helt eksplisitt i merknadene til lovforslaget. Som en introduksjon til selve lovforslaget understrekes det at en hovedmålsetting for offentlig sektor er å sikre rettssikkerhet og likebehandling. Videre slås det fast at *dette ikke er situasjonen i dag*. Forslaget til å innføre en egen tolkelov, begrunnes altså med at bruk av kvalifiserte tolker må lovhjemles. I lovteksten skilles det mellom «bør» og «skal» situasjoner. Samtidig presiserer

utvalget *at forvaltningen alltid bør vurdere behovet for tolk, ikke bare i de tilfellene der det foreligger en plikt til å bruke tolk* (ibid, s. 172). Dette begrunnes både med hensiktsmessighet og med kostnadseffektivitet. Tilleggsargumenter, i tråd med forskningslitteraturen på feltet, er at dette også handler om kvaliteten på tjenestene. Både forvaltningsloven og særlover innen helse og barnevern understreker betydningen av informerte brukere for å sikre kvalitet og likeverdig behandling. Bruk av tolk kan i en slik sammenheng være det som skal til for å unngå å sette brukere av offentlige tjenester i en avmektig posisjon.

3 Tiltak

Som tidligere nevnt er barn og unge med minoritetsbakgrunn, og da særlig førstegenerasjonsinnvandrere, overrepresentert i barnevernsstatistikken (Kalve og Dyrhaug 2011), både når det gjelder hjelpetiltak og omsorgsovertakelser. Sosialarbeidere og forskere har fra tidlig på 1990-tallet rapportert at en betydelig og økende andel av barnevernsakene dreier seg om barn og unge med minoritetsbakgrunn (Hagen og Qureshi 1996; Bø 2010). Det er generelt gjort for lite forskning på tiltak i barnevernet og hvilke effekter disse har, noe som også ble påpekt av Raundalen-utvalget i 2012 (NOU 2012:5). Når det gjelder tiltak i innvandrerfamilier finnes det enda mindre tilgjengelig litteratur, og det er forsket lite på både innhold i tiltakene, hyppighet, varighet og effekter. Det er også forsket lite på hvordan foreldre opplever de ulike tiltakene, og ennå mindre på hvordan barn opplever det. Vi har imidlertid noe kunnskap om hvem som får tiltak, og hvordan tiltakene fordeler seg blant barn med innvandrerbakgrunn sammenlignet med barn uten innvandrerbakgrunn. Dette går vi nærmere inn på i det følgende kapitlet.

3.1 Omfang av tiltak

I løpet av 2009 var det 46 487 barn som mottok tiltak fra barnevernet. Sett i forhold til barnebefolkningen i alderen 0-22 år hadde 32,6 per 1000 barn hjelp fra barnevernet i 2009. Innslaget av innvandrerbarn og norskfødte med innvandrerforeldre har økt fra 16 prosent av alle barn med tiltak i 2004 til 21 prosent i 2009. Sammenlignet med barnebefolkningen er det blant innvandrerbarn vi finner de høyeste klientratene for nesten alle aldersgrupper, med unntak av 3-5-åringene, der den høyeste raten er blant norskfødte med innvandrerforeldre (Kalve og Dyrhaug 2011¹⁰). Samtidig er det store forskjeller mellom første- og andregenerasjon og når det gjelder type tiltak. Det er også forskjeller knyttet til innvandringsgrunn, hvor tilgjengelig statistikk viser at det er 2,6 ganger høyere klientrate blant innvandrerbarn som hadde flukt som innvandringsgrunn sammenlignet med barn som kom til Norge gjennom familiegjenforening (Kalve og Dyrhaug 2011).

¹⁰ Kalve og Dyrhaug (2011) har i sin analyse av barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet brukt tre analysekategorier: 1) innvandrerbarn, 2) norskfødte barn med innvandrerforeldre og 3) barn uten innvandrerbakgrunn.

Vi kan skille mellom hjelpetiltak (i hjemmet) og omsorgstiltak (utenfor hjemmet). Hjelpetiltak er hjemlet i Lov om barneverntjenester § 4-4, og åpner for å sette i verk ulike tiltak i hjemmet (eventuelt også plassering utenfor hjemmet i en periode). § 4-12 og § 4-8 andre og tredje ledd omhandler på sin side omsorgsovertakelser. Sentralt i både hjelpe- og omsorgsparagrafene i barnevernloven står barnets beste og foreldrenes omsorgsevner. Det er også en sentral føring i barnevernets arbeid at undersøkelser og tiltak skal gjennomføres i *samarbeid* med familien så langt dette er mulig, og at hjelpetiltak har som formål å bidra til positiv endring hos barnet eller i familien. Tabellen nedenfor viser utbredelse av barneverntiltak i forhold til barnebefolkningen for barn uten innvandringsbakgrunn, innvandrerbarn og norskfødte barn med innvandrerforeldre i 2009¹¹. I de følgende kapitlene skal vi se nærmere på de ulike hjelpe- og omsorgstiltakene.

Tabell. Barn med barnevernstiltak i løpet av året per 1000 barn 0-22 år, etter innvandringsbakgrunn og tiltak. 2009. Kilde: Kalve og Dyrhaug (2011).

	Barn uten innvandrings- bakgrunn	Innvandrer- barn	Norskfødte med innvandrer- foreldre
Hjelpetiltak			
Råd og veiledning	8,5	18,6	18,4
Økonomisk hjelp	6,2	21,6	9,6
Fritidsaktiviteter	2,8	13,5	6,2
Besøkshjem/avlastningstiltak	7,6	9,7	7,9
Barnehage	11,5	19,8	23,2
Skolefritidsordning	14,4	29,5	31,2
Støttekontakt	2,3	8,2	5,4
Ansvarsgruppe	3,0	6,1	6,2
PMTO	1,6	1,8	1,3
MST	1,1	1,1	0,9
Andre tiltak	10,0	24,3	16,6
Bolig med oppfølging	0,5	5,9	0,5
Egen bolig/hybel	0,5	3,8	0,5
Omsorgstiltak			
Fosterhjem	5,7	8,1	3,8
Barnevernsinstitusjon	2,6	10,4	3,6
Andre plasseringstiltak	0,3	0,8	0,5

¹¹ Dette er pr dato det mest oppdaterte som fins av statistikk på feltet. Tallene påvirkes av at enslige mindreårige flyktninger i denne statistikken ikke er skilt ut. De mottar barneverntiltak i form av blant annet økonomisk hjelp, bolig med oppfølging og egen bolig/hybel. Dette er tiltak der barn med innvandrerbakgrunn er betydelig overrepresentert sammenlignet med etniske norske barn. For boligrelaterte tiltak er forholdet 1:10.

3.1.1 Hjelpetiltak

Når det gjelder hjelpetiltak er de mest brukte tiltakene i et norsk perspektiv *råd og veiledning*, *økonomisk bistand* og *andre tiltak*. Dette gjelder både for barn uten innvandrerbakgrunn, innvandrerbarn og norskfødte barn med innvandrerforeldre, med noen små variasjoner i hva som brukes mest og minst innenfor de ulike gruppene (Kalve og Dyrhaug 2011). Vedtak om *råd og veiledning* er det tiltaket som prosentvis brukes oftest av norskfødte barn med innvandrerforeldre; over 36 prosent i denne gruppen hadde dette tiltaket. For barn uten innvandrerbakgrunn og innvandrerbarn mottok henholdsvis 29 og 28 prosent *råd og veiledning* i 2009. *Andre tiltak* er en tiltakskategori som er vanskelig å definere. I en studie gjennomført av Saasen og Løkholm (2010) så forfatterne nærmere på hva kategorien omfatter. De jobbet ut fra en antakelse om at det her skulle skjule seg et mangfold av tiltak, nye tilnæringer og metoder. Hovedinntrykket var imidlertid at tiltakene representerte relativt lite variasjon og nytenkning, men at det også fantes elementer av dette (eksempelvis DUE¹² og New Page miljøarbeid, miljøarbeider i hjemmet og familieveileder). De vanligste tiltakene innenfor kategorien *andre tiltak* var skole/leksehjelp, transport, fritidsinnsatser, samtaler, praktisk bistand i hjemmet, tolketjenester, nettverk/tverrfaglighet, tverrfaglig samarbeid, miljøarbeid og ulike rusinnsatser.

For innvandrerbarn er *økonomisk hjelp* det mest brukte tiltaket etter *andre tiltak*, og flere studier har vist at familier som mottar hjelp fra barnevernet ofte lever under marginale økonomiske forhold (Clausen og Kristofersen 2008). Økonomisk støtte kan benyttes til ulike formål, for eksempel til ferie eller fritidstiltak. Ved støtte til fritidsaktiviteter handler det i stor grad om å gi barna tilbud i aktiviteter som tilbys av allerede eksisterende tilbud, men barneverntjenesten kan også i noen tilfeller opprette aktiviteter spesielt tilrettelagt for denne gruppen. Hvert tredje innvandrerbarn med tiltak mottok *økonomisk hjelp* som tiltak, mens 21 prosent av barna uten innvandrerbakgrunn og 19 prosent av norskfødte barn med innvandrerforeldre mottok *økonomisk hjelp* i 2009. En del av grunnen til dette kan være at vi i denne gruppen finner mange unge fra de øverste alderstrinnene. *Fritidsaktiviteter* gjennom barnevernet er også et tiltak som i stor grad handler om økonomisk bistand. Det er blant innvandrerbarn *fritidsaktiviteter* som blir mest brukt, hvor prosentandelen er rundt 20 prosent blant innvandrerbarn, 10 prosent for barn uten innvandrerbakgrunn og 12 prosent for norskfødte med innvandrerforeldre (Kalve og Dyrhaug 2011).

¹² Dette er et skreddersydd Bufetat-tiltak rundt ungdom.

I NOU 2009:8 påpekes det at barn med tiltak fra barnevernet synes å være en særlig utsatt gruppe med bakgrunn i at mange har dårligere levekår enn andre barn. Studier har avdekket at en langt større andel ikke-vestlige innvandrere er i lavinntektsgruppen (Skog Hansen og Lescher-Nuland 2011), og at en større andel mottar ulike typer økonomiske støtteordninger (Clausen og Kristofersen 2008). Nettopp dette kan være noe av årsaken til at barn med innvandrerbakgrunn mottar hjelpetiltakene *økonomisk hjelp* og *fritidsaktiviteter* oftere enn barn uten innvandrerbakgrunn, da disse tiltakene nettopp er rettet mot det å bidra økonomisk. Tiltakene som settes inn handler med andre ord ofte om økonomisk utjevning og ikke nødvendigvis om foreldrenes omsorgsevner.

Besøkshjem/avlastningstiltak er det nest mest brukte tiltaket blant alle barn i barnevernet i 2009, om vi ser bort fra *andre tiltak*. *Besøkshjem/avlastningstiltak* er likevel et tiltak som prosentvis brukes oftere for barn uten innvandrerbakgrunn, enn for barn med innvandrerbakgrunn. 26 prosent av alle barn uten innvandrerbakgrunn med barneverntiltak i 2009 hadde besøkshjem eller annen type avlastningstiltak, mens tallene var 15 prosent blant innvandrerbarn og 16 prosent blant norskfødte med innvandrerforeldre. Når det gjelder tiltakene *barnehage* og *skolefritidsordning (SFO)* er den prosentvise andelen størst blant norskfødte barn med innvandrerforeldre i begge tiltakene. Bruk av både *barnehage* og *SFO* som tiltak var noe høyere blant innvandrerbarn enn blant barn uten innvandrerbakgrunn. Bruk av *støttekontakt* har hatt en relativt stor nedgang i alle grupper fra 2004 til 2009. *Støttekontakt* som barneverntiltak er mest brukt blant innvandrerbarn (12 prosent), mens det var 11 prosent blant norskfødte barn med innvandrerforeldre og 8 prosent av barna uten innvandrerbakgrunn (Kalve og Dyrhaug 2011).

Når det gjelder *ansvarsgruppe*¹³ er den prosentvise fordelingen noe annerledes enn i de andre tiltakene. Her ser vi at den største gruppen (12 prosent) er norskfødte med innvandrerforeldre, mens tiltaket er *minst* brukt overfor innvandrerbarn (9 prosent). Blant barn uten innvandrerbakgrunn er tallet 10 prosent. Når det gjelder *PMTO* (Parent Management Training Oregon) og *MST* (Multisystemisk terapi), som begge er foreldreveiledningstiltak rettet mot barn og unge med atferdsvansker, er dette tiltak som generelt når få barn og unge. Fordelingen mellom barn uten innvandrerbakgrunn, innvandrerbarn og norskfødte barn med innvandrerforeldre er relativt lik, men prosentvis gis disse

¹³ Ansvarsgruppe er ment å benyttes til koordinering og samarbeid, og kan i stor grad defineres som en metode for samarbeid enn et "administrativt tiltak" (Reegård, Backe- Hansen, Grønningsæter og Hagen 2009).

tiltakene oftere til barn uten innvandrerbakgrunn (2,4 prosent for PMTO og 1,8 prosent for MST). For innvandrerbarn er tallene 0,9 prosent for PMTO og 1,1 prosent for MST, og for norskfødte med innvandrerforeldre er tallene 1,3 prosent for PMTO og 0,6 prosent for MST (Kalve og Dyrhaug 2011). Ragnhild Bjørknes (2011) har i sin doktoravhandling studert bruk av PMTO i innvandrerfamilier. Hennes studie viser at dette kan være et virksomt tiltak. Funnene bygger på en studie av 96 somaliske og pakistanske mødre som deltok i PMTO. Både PMTO og MST er «evidensbaserte» tiltak som det har vært mye fokus på de siste årene. Tiltakene omfatter systematisk veiledning til foreldre for at de skal kunne bidra med konstruktiv grensesetting opp mot barn/ unge med atferdsvansker. Begge er relativt «tunge» tiltak i den forstand at det rettes mot barn/ unge i risiko, krever mye innsats fra foreldrene og er ressurskrevende tiltak for barnevernet. De har også relativt strenge inntakskriterier knyttet til barnets/ungdommens atferd, og det ligger som en forutsetning at foreldrene må samtykke og være motiverte til å ta i mot tiltaket. Det vil være av interesse å forske videre på hva som er årsaken til at dette er blant de få tiltakene hvor innvandrere er underrepresentert. Handler det om antatt endringspotensiale, at foreldrene ikke vil, at de ikke får tilbud, at de ikke etterspør det eller er det andre forhold som spiller inn?

Det finnes flere modeller og metoder for samhandling mellom familier og barnevernet. Brukermedvirkning har fått en stadig større rolle i det moderne barnevernet (Sandbæk 2001). En metode som trekkes frem er familieråd (Strandbu 2007). Familieråd er et møte mellom familiens private nettverk, både slekt og betydningsfulle personer i barnets liv, og offentlige instanser. Gjennom møtet gis familien mulighet til å øve innflytelse i en barnevernsak og gi innspill før barnevernet foretar en beslutning. Familierådsmodellen har som mål å fremme barn og unges innflytelse på forhold som berører deres hverdagsliv, og kan benyttes i ulike typer barnevernsaker og for barn i alle aldersgrupper¹⁴. Samtidig viser evalueringer at det kan være utfordrende å sikre reell medvirkning blant berørte barn og unge (Falck 2006; Strandbu 2007). Strandbu (2007) mener det bør tas en diskusjon på hvilke forventninger vi skal ha til barnas deltakelse, og hvordan det legges til rette for reell innflytelse.

Familierådsmodellen ble opprinnelig utviklet i New Zealand som en tilnærming til arbeidet med Maorifolket (Falck 2006). Marsh og Allen (1993) gir en beskrivelse av bakgrunnen for utviklingen av familieråd i England og New Zealand, og beskriver at man i begge landene var på leting etter en metodisk

¹⁴ Se <http://www.bufetat.no/barnevern/familieraad/>.

tilnærming som bygde på et *reelt partnerskap* i arbeidet med utsatte barn og deres familier. Man ønsket å legge forholdene til rette for at barnet kunne vokse opp hos sin egen slekt og bidra til at familiene ble mer delaktige i beslutningsprosessene. Et svar på disse utfordringene var bruk av familieråd. Et forsøk med implementering av metoden i barnevernets arbeid med minoritetsfamilier i Oslo avdekket imidlertid flere utfordringer (Falck og Mathisen 2010). En så at familier med minoritetsbakgrunn ikke nødvendigvis hadde sterke kulturelle tradisjoner for denne typen konfliktløsning, samtidig som faktorer som språk, tolkebruk, fraværende eller kompleks familiestruktur, ære og skam kan komplisere bruken av metoden. Samtidig viste evalueringen at manglende bruk av metoden også gjaldt overfor etnisk norske familier, og at dette ble koblet til blant annet manglende veiledning og oppfølging ved bruk av metoden, stor arbeidsmengde og usikkerhet ved å prøve en ny metode (Falck og Mathisen 2010).

3.1.2 Omsorgstiltak

Andelen barn under omsorg er dobbelt så høy for innvandrerbarn som for norskfødte barn med innvandrerforeldre, sett i forhold til barnebefolkningen (Kalve og Dyrhaug 2011). Sett i forhold til barnebefolkningen var det 2,6 ganger så mange innvandrerbarn som var plassert som barn uten innvandrerbakgrunn. Overrepresentasjonen er imidlertid høyere for hjelpetiltak enn for omsorgstiltak. En studie fra 2004 viste at unge med minoritetsbakgrunn fra ikke-vestlige land utgjorde 40 prosent av beboerne på barnevernets ungdomsinstitusjoner i Oslo kommune (Bø, Rasmussen og Aannestad 2004). Studien identifiserte klare forskjeller mellom barn med minoritetsbakgrunn og barn med etnisk norsk bakgrunn. Barna med minoritetsbakgrunn i ungdomsinstitusjonene var oftere gutter og eldre enn barna med etnisk norsk bakgrunn. Videre var voldsbruk i hjemmet en oftere brukt begrunnelse for søknad om institusjonsplass for innvandrerungdom, mens rus i hjemmet var svært sjelden oppgitt som begrunnelse. En så også at i rundt halvparten av sakene som omhandlet etnisk norske unge hadde foreldrene henvendt seg til barnevernet, mens dette sjelden var tilfelle i sakene som omhandlet innvandrerungdom. Videre viste studien at vedtakene om plassering på institusjon oftere omhandlet omsorgsovertakelse blant norske ungdom, mens innvandrersakene oftere omhandlet akuttvedtak.

Fosterhjem er det tiltaket som oftest blir brukt ved plasseringer både for barn uten innvandrerbakgrunn, innvandrerbarn og norskfødte med innvandrerforeldre. Ved utgangen av 2009 var sju av ti barn med

plasseringstiltak i fosterhjem. Det er noe mer vanlig for innvandrerbarn å bo i både fosterhjem og barneverninstitusjon enn for barn fra de to andre gruppene, særlig gjelder dette for ungdom i alderen 13-17 år (Kalve og Dyrhaug 2011). Internasjonal litteratur tilknyttet enslige mindreårige understreker både fordeler og ulemper med fosterhjem som tiltak (Hek 2007; Sirriyeh 2013). På den ene siden kan fosterhjem legge til rette for en rask tilpasning til nytt språk og kultur, samtidig som det kan sikre stabilitet, individuell omsorg og støtte. På den andre siden kan ungdommene føle seg ekskludert fra fosterfamilien, og fosterforeldrene kan mangle nødvendig kunnskap om enslige mindreåriges særskilte behov.

Flere av disse fordelene og ulempene kan også overføres til å gjelde barn med minoritetsbakgrunn generelt. Fra flere hold påpekes det at fosterhjem bør ivareta barn og unges kulturelle og språklige bakgrunn (Backe-Hansen mfl 2010; Norsk innvandrerforum 2013). Det er imidlertid stor mangel på fosterfamilier med minoritetsbakgrunn. I en studie fra Storbritannia finner Wade, Sirriyeh, Kohli og Simmonds (2012) at fosterfamilier ofte er usikre på hvordan de skal møte enslige mindreåriges behov knyttet til kultur og migrasjonserfaringer. Fosterfamilier som selv har opplevd migrasjon eller hatt kontakt med innvandremiljøer føler seg sikrere i møte med ungdommene.

Backe-Hansen mfl. (2010) påpeker at kunnskap om denne gruppen er en forutsetning for å forstå de særlige betingelser og hensyn som kan knytte seg til plassering av barn med innvandrerbakgrunn. I forbindelse med en forskningsoversikt fra 2003 stiller forfatterne også spørsmål ved om plasseringsstedene fullt ut lever opp til intensjonene i FNs barnekonvensjon om respekt for barnas språk, etniske tilhørighet, religion og kultur, selv om dokumentasjonen på dette bare vedrører noen få undersøkelser. Hun påpeker videre at nettopp betydningen av kultur, etnisk tilhørighet og språk for plasserte barn og unge og deres familier, er et nytt område innenfor forskningen.

Dette er fulgt opp videre i rapporten «Barnevern i Norge 1990-2010» (Backe-Hansen mfl. 2014). Her er barnevern og innvandring drøftet i et eget kapittel. I den sammenfattende diskusjonen løftes det fram tre resultater som peker seg ut i analysene av denne målgruppa. Det første handler om at barneverntjenesten griper inn tidligere overfor norskfødte barn av innvandrerforeldre enn overfor norske barn med to norskfødte foreldre. Det andre punktet handler om at likhetene i tiltaksbruk er stor, og at de forskjellene forskerne fant er lette å forklare (jfr. vår egen gjennomgang tidligere i dette kapitlet). Det tredje punktet handler om behovet for gode, treffsikre og kultursensitive tiltak. I forlengelsen av

dette understrekes det at vi trenger å diskutere hva slags kompetanseheving som er nødvendig for barneverntjenesten (ibid, side 128).

Sanne Hofman (2010) har analysert 17 barnevernsaker om omsorgsovertakelse av minoritetsbarn, og finner i sin studie at barnets beste og hensynet til barnets kulturelle bakgrunn ikke ble tatt opp i plasseringsspørsmålet i sakene om omsorgsovertakelse. Hele plasseringsspørsmålet, altså hvor barnet skal bo, ble i realiteten ikke behandlet utover at "barnet skal plasseres i godkjent fosterhjem, jf § 4-14". Hun mener det rettslige hensynet til barnets kulturelle bakgrunn har blitt en formalitet, og ikke en realitet når det gjelder selve plasseringen. Dette begrunnes i manglende vilkår fra Fylkesnemndas side, som igjen gjør at plasseringsspørsmålet i realiteten ikke kan overprøves av retten, og at plasseringsstedet ikke er et enkeltvedtak og dermed ikke kan påklages. Hun påpeker også i sin studie at barnet har en svak stemme når det gjelder sin kulturelle bakgrunn, religion og språk. I selve saken er det sjelden at barnet blir spurt om hva det ønsker eller kan tenke seg, verken i omsorgsspørsmålet eller i plasseringsspørsmålet. Forskningen som foreligger på dette området er høyst begrenset, og det er behov for robust forskning av både kvantitativ og kvalitativ art (Backe-Hansen mfl 2010). Forskning fra Danmark (Skytte 2002; Egelund, Hestbæk og Andersen 2004; Skytte 2008) viser at etniske minoritetsforeldre opplevde at barnevernet i for liten grad tok hensyn til barnas kulturelle og språklige bakgrunn ved plassering utenfor hjemmet.

3.1.3 Tiltak for enslige mindreårige

SSBs studier av enslige mindreårige flyktninger¹⁵ i barnevernet viser at andelen enslige mindreårige med barneverntiltak har økt markant i perioden 2007-2011, fra 36 til 59 prosent (Haugen og Dyrhaug 2014). Tidligere studier antyder at kommuner ofte bosetter enslige mindreårige med hjemmel i barnevernlovens § 4-4, og definerer tiltaket som et hjelpetiltak (Econ 2007; Myhrer og Stenerud 2011; Thorshaug mfl. 2013). Fra 2004 til 2009 er det imidlertid kategorien egen bolig/hybel og bolig med oppfølging som har økt mest, og denne er spesielt mye brukt blant innvandrerbarn. Bolig/ hybel og bolig med oppfølging skiller seg ut som det plasseringstiltaket som oftest brukes til innvandrerungdom og norskfødte med innvandrerforeldre over 18 år (Kalve og Dyrhaug 2011). Sannsynligvis er mange i denne kategorien enslige mindreårige.

¹⁵ Det vil si personer som var under 18 år da de kom til Norge som enslige mindreårige asylsøkere, som har søkt asyl, fått oppholdstillatelse og senere er bosatt i Norge på dette grunnlaget (SSB 2014).

De mest brukte tiltakene overfor enslige mindreårige var i 2011 økonomisk hjelp (59 prosent), bolig med oppfølging (55 prosent), andre tiltak (39 prosent) og fritidsaktiviteter (22 prosent) (Haugen og Dyrhaug 2014). Det er en tendens til at andelen enslige mindreårige flyktninger med barnevernstiltak er høyere i de yngste aldersgruppene. Mens 80 prosent av alle enslige mindreårige flyktninger i alderen 0-14 år mottok barnevernstiltak i 2011, var tilsvarende andel i aldersgruppen 15-22 år 58 prosent. Noe av økningen i andelen med tiltak kan, ifølge Haugen og Dyrhaug (2014), skyldes barnevernets økte ansvar for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år fra og med 2007 og endringer i regler til statsrefusjoner for kommunale utgifter til barneverntiltak for enslige mindreårige under 20 år i 2004.

Analyser fra SSB viser videre at det er store forskjeller mellom fylkene i andelen enslige mindreårige flyktninger med barnevernstiltak (Haugen og Dyrhaug 2014). Mens over 70 prosent mottok tiltak i Hordaland, Finnmark og Akershus, var tilsvarende andel i Vest-Agder og Nord-Trøndelag under 35 prosent. Landsgjennomsnittet lå i 2011 på 60 prosent. Det ser ikke ut til at forskjeller i alderssammensetning blant gruppen enslige mindreårige kan forklare de store forskjellene. Haugen og Dyrhaug (2014) mener derfor at ressurser og organisering av bosettingsarbeidet kan være forklarende faktorer.

Det mest brukte botiltaket er hybel, som omfatter egen bolig/hybel og bolig med oppfølging. Også tidligere gjennomganger viser at hybel er det klart mest brukte botiltaket for enslige mindreårige (Econ 2007). Mens plassering etter § 4-12 krever at plasseringsstedet, det være seg fosterhjem eller institusjon, er godkjent av barnevernet, er det ingen tilsvarende krav til bofellesskap eller andre botiltak hjemlet i § 4-4. Som nevnt er fosterhjem det tiltaket som oftest blir brukt ved plasseringer generelt. Det er et uttalt mål å bygge ned institusjonene og øke bruken av fosterhjem ved bruk av omsorgstiltak. Samtidig er hybel/bofellesskap ofte brukt overfor enslige mindreårige. Et sentralt spørsmål er hvorvidt mangel på fosterhjem og behovet for rask bosetting fører til at andre tiltak velges for enslige mindreårige enn hva man ville gjort dersom barnet var etnisk norsk.

Et sentralt spørsmål når man ser på omfanget av tiltak er selve sammenligningsgrunnlaget. Når det gjelder enkelte av barneverntiltakene, for eksempel bruk av bolig/hybel, ser vi en stor overrepresentasjon av ungdom med minoritetsbakgrunn (ti ganger så mange som etnisk norske barn). Dette er høyst sannsynlig *enslige mindreårige flyktninger* som barnevernet har etablert tiltak for (Haugen og Dyrhaug 2014). De hører selvsagt hjemme i statistikken, men

grunnlaget for tiltakene er knyttet til deres situasjon som enslige mindreårige – ikke omsorgssvikt i tradisjonell forstand eller utfordrende atferd hos barna. På lignende vis kan man også diskutere om en del av de andre tiltakene der innvandrerbarn er overrepresentert handler om noe annet enn «tradisjonelt» barnevern. Dette gjelder for eksempel bruk av økonomisk hjelp, der omfanget er tre til fire ganger så stort som for etnisk norske barn. Igjen vil enslige mindreårige kunne utgjøre en stor andel av denne gruppen. Marthinsen mfl. (2013 s. 47) som har jobbet med forskningsprogrammet "Det nye barnevernet" påpeker at hovedinntrykket de sitter igjen med er at uansett hvor folk kommer fra, er det sammenfallende grunner til at de kommer inn i barnevernet. De mener forskjellen er at terskelen for å gi bistand ser ut til å ligge noe lavere for dem med ikke-vestlig bakgrunn. De beskriver at det er mulig det er integreringstanken som slår gjennom, og at barnevernet blir rausere i møte med disse familiene. De påpeker at de ikke har holdepunkter for å si at disse familiene har noen større påviselig problematikk enn andre, heller tvert i mot.

3.2 Ettervern

Ettervern refererer i denne sammenhengen til oppfølging fra barnevernet etter fylte 18 år, og skal lette overgangen til en selvstendig tilværelse (Bogen og Nadim 2009). Dette omfatter tiltak som er iverksatt før ungdommen fyller 18 år, og kan gis frem til vedkommende fyller 23 år. Tilbudet er frivillig, og det er en forutsetning for ettervern at det er et ønske fra ungdommen selv (se Lov om barneverntjenester § 1-3, andre ledd). Ettervern kan omhandle både økonomisk støtte, videreføring av bo- og omsorgstiltak og hjelp til å etablere et sosialt nettverk. Studier antyder at unge som har fått et ettervernstilbud har større sjanser for en vellykket voksenkarriere (Clausen og Kristofersen 2008). En foreliggende casestudie av to bydeler og to kommuner antyder at kommuner ofte etablerer et generelt ettervernstilbud, og at det ikke er rettet spesielt mot unge med innvandrerbakgrunn (Bogen og Nadim 2009). De intervjuede saksbehandlerne identifiserte likevel noen utfordringer spesifikke for innvandrerungdom, blant annet større behov for hjelp til å etablere sosiale nettverk, diskriminering på bolig- og arbeidsmarkedet og skepsis til barnevernet og andre offentlige instanser i familier med innvandrerbakgrunn. Enkelte antydte også en redsel for å «trå feil» i arbeidet med familiene, hvor en av barneverntjenestene mente de henla flere bekymringsmeldinger som gjaldt ungdom fra innvandrer miljøer og var mer forsiktige med å ta barna ut av familien (Bogen og Nadim 2009).

Tilgjengelig statistikk viser at ungdom med innvandrerbakgrunn, og da særlig førstegenerasjonsinnvandrere, i større grad mottar tiltak etter fylte 18 år (Kalve og Dyrhaug 2011). Dette gjelder både hjelpetiltak og omsorgstiltak. Blant unge innvandrere i alderen 18-22 år mottok 32 per 1000 barneverntiltak i 2009. Tilsvarende andeler blant norskfødte med innvandrerforeldre og ungdommer uten innvandrerbakgrunn var henholdsvis 21 per 1000 og 13 per 1000 (ibid). Tilgjengelig forskning stiller spørsmål til hvorvidt overrepresentasjonen i ettervern kan indikere større problemer knyttet til atferd og omsorgssvikt blant innvandrerungdom (Bogen og Nadim 2009). Igjen er det imidlertid viktig å være oppmerksom på at bosetting av enslige mindreårige flyktninger og bruk av ettervern overfor denne gruppen kan bidra til den høye andelen innvandrerungdom i aldersgruppen 18-22 år som mottar ettervern.

3.3 Begrunnelse for tiltak

Når det gjelder grunnlag for etablering av tiltak, ser vi en ulik profil. SSBs analyser viser at kategorien *forholdene i hjemmet* er brukt som grunnlag i 30 prosent av sakene som vedrører barn og unge med innvandrerbakgrunn, mens det tilsvarende tallet for barn uten innvandrerbakgrunn er 14 prosent (Kalve og Dyrhaug 2011). Ifølge SSBs rapport viser denne samlekategorien til «*en oppvekstsituasjon hvor barnevernet ønsker å hjelpe familien gjennom igangsetting av forebyggende tiltak, som kan være økonomisk hjelp, støttekontakt, barnehageplass, plass i SFO eller hjelp til fritidsaktiviteter og lignende*» (Kalve og Dyrhaug 2011: 35). I denne opplistingen finner vi i første rekke forhold som kan knyttes til levekår. Rapporten beskriver denne gruppen som «barn som trenger litt hjelp» og påpeker at denne gruppen er dobbelt så høy blant de to gruppene av barn med innvandrerbakgrunn, som gruppen barn uten innvandrerbakgrunn. Den neste gruppen beskrives som «de forsømte barna» og er den nest største brukergruppen, hvor man finner *foreldrenes manglende omsorgsevne, foreldrenes rusmisbruk og/eller foreldrenes psykiske lidelse* som grunn for å sette inn barneverntiltak. *Foreldres rusmisbruk* er fire ganger så ofte oppgitt som grunn for tiltak til barn uten innvandrerbakgrunn som til innvandrerbarn. *Foreldres psykiske lidelse* er derimot oftere oppgitt som grunn for tiltaket overfor barn med innvandrergrunn, enn for barn uten innvandrerbakgrunn (Kalve og Dyrhaug 2011).

Mishandling er generelt sett relativt sjelden oppgitt som grunn for tiltak i alle grupper, men *fysisk mishandling* er langt oftere oppgitt som begrunnelse for tiltak for innvandrerbarn og norskfødte med innvandrerforeldre, enn for barn uten

innvandrerbakgrunn. Når det gjelder *barn utsatt for psykisk mishandling* er mønsteret det samme ved at det oftest er registrert som grunnlag blant innvandrerbarn, sjeldnere blant barn uten innvandrerbakgrunn og med norskfødte barn med innvandrerforeldre i en mellomposisjon. *Vold i hjemmet* var oftest registrert blant norskfødte med innvandrerforeldre (4,2 prosent), men nesten like ofte for innvandrerbarn (4,1 prosent). Her skiller de to gruppene seg klart fra barn uten innvandrerbakgrunn (0,5 prosent). *Barnets atferd (sosialt avvik, kriminalitet)* er også langt oftere oppgitt som begrunnelse for tiltak for innvandrerbarn enn for barn i de to andre gruppene. Når det gjelder atferdsproblemer er dette langt oftere knyttet til gutter enn til jenter, og det er norskfødte jenter med innvandrerforeldre som sjeldnest oppgis å være i barnevernet på grunn av atferdsproblemer (Kalve og Dyrhaug 2011).

3.4 Effekter av tiltak

Generelt ligger det en stor utfordring i å finne frem til hjelpetiltak som faktisk kan avhjelpe familiene, noe som blant annet kan skyldes mangel på forskningsbaserte, virksomme tiltak og manglende ressurser og kompetanse (NOU 2012:5). I tillegg er det lite forskning i Norge og internasjonalt som fokuserer konkret på effekten av ulike hjelpe- og omsorgstiltak for innvandrerfamilier. Dette kan ha sammenheng med at det er få tiltak som er utviklet eller rettet konkret mot denne gruppen, som igjen fører til at evalueringer av tiltak retter seg mot brukere av barneverntiltak generelt og ikke mot konkrete grupper. Forskningen det henvises til i dette delkapitlet vil derfor være av generell karakter og ikke gå konkret inn i evalueringer av spesifikke tiltak.

Williams og Soydan (2005) og Kriz og Skivenes (2010b) fant at mange saksbehandlere i flere europeiske land arbeider ut fra en idé om at barns behov kan møtes med samme type intervensjoner uavhengig av kulturell bakgrunn. Williams og Soydan (2005) finner at kulturelt sensitive tilnærminger reduserer etnosentriske perspektiver, men at det for øvrig er lite empiriske undersøkelser som viser om det er spesielle metoder som skal til, eller om noen tiltak og tilnærminger fungerer særskilt godt med minoritetsetniske familier. Også Chand og Thoburn (2005) kom frem til lignende funn da de gjennomgikk forskningsstatus i England, hvor de fant at ingen særskilte tiltak synes å være mer virksomme enn andre i familier med minoritetsbakgrunn. De påpeker at den lille forskningen som er gjort knyttet til tiltak overfor denne gruppen gjør at det ikke er mulig å si hvorvidt noen tilnærminger er «bedre» enn andre for spesielle grupper av familier.

Holm-Hansen mfl. (2007) mener den største utfordringen i det flerkulturelle barnevernet ligger i å sørge for at metoder, tiltak og programmer gjøres tilgjengelige og akseptable for etniske minoriteter, og at disse må «kulturtilpasses». De påpeker i sin kunnskapsstatus at det ikke foreligger forskningsmessig belegg for verken å anbefale eller fraråde bruk av spesielle programmer eller metoder rettet mot ikke-vestlige innvandrere, og videre at det dermed ikke er behov for å utvikle særskilte metoder og tiltak på barnevernsfeltet rettet mot minoritetsfamilier. Dette begrunnes med at de tiltak og tilnæringsmåter som eksisterer også er virksomme overfor minoritetsfamilier.

Det man imidlertid har gode eksempler på er at *skreddersydde tiltak* virker – enten de er spesielt innrettet på minoritetsbefolkningen eller de har en annen type avgrensning eller individtilpasning. Eksempler på det siste er to prosjekter i Trondheim med fokus på ungdom og rus. Det første prosjektet hadde minoritetsungdom som målgruppe (Berg 2006), mens det andre var rettet mot ungdom i risikozonen generelt (Paulsen 2014). Selv om ikke det siste prosjektet («Sommerprosjektet») hadde noen eksplisitt innvandringsprofil, var en stor andel av deltakerne i prosjektet minoritetsungdom. Begge prosjektene ble gjennomført i regi av barnevernet og blir oppsummert som vellykket. Det som særlig blir løftet fram som suksessfaktorer, var at barnevernarbeiderne hele tiden var «tett på» og jobbet på ungdommenes egne arenaer. Viktigheten av kontinuitet ble også understreket – eller som det ble formulert i evalueringsrapporten («En stein i elva») fra minoritetsungdomsprosjektet: At barnevernarbeiderne var «stayers» (Berg 2006).

Hva som *virker*, hva som kan brukes som *gode eksempler* og hva som kan omtales som tydelige *effekter* handler både om forskningsmessig posisjon og presisjonsnivå. Mange vil si at det ideelle vil være å gjennomføre *effekt målinger*, der man bruker kontrollgrupper og sørger for at gruppene som sammenlignes er så like som mulig. I realiteten er dette vanskelig av både praktiske og etiske grunner. Norge er et lite land med spredt bosetting, noe som gjør det vanskelig å etablere grupper/kontrollgrupper som oppfyller strenge krav til homogenitet og sammenlignbarhet. Og – dersom man skulle lykkes i å etablere et slikt forskningsdesign, vil det uansett være vanskelig å kontrollere for eksterne faktorer som kan påvirke resultatet av intervensjon eller tiltaket. Spørsmålet om evidens og bruk av evidensbaserte metoder er en stor diskusjon som vi skal la ligge her. Den svært sparsomme forskningslitteraturen på «effekter av tiltak» innenfor feltet innvandring og barnevern, kan imidlertid tyde på at mange deler oppfatningen om at slike studier er vanskelig å gjennomføre på dette feltet. Det

kan også forstås som en indikasjon på at andre forskningsdesign kan være vel så egnet – særlig på et felt der individtilpasning av tiltak vil være nødvendig..

Internasjonalt er det et økt fokus på «Good practice» og «Good processes». Å vise fram de gode eksemplene og lære av god praksis, kan i mange tilfeller være det som gir mest relevant kunnskap. Det forutsetter selvsagt at eksempler og praksis er beskrevet konkret og at det legges like strenge forskningsmessige vurderinger til grunn for de konklusjonene som trekkes. I stedet for å etterlyse flere effektmålinger, kan det derfor være vel så viktig å peke på behovet for god forskning på *hva som virker* og la tema, problemstillinger og målgruppe avgjøre hva som vil være et egnet forskningsdesign.

Gjennom dialogmøter med en rekke bydeler i Oslo har Norsk innvandrersforum (2013) utarbeidet anbefalinger for å styrke samarbeidet mellom barnevernet og etniske minoriteter. Blant tiltakene påpekes behovet for å satse på flere typer tiltak både i og utenfor hjemmet, blant annet mekling, familieråd, veiledning, støttekontakter, avlastning, barnehage, foreldreveiledning på flere språk, leksehjelp og økonomisk støtte. Chand og Thoburn (2005) viser i den forbindelse til forskning som indikerer at det å ha sosialarbeidere med samme etniske bakgrunn som brukeren kan være en suksessfaktor (Thoburn mfl. 1995; Thoburn mfl. 2000; Gray 2002; Brophy mfl. 2003; Skytte 2008). I NOU 2012:5 påpekes det også at det må jobbes mer målrettet med å rekruttere barnevernansatte med minoritetsbakgrunn.

Tilgang til egnede tiltak henger tett sammen med kommunikasjon og gode tolketjenester. utfordringer i kommunikasjonen og manglende felles forståelse av hva som er utfordringer kan føre til at det blir vanskelig å få til et godt samarbeid mellom innvandrere og barnevernet. Dette påpekes også av Holm-Hansen mfl. (2007: 9): «*Der tiltakene har større problemer med å oppnå virkning blant innvandrere enn andre, synes det å skyldes vansker med den gjensidige kommunikasjonen*». En av hindringene for å finne frem til gode hjelpetiltak kan være nettopp å få til et godt samarbeid med foreldrene, særlig i form av å skape en felles forståelsesramme av hvilke hjelpetiltak som er best egnet. Skytte (2008) viser også til kommunikasjon som en utfordring for å sikre gode hjelpetiltak. Som ett av eksemplene viser hun til hjemmekonsulent, og stiller spørsmålsteget ved hvordan en hjemmekonsulent skal kunne støtte foreldrene i utvikling av omsorgskompetanse når han/hun ikke kan kommunisere med familien.

I noen tilfeller er det foreldrefungeringen som er problemet, og det kan da være behov for kurative råd og veiledningstiltak for å fremme omsorgskompetansen.

Slike tiltak krever at foreldrene er motiverte, noe som kan være krevende å få til sammen med foreldre som ikke ønsker bistand eller ikke har tillit til barnevernets arbeid. Dette gjelder uavhengig av om barn og foreldre har innvandrerbakgrunn eller ikke. Nordstoga (2011) påpeker at der hvor familiene og barnevernet har samme definisjon av problemet, opplever familiene at de får hjelp og at de selv har innflytelse på hvilken hjelp de får. I de tilfellene hvor familiene og barnevernsarbeideren har ulik definisjon av problemet, strever foreldrene med å få gjennomslag for sin forståelse og de opplever at de får lite innflytelse i valg av tiltak. Williams og Soydan (2005) finner videre at mange barnevernsarbeidere nedvurderer egen kompetanse når det er snakk om flerkulturelt barnevern. De blir usikre og utydelige, og Williams og Soydan argumenterer derfor med at mer opplæring i kulturelt sensitivt barnevernarbeid er nødvendig for å sikre at innvandrerfamilier får et godt tilbud. Dette må imidlertid som vi har vært inne på tidligere balanseres, slik at kulturforklaringer ikke tar bort fokus fra strukturelle faktorer som diskriminering, marginalisering, fattigdom og arbeidsledighet (Rugkåsa 2008).

4 Enslige mindreårige flyktninger

Gjennomgangen av tilgjengelig litteratur viser at forskning på enslige mindreårige flyktninger har vært et sentralt tema det siste tiåret. Dette gjelder både i norsk sammenheng og internasjonalt. Psykisk helse er et tema som er viet mye oppmerksomhet – særlig psykisk helse blant enslige mindreårige i asylsøkerfasen. Det er forsket mindre på situasjonen i etterkant av bosetting, og vi finner relativt lite litteratur på barnevernets arbeid med bosatte enslige mindreårige flyktninger. Litteraturstudien har tydeliggjort flere sentrale fokusområder som vi tar for oss i det følgende kapitlet. Dette omfatter for det første diskusjoner rundt flyktningfaglige og barnevernfaglige perspektiver, herunder internasjonalt og nasjonalt lovverk. Videre tillegges bo- og omsorgstilbudene stor vekt i forskningen, både når det gjelder hjemling av tiltak, tilgjengelige tilbud og politiske føringer for arbeidet. Til sist tar vi for oss forskningens fokus på enslige mindreåriges omsorgsbehov og barnevernets arbeid med gruppen.

4.1 Bosetting av enslige mindreårige

Enslige mindreårige blir i Norge definert som asylsøkere og flyktninger som ved ankomst er under 18 år og som kommer til landet uten foreldre eller andre med foreldreansvar – det vil si uten formelt definerte primære omsorgspersoner. Utover dette er gruppen svært mangfoldig, både når det gjelder nasjonalitet og etnisitet, religion, språk, opplevelser, årsak til flukt og historie (Wade, Mitchell og Baylis 2005). Ankomster av enslige mindreårige varierer fra år til år, som for gruppen asylsøkere som helhet. Norge opplevde store ankomster i perioden 2007 til 2009, med en foreløpig topp på 2 500 enslige mindreårige i 2009. De siste årene har det kommet i underkant av 1000 per år. I 2013 ble det registrert 1070 asylsøknader fra enslige mindreårige, hvor over 70 prosent kom fra Somalia, Afghanistan og Eritrea¹⁶.

Bosetting av enslige mindreårige er i Norge et delt ansvar mellom Barne-, familie- og ungdomsetaten (Bufetat) og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Mens Bufetat har ansvar for å bosette gruppen under 15 år, har IMDi ansvar for enslige mindreårige mellom 15 og 18 år. Antall bosatte enslige mindreårige har

¹⁶ Statistikk innhentet fra Utlendingsdirektoratet (UDI).

gått noe ned de siste årene, fra 669 bosatte i 2010 til 421 i 2013. Rundt 80 prosent ble i 2013 bosatt av IMDi, mens de øvrige ble bosatt av Bufetat. Dette illustrerer at gruppen enslige mindreårige i hovedsak består av unge over 15 år som dermed går inn under utlendingsmyndighetenes bosettingsansvar.

Bosettingsarbeidet kan deles inn i to faser: Den bosettingsforberedende fasen og det konkrete bosettingsarbeidet. Den bosettingsforberedende fasen benyttes til å gjennomføre kartleggings- og kvalifiseringsarbeid i omsorgssentrene og asylmottakene, hvor det skal utarbeides en oppfølgingsplan (OP) for enslige mindreårige under 15 år og en individuell kompetanse- og tiltaksplan (IKTP) for gruppen over 15 år. Planen skal inneholde faktaopplysninger, observasjoner av fungering, bakgrunn og sosialt nettverk, informasjon om asylsaken, fysisk og psykisk helse, skole, utdanning og yrke, kultur, fritid og aktiviteter, religion og vurderinger av forventninger og behov (Svendsen, Thorshaug og Berg 2010; Thorshaug mfl. 2013). Etter at positivt vedtak er fattet starter det konkrete bosettingsarbeidet. Bufetat eller IMDi skal informeres om vedtaket og starte arbeidet med å finne egnet bosettingskommune basert på tilgjengelig informasjon i OP/IKTP fra omsorgssentret eller mottaket.

Det er et mål at bosetting av enslige mindreårige skal skje innen tre måneder etter innvilget oppholdstillatelse. Lang botid i asylmottak har lenge vært en uttalt utfordring, hvor både saksbehandling av asylsøknader og utvelgelse av bosettingskommune har tatt tid (Berg 2009, Berg 2011, Thorshaug mfl. 2013). Særlig i årene med høye ankomsttall opplevde enslige mindreårige lang ventetid i mottak etter innvilget oppholdstillatelse. I 2010 var den gjennomsnittlige ventetiden fra vedtak om opphold til bosetting 5,7 måneder. Den lange ventetiden i etterkant av ankomsttoppen i 2009 knyttes blant annet til at mange kommuner bosatte enslige mindreårige for første gang og behovet for å etablere et tjenestetilbud før bosettingen kunne begynne (Riksrevisjonen 2010). Tidsbruken ved bosetting av enslige mindreårige har imidlertid gått betraktelig ned de siste årene¹⁷. I 2013 ventet enslige mindreårige i gjennomsnitt 2,8 måneder fra vedtak til bosetting. De store endringene i ventetid kobles blant annet til sentralisering av ansvaret for bosetting av enslige mindreårige innad i IMDi, refusjon av utgifter til barneverntiltak (dette kommer vi tilbake til), og opprettholdelse av apparatet som ble bygget opp for noen år siden (Agenda Kaupang 2014).

¹⁷ Også saksbehandlingstiden av asylsøknader fra enslige mindreårige har gått kraftig ned de siste årene. Mens median saksbehandlingstid fra saksopprettelse til siste vedtak lå på 291 dager i 2010, hadde det i 2012 sunket til under 70 dager (Thorshaug mfl. 2013).

Ved positivt svar fra den forespurte bosettingskommunen oversendes informasjonen, og kommunen starter arbeidet med å finne egnet bo- og omsorgsløsning. Dette innebærer blant annet bolig, sosiale ytelser, utdanning og ulike omsorgs- og støttetiltak. Underveis i dette arbeidet samarbeider kommunene med IMDi/Bufetat, asylmottakene og ungdommenes hjelpeverger (Svendsen mfl. 2010; Thorshaug mfl. 2013).

4.2 Flyktningfaglige og barnevernfaglige perspektiver

I arbeidet innenfor ulike enheter vil ansatte legge ulike perspektiver, det vil si betraktninger, til grunn. I barnevernet vil eksempelvis betraktninger knyttet til barns behov for omsorg, trygghet og beskyttelse tillegges stor vekt. Dette kan vi betegne som *barnevernfaglige perspektiver*. I flyktningtjenesten vil faktorer som traumer, flukthistorier og årsakene til flukten være sentrale i deres arbeid med bosetting av flyktninger. Dette kan betegnes som *flyktningfaglige perspektiver*. Bosetting av enslige mindreårige aktualiserer både et flyktningfaglig og et barnefaglig perspektiv. En kan, på den ene siden, argumentere for at enslige mindreårige per definisjon er barnevernets ansvar, hvor gruppens behov tilsier bruk av barnefaglig kompetanse. Samtidig kan en, på den andre siden, argumentere for at enslige mindreåriges flyktningbakgrunn tilsier et behov for flyktningfaglig kompetanse (Econ 2007; Svendsen mfl. 2010). Koblingen mellom et flyktningfaglig perspektiv og barnevernets rolle overfor enslige mindreårige er et mye diskutert tema (Eide og Broch 2010; Svendsen mfl. 2010; Lidén mfl. 2013; Thorshaug mfl. 2013). Så tidlig som i 1990 mente enkelte at en overføring av ansvaret til barnevernet ville medføre en «klientifisering» av hele gruppen enslige mindreårige asylsøkere (Flatebø 1990). Andre mente at en ansvarsoverføring til barnevernet ville sikre enslige mindreårige rettssikkerhet til en forsvarlig omsorgssituasjon (Andersson 1994).

Mottak og bosetting av enslige mindreårige var lenge et ansvar lagt til utlendingsmyndighetene ved UDI og IMDI (Skagen 2011). I 2008 ble ansvaret for mottak av enslige mindreårige asylsøkere under 15 år lagt til Bufetat, og etaten fikk etter hvert også ansvar for bosetting av gruppen. Også ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere i aldersgruppen 15-17 år skulle etter planen overføres til Bufetat. På grunn av store ankomster og utfordringer i Bufetat ved mottak av den yngste aldersgruppen har ansvarsoverføringen blitt utsatt på ubestemt tid (Skagen 2011). Dette betyr at mange enslige mindreårige i alderen 15- 17 år ikke vil motta tiltak fra barneverntjenesten, men heller motta bistand fra andre tjenester i kommunen. Dette gir grunn til å stille spørsmålsteget ved om enslige

mindreårige får et likeverdig tjenestetilbud sammenlignet med etnisk norske ungdommer i samme alder og situasjon.

Hvorvidt enslige mindreårige kobles til et flyktningfaglig eller barnefaglig ansvar er også blitt diskutert i internasjonal litteratur. I en studie av enslige mindreårige i Belgia hevdes det at omsorgen som tilbys denne gruppen kobles til rettslige perspektiver og deres identitet som «flyktninger» og ikke til psykologiske perspektiver og deres identitet som «barn» (Derluyn og Broekaert 2008). Derluyn og Broekaert ser et stort behov for et økt psykologisk perspektiv som i første rekke definerer enslige mindreårige som «barn» og ikke som «flyktninger» eller «utlendinger», og et tilhørende system som sikrer gruppen de samme standarder for omsorg som øvrige barn i landet. I 2009 uttrykte Barneombudet bekymring for asylsøkende barns situasjon og rettigheter i Norge (Barneombudet 2009). Ombudet mente at enslige mindreårige asylsøkere over 15 år ble forskjellsbehandlet ettersom barnevernet ikke har omsorgsansvar for gruppen. Denne bekymringen ble videreført av FNs barnekomité¹⁸. Komiteen anbefalte at det statlige barnevernets ansvarsområde utvides til enslige mindreårige asylsøkere i aldersgruppen 15-17 år. Selv om disse vurderingene omhandler asylsøkerfasen, er det aktuelt å overføre argumentene til omsorgsarbeidet etter bosetting (Skagen 2011). Skagen (2011) påpeker i sin studie av bosettingsarbeidet at en overføring av ansvaret for hele gruppen til Bufetat på sikt vil kunne ha sikret forbedringer i bosettingstilbudet til enslige mindreårige.

4.3 Internasjonal og nasjonal lovgivning

FNs barnekonvensjon definerer barns rettigheter tilknyttet omsorg og beskyttelse. Norge ratifiserte konvensjonen i 1991 og i 2003 ble den inkorporert i norsk lov. I en drøfting av enslige mindreåriges rettigheter som barn løfter Aadnanes og Pastoor (2013) frem artikkel 2 og 20 i barnekonvensjonen. Artikkel 20 stadfester at barn som midlertidig eller permanent er fratatt sitt familiemiljø skal ha rett til særlig beskyttelse og bistand fra staten. Artikkel 2 understreker på sin side at alle barn har rett til å få oppfylt konvensjonens rettigheter uten rimelig eller usaklig forskjellsbehandling. I tillegg er det viktig å påpeke artikkel 3 nr. 1 som regulerer hensynet til barnets beste, artikkel 6 som regulerer barnets rett til liv og utvikling, artikkel 12 som regulerer barnets rett til å uttale seg og bli hørt

¹⁸<http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/bld/Tema-og-redaksjonelt-innhold/Redaksjonelle-artikler/2010/concluding-observations-fra-fns-barnekom.html?id=593247>.

og artikkel 22 som regulerer særlig hjelp og beskyttelse til flyktningbarn (Stang 2007; Høstmæling, Kjørholt og Sandberg 2012).

Hvordan «barnets beste» skal forstås i asylsaker er gjentatte ganger løftet fram som et viktig prinsippsspørsmål – både når det gjelder barn som kommer sammen med foreldre og som enslige mindreårige (Lidén 2011; Eide 2012;). Dette var også et viktig tema i stortingsmeldingen om barn på flukt (Meld. St. 27 (2011-2012)). Debatten som fulgte etter at meldingen kom, viste at mange opplevde meldingen som vag i sine konklusjoner, blant annet Redd Barna som beskrev meldingen som «En misbrukt mulighet». De siktet her til mangelen på forpliktende løfter om å la hensynet til barnets beste veie tyngre i asylsaker. Også Barneombudet har i flere medieoppslag tatt til orde for det samme.

Redd Barna har i lengre tid vært opptatt av asylbarns rettslige situasjon og har også bidratt til kunnskapsutviklingen på feltet. I 2013 ga de ut «En alvorlig stor melding» til stortinget, fra barn som søker asyl i Norge (Redd Barna 2013). Meldingen kan leses som et tilsvarende svar til stortingsmeldingen om barn på flukt, med et tydelig budskap om at barneperspektivet må bli tillagt større vekt i asylsaker. Redd Barna var i tillegg kritiske til at barn ikke selv var hørt i forbindelse med utarbeidningen av meldingen. Også Margreth Olins film «De andre» (2013), som handler om enslige mindreårige flyktninger kamp for å få bli i Norge, har en lignende agenda. Dokumentarfilm kan, i liket med dokumentarlitteratur, være en viktig kilde til kunnskap på et felt. Selv om dette ikke er forskningsbasert i ordets strengeste betydning, innebærer sjangeren både grundig «research» og krav til etterrettelighet i selve gjennomføringen av arbeidet. Dette gjør det relevant å inkludere materiale som Olins film i en kunnskapsoversikt som denne. Både Olins film og Redd Barnas melding har bidratt til å få fram barnas egen stemme og gjennom dette tilført kunnskapsfeltet en viktig dimensjon.

I Norge er den nasjonale lovgivningen tilknyttet barnevernsområdet å finne i barnevernloven. Loven omfatter alle barn som oppholder seg i riket og alle som er under 18 år. I tillegg kan tiltak opprettholdes og erstattes fram til 23 år (dette er frivillig og betegnes som ettervern). Barnevernlovens § 3-4 spesifiserer i tillegg kommuners ansvar ved bosetting av enslige mindreårige, hvor kommunen skal foreta en vurdering av den enkeltes behov. Lovverket innebærer at det ikke kun er barneverntjenesten som kan gjennomføre vurderingen, og det er ikke krav til at det opprettes undersøkelse, hjelpetiltak eller omsorgstiltak i henhold til barnevernloven (Bruce 2012). Dersom en finner grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter kapittel 4 i barnevernloven skal det vurderes hvorvidt barneverntjenesten skal involveres.

Det er opp til kommunene å vurdere hvorvidt de ønsker å forankre arbeidet i flyktning- eller barneverntjenesten (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 2010). Tall fra 2007 viste at 53 prosent av kommunene hadde lagt ansvaret til barneverntjenesten, mens 45 prosent hadde lagt det til flyktningtjenesten (Econ 2007). I de øvrige tre prosentene er ansvaret lagt til et privat bofellesskap. Econs evaluering fra 2007 viste at i kommuner hvor ansvaret for bosetting av enslige mindreårige er lagt under barnevernet, var tjenesten automatisk inne i alle saker og foretok en vurdering av hjelpebehovet. Det samme var tilfelle for 20 prosent av kommunene som hadde lagt ansvaret til flyktningtjenesten (ibid). For disse kommunene var det vanligere at barneverntjenesten ble koblet inn i saker hvor ungdommen hadde spesielle behov (67 prosent). Evalueringen viste at kommunene som bosatte alle enslige mindreårige med hjemmel i barnevernloven kjennetegnes av at ansvaret for gruppen er lagt til barneverntjenesten. I kommuner hvor hovedansvaret var lagt til flyktningtjenesten ble 69 prosent av tiltakene gjennomført etter lov om sosiale tjenester (ibid).

4.4 Bo- og omsorgstilbud

Boligen tillegges stor viktighet ved bosetting av enslige mindreårige. Den skal danne rammen for stabilitet og kontinuitet, og skal gi enslige mindreårige mulighet til selvstendighet innenfor trygge rammer (Svendsen mfl. 2010). Flere finner at omsorgsplassering har stor betydning for enslige mindreåriges utvikling, blant annet når det gjelder skolegang og utdanning (Brendler-Lindqvist 2004; Wade, Mitchell og Baylis 2005). Allerede i de første komparative studiene av enslige mindreårige og medfølgende barn så en at stabile omsorgssituasjoner fremmet skolegang. Det er imidlertid behov for mer kunnskap om bo- og omsorgstiltaks konsekvenser for enslige mindreårige og hvordan de selv opplever tiltakene (Wade mfl. 2005; Bruce 2012).

Kvaliteten på kommuners bo- og omsorgstilbud for enslige mindreårige avhenger av både tilgjengelig tiltaksvifte, kommunens tjenestetilbud innen skole, helse og fritid, og tilbudet i ansvarlig kommunal etat (Econ 2007; Svendsen mfl. 2010; Thorshaug mfl. 2013). Tilgjengelige botilbud kan være fosterhjem, slektplassering, hybelleilighet med eller uten organisert oppfølging, bofellesskap uten godkjenning som barnevernsinstitusjon eller fosterhjem, barnevernsinstitusjon eller privat bosetting. Tiltakene omfatter både kollektive og individuelle løsninger. Valg av tilbud skal baseres i vurderinger av behov for

hjelpetiltak og oppfølging, og skal ses opp mot blant annet alder, selvstendighet og tidligere opplevelser. Tiltakene har svært ulike kostnadsrammer avhengig av utgifter til bolig, lønn, økonomisk hjelp og andre hjelpetiltak, eksempelvis leksehjelp, fritidsaktiviteter, støttekontakt og besøkshjem. Mens det billigste botiltaket er slektsplassering uten godkjenning som fosterhjem, vil bofellesskap godkjent som fosterhjem, bofellesskap med bruk av turnus og kommunale barneverninstitusjoner utgjøre de dyreste tiltakene (Econ 2007).

4.4.1 Utvikling i bo- og omsorgstilbud

Berg (2012) fremholder at bo- og omsorgstilbudet til enslige mindreårige har endret seg betydelig de siste tiårene. Ifølge Myhrer og Stenerud (2011) ble det på 1980- og 1990-tallet lagt stor vekt på slektsplassering ved bosetting av enslige mindreårige. På samme tid ble de første bofellesskapene for gruppen opprettet. En av de første modellene for bofellesskap, den såkalte Oslomodellen, var bofellesskap godkjent som fosterhjem hvor én voksen person med samme kulturbakgrunn som de enslige mindreårige bodde sammen med tre til fire unge – en modell som i dag kalles gruppefosterhjem (ibid). Etter hvert ble det startet opp flerkulturelle bofellesskap, da en så at dette kunne legge til rette for norsk- og samfunnstrening. De siste årene har flere bofellesskap med institusjonspreg blitt opprettet, med turnusarbeid og økt bemanning (Berg 2012). Ifølge Myhrer og Stenerud kan vi over tid se en utvikling i tilnærmingen fra fokus på kultur til vektlegging av helhetlig omsorg.

Tilgjengelig statistikk viser at antallet med tiltaket *bolig med oppfølging* har økt markant fra 2007 til 2011, og at det benyttes mye helt fra 13 år til 20 år, mens tiltaket egen bolig/hybel har blitt redusert og i stor grad tilbys enslige mindreårige på 18 år eller eldre (Haugen og Dyrhaug 2014). Utviklingen antyder en økt bruk av bofellesskap med bemanning. Tidligere forskning tydeliggjør at valg av bo- og omsorgstiltak vil kunne ha store konsekvenser for enslige mindreåriges utvikling etter bosetting. Forskning viser at bofellesskap gir gode muligheter for å sikre omsorg, tett oppfølging, kontinuerlig tilgang på voksne, samtidig som ungdommenes gis rom for selvstendighet (Svendsen mfl. 2010; Bruce 2012; Thorshaug mfl. 2013). Organiseringen av tiltaket bolig med oppfølging varierer imidlertid mye. Det eksisterer i dag få retningslinjer som regulerer driften og innholdet i bofellesskap, noe som fører til store kommunale variasjoner i tilbudet som enslige mindreårige får ved bosetting.

4.4.2 Valg av tilbud

Ved overføring fra omsorgssentre eller asylmottak til bosettingskommuner vil samarbeidet mellom partene og informasjonsoverføring være en sentral dimensjon. Tilgjengelig informasjon fra mottaket, besøk på mottaket og samtaler med omsorgspersoner og statlig bosettingsansvarlig skal samlet gi kommunene informasjon for å tilby et individuelt tilpasset bo- og omsorgstilbud. Særlig kartlegginger gjennomført av mottaksansatte vil være sentrale informasjonskilder. Kartleggingene i transittmottak og ordinære mottak skal fokusere på de enslige mindreåriges personlige ressurser og omsorgsbehov, med særlig fokus på behov som følge av psykiske plager, funksjonsnedsettelse eller atferds- og rusproblemer (Thorshaug mfl. 2013). Tidligere studier av bosettingsprosesser antyder at kvaliteten på kartleggingene i asylmottak varierer (Svendsen mfl. 2010; Kozmaqi 2012; Thorshaug mfl. 2013). Variasjonen omfatter både innhold, feilaktig informasjon og hvorvidt ansatte i kommunen opplever at informasjon tilbakeholdes fra mottakene.

Tidligere forskning antyder at etaters taushetsplikt kan være en barriere mot god informasjonsoverføring og tilrettelegging av omsorgstilbud for enslige mindreårige (Lidén mfl. 2013; Thorshaug mfl. 2013). Utfordringene skyldes hovedsakelig to forhold: For det første vet ikke enslige mindreårige hvilken informasjon som er gitt videre til bosettingskommunen, og kan derfor tro at opplysninger de har gitt i asylintervju eller under perioden i asylmottak er formidlet til kommunen, uten at dette er tilfelle. Dette kan føre til misforståelser og utgjør en risiko for tilliten mellom ungdommen og tjenesteapparatet i kommunen. For det andre er det behov for en gjennomgang av retningslinjene for taushetsbelagt informasjon. Lovverket gir rom for å dele informasjon som er til barnets beste så lenge det er nødvendig. I tidligere studier er det lagt frem forslag om at en i større grad kan dele informasjon uten at barneverntjenesten oppretter undersøkelsessak (Thorshaug mfl. 2010). Samtidig bør en alltid tilstrebe å innhente samtykke fra enslige mindreårige til å videreformidle informasjon fra eksempelvis asylintervjuet. Gjennom å tydeliggjøre overfor ungdommene hvilken informasjon som overføres og ikke, kan dette også bevisstgjøre ungdommene om viktigheten av at de også formidler viktig informasjon til omsorgspersoner i kommunen.

Ved valg av tiltak er det mange forhold som må vurderes. I en studie av to bykommuners bosettingsarbeid løftes flere faktorer opp som sentrale (Svendsen mfl. 2010). For det første må ungdommens bakgrunn vurderes, herunder kjønn, alder, nasjonalitet, helse og bakgrunn. Videre må en se på atferd, både psykiske

lidelser, volds- og rusproblematikk og forhold til øvrige ungdom og voksne. Også ungdommens modenhet må tas i betraktning, både når det gjelder selvstendighet, omsorgs- og oppfølgingsbehov samt tidligere skolegang. Et fjerde punkt er nettverk, hvor blant annet ungdommens mulighet til å bo sammen med slektninger og eventuelle behov for å bli skjermet fra landsmenn fra egen nasjonalitet må vurderes.

Fra flere hold påpekes det at kvaliteten på tilbudet avhenger av om arbeidet er forankret i både flyktningfaglige og barnevernfaglige fagområder, og at tilbudet som gis har likt krav til bemanning, tilsyn og kontroll som tiltak for øvrige barn og unge under det offentliges ansvar (Egge 2002). Myhrer og Stenerud (2011) mener enslige mindreårige må tilbys tiltak der de lever sammen med voksne. Dette begrunnes med at kommuner ofte vet svært lite om de unges behov ved ankomst, og at det i mange tilfeller vil være nødvendig å gjennomføre kartlegginger. Samtidig uttrykker enslige mindreårige ofte selv at de ønsker en mer selvstendig boløsning (Kozmaqi 2012). En kartlegging fra Sverige avdekker at plassering i familiehjem ofte er mer stabilt for enslige mindreårige sammenlignet med bofellesskap (Socialstyrelsen 2013). Samtidig så en at ungdom som bodde hos familie eller slektninger fikk mindre oppmerksomhet og oppfølging fra sosialtjenesten.

4.4.3 Ulik hjemling av tiltak

Tidligere forskning har vist at kommuner benytter ulike paragrafer ved bosetting, som gir ulike krav til kvalitet, faglig kompetanse, oppfølging og tilsyn (Aadnanes og Pastoor 2013; Thorshaug mfl. 2013). En kartlegging fra 2007 viser at 42 prosent av kommunene hjemlet alle botiltak etter barnevernloven, mens 42 prosent hjemlet ingen av botiltakene etter botiltakene og 16 prosent hjemlet noen tiltak etter barnevernloven (Econ 2007). I 2011 hadde 85 prosent av enslige mindreårige flyktninger med tiltak fra barnevernet et plasseringstiltak (Haugen og Dyrhaug 2014).

Barnevernlovens § 3-4 spesifiserer som nevnt kommuners ansvar ved bosetting av enslige mindreårige, hvor kommunen skal foreta en vurdering av den enkeltes behov. Ansvar for videre oppfølging er imidlertid ikke presisert. Aadnanes og Pastoor (2013) ser at lovgivningen definerer tiltak for enslige mindreårige som botiltak og ikke omsorgstiltak. Dette kan skape usikkerhet blant ansatte i tjenesteapparatet tilknyttet hvilket omsorgstilbud de plikter å gi, noe andre studier også har vist (Thorshaug mfl. 2013). Aadnanes og Pastoor (2013) mener

det er flere elementer i enslige mindreåriges omsorgssituasjon etter bosetting som aktualiserer § 4-12 i barnevernloven: Deres situasjon må forstås som mangelfull når det gjelder personlig kontakt og trygghet, de har ingen foreldre som kan ivareta deres behov, det er overveiende sannsynlig at helse og utvikling kan bli skadd fordi foreldrene ikke er til stede. Fra flere hold påpekes det i den forbindelse at en snever anvendelse av barnevernloven vil kunne føre til at enslige mindreårige, som ikke bor hos foreldre eller andre med foreldreansvar, faller utenfor paragrafens målgruppe (Myhrer og Stenerud 2011; Aadnanes og Pastoor 2013).

Særskilte vurderinger for gruppen enslige mindreårige tydeliggjøres også i andre studier. I Econs undersøkelse fra 2007 begrunnet kommunene som ikke bosatte med hjemmel i barnevernloven denne avgjørelsen med at de enslige mindreårige var over 15 år, fungerte godt sosialt og kom til å flytte på hybler når de var 18-19 år (Econ 2007). En kan stille spørsmål til om samme argumenter ville blitt brukt overfor etnisk norske barn uten omsorgspersoner. Allerede i 1997 påpekte Solberg i en kunnskapsstatus om enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere at vi mangler kunnskap om forholdet mellom internasjonale konvensjoner og den nasjonale lovgivningen på feltet (Solberg 1997).

4.4.4 Statsrefusjoner

Dersom bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige hjemles etter barnevernloven utløser de en statlig refusjon. Ordningen gjelder utgifter som overstiger kommunenes egenandel, som i 2014 er satt til 16 050 kroner per enslig mindreårig per måned. Refusjonen dekker vedtak etter barnevernloven §§ 4-4, 4-6, 4-8, 4-12 og 4-24. Dette inkluderer blant annet bemannede bofelleskap, fosterhjem og hybler med tilsyn. En gjennomgang av bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige fra 2007 antyder at kommuner ofte søker og får refusjon for utgifter tilknyttet oppfølging (primærkontakt, oppfølging i hybel, hjelpeverge, støttekontakt med mer), og aktiviteter som leksehjelp og ferie- og fritidsaktiviteter (Econ 2007). Econs oversikt viste at utbetaling av statsrefusjoner hadde økt i årene før. Kommunene selv forklarte dette med et økende hjelpebehov blant enslige mindreårige og et generelt økt fokus på feltet. Econ konkluderte med at de økte statsrefusjonene hadde gått til tiltak som hadde økt kvaliteten på tilbudet til enslige mindreårige (Econ 2007).

Tidligere forskning antyder at ordningen med statsrefusjoner er preget av lokale variasjoner og usikkerhetsmomenter (Econ 2007; Thorshaug mfl. 2013). Dette

skyldes blant annet et rom for skjønn i tolkningen av tilhørende regelverk, med usikkerhet til hvilke tiltak som dekkes og ikke og med påfølgende feilaktig innvilgede og avviste refusjonskrav (Econ 2007).

I statsbudsjettet for 2014 foreslo Solberg-regjeringen at kommuner skal refunderes 80 prosent av utgifter utover egenandelen til barnevernstiltak tilknyttet enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. Tidligere fikk kommunene refundert 100 prosent av utgiftene utover egenandelen, mens Stoltenberg-regjeringen hadde foreslått en reduksjon til 90 prosent. Reduksjonen begrunnes med et ønske om å legge til rette for utgiftskontroll og gode økonomiske insentiver til kommunene. I Stortingets spørretime 5. februar stilte Heidi Greni fra Senterpartiet spørsmål til endringen som hun mente ville føre til økt økonomisk belastning på kommunene. Barne-, likestillings- og inkluderingsminister Solveig Horne fra FrP begrunnet endringen med at det har vært en markant økning i bruk av barnevernstiltak overfor gruppen, og at dette ikke nødvendigvis er en ønsket utvikling, da ikke alle barn har behov for et tilbud under barnevernet. Samtidig er det særskilte tilskuddet ved bosetting av enslige mindreårige flyktninger styrket, og Horne mener det særskilte tilskuddet er mer hensiktsmessig, fordi det omfatter alle enslige mindreårige som blir bosatt, og ikke kun barn som mottar et tilbud fra barneverntjenesten.

I mai 2014 lanserte Regjeringen et forslag om å avvikle refusjonsordningen for kommunale utgifter til barneverntiltak til enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger fra 1. januar 2015. Regjeringen ønsker å innføre en ordning som ikke er knyttet til en enkelt tjeneste, for slik å sikre en mer effektiv ressursbruk og gi kommunene større mulighet til å bestemme hvordan tjenestetilbudet skal organiseres. En stor andel av midlene skal overføres til det særskilte tilskuddet ved bosetting av enslige mindreårige flyktninger, som er et tilskudd med fastsatt sats for hver person som bosettes. KS uttrykker bekymring for konsekvensene av de foreslåtte endringene. De hevder at den nye ordningen vil bidra til at flere kommuner taper på bosetting av enslige mindreårige flyktninger, mens andre vil gå i overskudd. Dette kan føre til at kommuner ikke ønsker å bosette enslige mindreårige med størst behov for oppfølging fra barnevernet. Forslaget fra Regjeringen illustrerer en tendens i de politiske føringene til redusert kobling mellom mottak/bosetting av enslige mindreårige og barneverntjenester.

4.4.5 Politiske føringer

Som nevnt har barnevernets ansvar for enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger vært et mye debattert tema. Solberg (1997) mener norske myndigheter på 1990-tallet var negative til at barnevernet skal ha ansvar for gruppen, med bakgrunn i at enslige mindreårige ikke burde gjøres til klienter og at tjenesten ikke var tilrettelagt for gruppen. Samtidig ble det i meldinger til Stortinget understreket at enslige mindreårige er en spesielt sårbar gruppe som krever høy prioritering i alle ledd av asyl- og bosettingsprosessen (Meld. St. nr. 17 2001-2002). En opplevde med andre ord et dilemma mellom ønsket om å tilby gode tjenester for gruppen og samtidig redusere bruk av kategoriseringspraksis hvor offer- og klientrollen gis for stor plass (Eide og Broch 2010). I 2000 ble det innført statlig refusjonsordning for dekning av tiltak hjemlet i barnevernloven overfor enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. I forbindelse med stortingsvalget i 2005 uttalte regjeringen at den ville «forbedre vilkårene for enslige mindreårige asylsøkere som kommer til Norge og overføre omsorgsansvaret for disse til barnevernet» (NOU 2011:10). Enslige mindreåriges doble identitet som barn og flyktninger var imidlertid fortsatt et diskusjonstema, noe følgende uttalelse fra daværende kommunalminister Erna Solberg i 2004 illustrerer:

Enslige mindreårige asylsøkere er i en annen situasjon enn barnevernsbarn på den måten at de også er i en situasjon som asylsøkere... Enslige mindreårige som har behov for særlige tiltak fra barnevernet skal få dette. Men, det kan også bli en særomsorg for enslige mindreårige dersom de havner innenfor barnevernet¹⁹.

I 2007 ble ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år overført fra Utlendingsdirektoratet til Bufetat, med påfølgende opprettelse av omsorgssentre²⁰. Aadnanes og Pastoor (2013) ser lovendringen i 2007 som en indikasjon på at daværende regjering vurderte barnevernet som beste egnet til å ivareta enslige mindreåriges omsorgsbehov, både før og etter bosetting.

¹⁹http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/krd/Taler-ogartikler-arkivert-individuelt/2005/om_norge_og_enslige_mindrearige.html?id=270160.

²⁰ Det var planlagt at barnevernet også skulle ta over omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere over 15 år, men dette har på grunn av stor økning i ankomster og ressurs situasjonen i barnevernet blitt utsatt.

4.4.6 Behov for lovendring

Det ses et tydelig behov for en lovendring som konkretiserer barnevernets ansvar overfor enslige mindreårige. Det er som nevnt konkretisert i barnevernloven § 3-4 at barneverntjenesten ved bosetting av enslige mindreårige har ansvar for å «... foreta en vurdering av den enkeltes behov og på denne bakgrunn tilby egnet botiltak». Barneverntjenestens rolle og ansvar er imidlertid lite konkretisert utover dette. Dette kan, ifølge Thorshaug mfl. (2013), på kort sikt løses gjennom tydelige rundskriv og retningslinjer for kommunene. Disse bør omfatte en tydeliggjøring av hvilket bo- og omsorgstilbud som skal være på plass ved bosetting og hvilken oppfølging kommunene plikter å tilby. Når det gjelder botilbud er det særlig behov for retningslinjer tilknyttet bofellesskap, blant annet tilknyttet bemanningstetthet, kompetansekrav og innhold. Det bør videre innføres en tilsynsordning for kommunale bofellesskap, og dette ansvaret kan legges til fylkesmannen som allerede fører tilsyn med barnevernsvirksomheten i den enkelte kommune. En tydeliggjøring av lovverk og ansvar vil kunne gjøre kommunene sikrere i vurderingene av tiltak ved bosetting av enslige mindreårige, og sikre en større nasjonal likhet i tilbudet til gruppen.

4.5 Arbeid med enslige mindreårige flyktninger

4.5.1 Omsorgsbehov

Det eksisterer et stort forskningstilfang på mottak av flyktninger og asylsøkeres opplevelse av eksiltilværelsen (Knudsen 1984, 1986, 2005; Lauritsen og Berg 1999; Slavnic 2000; Berg og Sveaass mfl. 2005; Valenta og Berg 2010; Lidén mfl. 2013). Forskningen på enslige mindreåriges omsorgssituasjon, både i asylsøkerstilværelsen og etter bosetting, har imidlertid vært begrenset (Eide og Broch 2010; NOU 2010:7). Den norske debatten har i flere år fokusert mye på barnevernets ansvar overfor enslige mindreårige asylsøkere, og i mindre grad på bosatte enslige mindreårige og deres rettigheter til omsorg og oppfølging fra barnevernet (Aadnanes og Pastoor 2013). I sin avhandling fremholder Ketil Eide (2005) at norsk forskning om enslige flyktningbarn kan kategoriseres i tre hovedområder: Organisering av hjelpearbeidet, barnas rettigheter og den psykososiale situasjonen for enslige mindreårige.

Et sentralt tema i eksisterende norsk forskning er gruppens psykososiale situasjon (Engebrihtsen 2002; Lauritsen, Berg og Dalby 2002; Hjelde 2003; Oppedal, Seglem og Jensen 2009; Eide og Broch 2010). Også i internasjonal

litteratur er psykiske lidelser et sentralt tema (Bean, Derluyn, Eurelings-Bontekoe, Broekaert og Spinhoven 2007). Enslige mindreårige defineres ofte som en risikogruppe for psykiske lidelser med store behov for omsorg og oppfølging (Dittman og Jensen 2010). Parallelt understrekes gruppens resiliens, ressurser, handlekraft og modenhet (Eide 2000; Engebrigtsen 2002; Goodman 2004; Lidén mfl. 2013). Dette har ført til at en i forskningen ofte omtaler enslige mindreårige som selvstendige og avhengige (Oppedal mfl. 2009).

I likhet med andre enslige barn har enslige mindreårige behov for et omsorgstilbud som erstatter omsorg fra egen familie. I begrepet *omsorg* ligger to hovedbetydninger. Den ene betydningen er å sørge for eller dra omsorg for noen, og er synonymt med ettersyn, pass, pleie, stell og tilsyn. Den andre betydningen har en mer utpreget følelsesmessig dimensjon og handler om å nære omsorg for noen, som er synonymt med interesse og omtanke. Vi kan også kalle disse formell og uformell omsorg (NOU 2011:10).

Et godt sosialt arbeid med enslige mindreårige har flere dimensjoner (Kohli 2007; Lidén mfl. 2013). Det handler om å bistå de enslige med å ordne praktiske og juridiske aspekter, det handler om å hjelpe dem med å takle opplevelser fra fortiden, usikkerhet, og fortvilelse og gi dem en opplevelse av kontroll, og det handler om å hjelpe ungdommene med å gjenskape kontinuitet i egne liv; om å se fortid, nåtid og framtid i sammenheng. Kohli (2007) mener at dimensjonene trygghet, tilhørighet og muligheter til å leve et fullverdig liv er sentrale for hvordan enslige mindreårige vil kunne fungere i det nye samfunnet på sikt. Kohli finner imidlertid i sine studier at de unge selv ofte er mest opptatte av det som skjer akkurat nå, og at det er vanskelig for mange å våge å se bakover eller fremover. Mange enslige mindreårige er tause om sin fortid; noen fordi de ikke klarer å snakke om det – andre fordi de har blitt instruert til ikke å si for mye. Også for ansatte som jobber med enslige mindreårige kan det oppleves som enklest å konsentrere seg om de praktiske tingene, da det ofte er vanskelig å skulle spørre for mye om fortid, familie eller flukt. Likevel er det avgjørende at arbeidet med enslige mindreårige kombinerer det praktiske med det terapeutiske, tilsvarende det andre har betegnet som formell og uformell omsorg.

Oppedal mfl. (2009) peker på at en av de viktigste oppgavene enslige mindreårige står overfor er å rekonstruere sine sosiale nettverk i utlandet og etablere nye nettverk i Norge, fordi tilhørighet i og støtte fra sosiale nettverk er en av de betydeligste kildene til mestring og psykososial tilpasning. I asylsøkerperioden, som er en vanskelig livssituasjon med mye stress og belastning, vil det være viktig at ungdommene har aktiviteter som bidrar til mestring og utvikling av

sosiale nettverk. Lidén mfl. (2013) viser i en gjennomgang av tidligere forskning at begrepene trygghet, tilhørighet og mestring ofte kobles til et godt arbeid med enslige mindreårige, hvor mental og fysisk helse fremmes og hvor barnas ønsker om voksenkontakt, omsorg, utdanning og aktivitetstilbud imøtekommes. Samtidig må ikke omsorgsbegrepet begrenses til hjelperrollen; det omfatter også relasjoner til jevnaldrende, familie og etniske nettverk, samt skole- og fritidstilbudet i lokalsamfunnet (Lidén mfl. 2013).

4.5.2 Omsorgsarbeid

Fra kommuner antydes det at de ikke har kompetanse til å møte enslige mindreåriges behov for omsorg og oppfølging (Egge 2002; Oppedal mfl. 2009). Egge (2002) mener dette kan kobles til målsetningen for omsorgstilbudet. Hjelpeapparatet kan ikke ha som mål å kompensere for «alle tap, behandle alle sår og erstatte alle savn» blant enslige mindreårige. Samtidig påpeker Kohli (2007) at fagpersonell ofte benytter et ensidig fremtidsfokus når en ikke kjenner til eller kan ta tak i ungdommenes fortid. Egge (2002) mener målet må være å legge rammer for at barn og unge i gruppen kan gjenopprette noen av mulighetene de har mistet. Oppedal mfl. (2009) fremholder at fokus bør ligge på belastningene enslige mindreårige er utsatt for i hverdagen i Norge, hvor dette ikke må overskygges av et fokus på opplevelsene i ungdommenes fortid.

Hjelde (2003) påpeker at alle som arbeider med enslige mindreårige må inneha kompetanse i å arbeide og kommunisere med mindreårige og slektninger fra andre kulturer, i å benytte tolk i arbeidet og å samarbeide med kolleger som har en annen språklig og kulturell bakgrunn. Samtidig advares det mot å jobbe ut fra en essensialistisk forståelse av gruppen:

«Enslige, mindreårige flyktninger» må ikke brukes på en måte som gjør de unge til en ensartet gruppe. Begrepet egnest seg bare for å kunne si noe om felles kjennetegn for gruppen og for å finne fram til gjeldende regelverk og økonomiske ordninger (Myhrer og Stenerud 2011: 88).

En studie fra Sverige viste at enslige mindreårige kan ha svært ulike behov, målsetninger og ønsker, blant annet når det gjelder kontakt med svenske jevnaldrende og religiøse og kulturelle foreninger (Stretmo og Melander 2013).

Flere, både innen forskning og tjenesteyting, understreker viktigheten av ettervern²¹ for enslige mindreårige flyktninger (Bogen og Nadim 2009; Oppedal, Seglem og Jensen 2009; Myhrer og Stenerud 2011). Mange i gruppen er 16-17 år når de ankommer Norge, og vil, uten ettervern, stå relativt alene kort tid etter bosetting. En undersøkelse fra 2005 viste at nesten 80 prosent av enslige mindreårige asylsøkere var i alderen 18-22 år (Allertsen, Kalve og Aalandslid 2007). Det ses som nødvendig at selvstendigjøringen fra barnevernet skjer gradvis, for eksempel gjennom overgang til mer selvstendige boløsninger (Myhrer og Stenerud 2011). Alder benyttes ofte som et sentralt kriterium ved valg av tiltak (Lauritsen mfl. 2002; Econ 2007; Skagen 2011).

En studie fra England viser at mens de yngste barna, som ofte ble plassert i fosterhjem, fikk mye oppfølging og støtte i omsorgssituasjonen, fikk enslige mindreårige over 16 år lite støtte fra hjelpeapparatet. De bodde ofte i selvstendige bo- og omsorgsløsninger og var mer utsatt for brudd i utdanning, sosial isolasjon og manglende tilbud om ettervern etter fylte 18 år (Wade mfl. 2005). Oppedal mfl. (2009) kan vise lignende resultater fra forskning på norske forhold. I rapporten «Avhengig og selvstendig» understrekes det at den mest sårbare gruppen er eldre enslige mindreårige som ikke har etablert nære forhold til voksne, hvor gruppen er særlig utsatt for depresjoner. Nettverk og nære forhold til voksne ses av den grunn som et viktigere kriterium for tilbudt omsorgs- og hjelpetilbud enn de enslige mindreåriges alder (Oppedal mfl. 2009).

Også andre studier har avdekket at særlig eldre enslige mindreårige opplever større traumatiske stressreaksjoner (Bean mfl. 2007). I en undersøkelse utført av Econ (2007) opplyste rundt 80 prosent av kommunene at alle enslige mindreårige fikk generell oppfølging eller rådgivning etter fylte 18 år, og i rundt 40 prosent av kommunene mottok alle jevnlig oppfølging fra det tidligere botilbudet. To av tre kommuner opplyste at enslige mindreårige fikk beholde bo- og omsorgstilbudet frem til de fylte 20 år, og samme andel opplyste at alle fikk tilbud om økonomisk støtte til de var ferdige med videregående utdanning. Med andre ord ser det ut til at tilbudet om ettervern til enslige mindreårige – i alle fall ut fra kommunenes ståsted – fungerer godt.

Samtidig som ettervern løftes frem som et sentralt tiltak advares det fra flere hold om å skape et for sterkt avhengighetsforhold til hjelpeapparatet. Borge (2009) hevder at hjelpeapparatets rolle bidrar til å tilegne enslige mindreårige en

²¹ For enslige mindreårige som blir bosatt av flyktningtjenesten kan eventuelle behov etter fylte 18 år dekkes av generelle tjenester og tiltak skal iverksettes etter sosialtjenesteloven (Oppedal mfl. 2009).

offerrolle gjennom å fokusere på deres historie og sårbarhet. Et for sterkt fokus på ungdommenes fortid kan forhindre arbeid med ungdommenes ressurser og mestringsevne. For en del ungdommer vil opphør av kontakt med barnevernet også kunne oppleves som økt frihet og selvstendighet (Oppedal mfl. 2009). Her vil ofte kontinuitet i sosiale relasjoner og god tilhørighet og tilknytning til voksne omsorgspersoner gjøre overgangen lettere. Nettverk ses generelt som sentralt for at enslige mindreårige skal kunne utvikle sin selvstendighet, men en må også fokusere på selvstendighet og mestring i hjelpeapparatets arbeid med gruppen – samtidig som en sikrer ungdommenes behov for stabilitet og trygge rammer. Borge (2009: 80) uttrykker det på følgende måte:

Sosialarbeiderens dilemma er i denne sammenhengen å finne balansen mellom å komme i en posisjon til den unge, der ungdommen selv blir mottakelig for hjelp og støtte fra hjelpeapparatet, samtidig som han eller hun er tydelig på sin rolle overfor ungdommen, og gir den unge mulighet til å løsrive seg fra hjelpeapparatet etter en tid.

Watters (2008, 2012) understreker i den forbindelse viktigheten av at enslige mindreårige gis mulighet til å påvirke sitt eget hverdagsliv gjennom medbestemmelse. Enslige mindreårige skal, ifølge Watters, forstås som kompetente aktører og ikke bare som unge ofre i en vanskelig situasjon. Arbeidet for økt selvstendigjøring bør skje i form av en prosess hvor barnevernet eller annen ansvarlig omsorgsenhet *gradvis* gir den enslige mindreårige mer frihet og selvstendighet (Svendsen mfl. 2010; Socialstyrelsen 2013). Et for raskt brudd i oppfølgingen, eksempelvis ved flytting fra bofelleskap til egen leilighet, kan oppleves som traumatisk for ungdommene (Socialstyrelsen 2013).

4.5.3 Enslige mindreåriges relasjon til barnevernet

Knudsen (1990) påpeker at mindreårige flyktninger har en tvetydig relasjon til barnevernet som hemmer deres opplevelse av selvstendighet. Også Kohli og Mitchell (2007) mener at ansattes skiftende roller som både «hjelpere» og «kontrollører» kan føre til frustrasjon, usikkerhet og mistillit blant de enslige mindreårige. I sin masteroppgave i sosiologi om enslige mindreåriges livssituasjon og overgang til voksenliv finner Pliassova (2012) at de enslige mindreårige selv ofte presenterer seg delvis som voksne som ikke har behov for støtte fra barnevernet, samtidig som de uttrykker skuffelse over manglende hjelp fra samme tjenesteapparat. Pliassova ser dette som et resultat av manglende samsvar mellom hvordan ungdommene ønsker å bli oppfattet og den faktiske

situasjonen. Dette er også påpekt av Hjelde (2003), som mener at denne dobbeltheten også kommer til syne blant ansatte. Hun fremholder at ansatte i flyktningtjenesten kommuniserer en ambivalens overfor ungdommene, med forventninger om modenhet, selvstendighet og etterfølgelse av plikter på den ene siden og forventninger om avhengighet preget av manglende rett til selvbestemmelse over økonomi, arbeid og så videre på den andre siden. Samlet kan det se ut til at manglende mulighet til handlingsautonomi blant enslige mindreårige fører til at de reagerer med motstand overfor tjenesteapparatet (Pliassova 2012).

Som nevnt preges arbeidet med enslige mindreårige av deres doble identitet som avhengige og selvstendige (Oppedal mfl. 2009). Hjelpeapparatet spiller en sentral rolle i ungdommenes hverdag. Flere studier viser at enslige mindreårige ofte utvikler nære forhold til voksne kontaktpersoner, eksempelvis primærkontakter i bofellesskap (Eide 2000; Kohli 2007; Bragason 2008; Borge 2009; Thorshaug mfl. 2013). Samtidig antydes det at flere enslige mindreårige opplever å kun delvis få hjelp til å håndtere vanskelige opplevelser, særlig på grunn av manglende nettverk (Wallin og Ahlström 2005; Bragason 2008; Borge 2009). Ungdommene opplever det også som vanskelig å diskutere sin historie og erfaringer med personer som ikke har nærhet eller forståelse for den særegne situasjonen, eller å bli møtt av et byråkratisk system som ikke vil eller har mulighet til å møte deres individuelle behov (Eide 2000; Bragason 2008; Borge 2009). Kholi (2007) identifiserer i sin studie ulike typer reaksjoner blant sosialarbeidere i møte med enslige mindreårige.

En studie i Irland avdekket ulike mestringsstrategier blant enslige mindreårige asylsøkere: Selvstendighet, tilpasning gjennom læring og endring, positivitet, mistillit, kontinuitet og undertrykkelse av følelser (Raghallaigh og Gilligan 2010). Valg av strategi påvirkes av tidligere gjeldende sosiale og kontekstuelle situasjoner. De ulike strategiene vil uten tvil påvirke de unges relasjon til hjelpeapparatet. Eksempelvis vil selvstendigjøring og mistillit kunne ha negative konsekvenser for samhandlingen, mens strategier tilknyttet tilpasning og positivitet vil kunne legge til rette for en god relasjon.

5 Oppsummering og anbefalinger

Kunnskapsstatusen viser at det på enkelte områder er et bredt forskningstilfang på temaet barnevern og innvandring, mens andre områder i liten grad er gitt forskningsmessig oppmerksomhet. Generelt er det imidlertid for lite forskningsbasert kunnskap på feltet. En ser at mye av den tilgjengelige litteraturen omhandler tema som kommunikasjon og kulturmøter, mens det er lite som viser konkrete eksempler fra praksis. Dette gjelder både litteratur basert på ansattes erfaringer og ikke minst brukererfaringer på feltet.

I denne oppsummeringen vil vi peke på noen områder som er sentrale innen den tilgjengelige litteraturen, og områder som bør tillegges mer vekt i fremtidig forskning. Oppsummeringen følger disposisjonen i rapporten, med et avsluttende avsnitt med anbefalinger.

5.1 Innvandrerbefolkningen og barnevernet

Statistikken viser at barn og unge med minoritetsbakgrunn er overrepresentert i barnevernet. Dette gjelder både hjelpetiltak og omsorgsovertakelser. Både praksisfeltet og forskere etterlyses imidlertid løpende og mer detaljerte oversikter når det gjelder innvandrerbefolkningens bruk av barneverntiltak. For å øke treffsikkerheten i praksis og presisjonsnivået på forskningen, er det viktig med oppdatert statistikk.

Hvordan overrepresentasjonen av innvandrere i barnevernet kan forstås og forklares, drøftes både i litteraturen og i den offentlige debatten. Her kan det skilles mellom tre sett av forklaringer:

- Kulturelle og minoritetsrelaterte faktorer
- Levekårsfaktorer
- Flyktingerelaterte faktorer

Kulturelle og minoritetsrelaterte faktorer fokuserer, implisitt eller eksplisitt, på kultur og møter mellom kulturer i barnevernsrelatert arbeid. Dette handler om alt fra «kulturelle misforståelser» til ulike forståelser og fortolkninger av hva som representerer «god omsorg». Det omfatter også ulike perspektiver på kjønns- og generasjonsroller, og relasjonen mellom den private og den offentlige sfæren. Innenfor dette perspektivet ser en også på forholdet mellom majoritet og

minoritet og hvordan distinksjonen "oss – de andre" påvirker relasjonen mellom ansatte i barnevernet og minoritetsfamiliene.

Levekårsfaktorer omhandler det faktum at innvandrerbefolkningen representerer en sosial og økonomisk underklasse i Norge. Med generelt lavere sysselsetting og inntekt enn den øvrige befolkningen utsettes mange ikke-vestlige innvandrerfamilier for vedvarende fattigdom og tilhørende problemer. Studier viser at barn som vokser opp i familier med flere negative levekårsfaktorer, har større sannsynlighet for å omfattes av barneverntiltak.

Flyktningrelaterte faktorer omhandler konsekvenser av krig, flukt, lange opphold i asylmottak, eksilsituasjon og eventuell repatriering, og hvordan dette påvirker psykisk helse, foreldrekompentanse og barns omsorgssituasjon. Barn med flyktningbakgrunn er hyppigere representert i barnevernet enn barn med annen innvandringsbakgrunn. Dette kan tyde på at flukt og eksil i seg selv representerer ekstra påkjenninger for familiene og også påvirker foreldrenes omsorgsevne. Vi vet lite om hvordan ulike typer hjelpetiltak virker. Statistikken viser at kompenserende hjelpetiltak brukes hyppig, men vi vet lite om effektene av disse.

De ulike perspektivene er ikke gjensidig utelukkende. For å forstå en konkret barnevernsak, er det viktig å ha en bred forståelse der det kan være elementer fra samtlige av disse perspektivene.

5.2 Kommunikasjon og samhandling

Gjennomgangen av litteraturen på feltet viser at møtet mellom innvandrerbefolkningen og barnevernet kan være utfordrende, både for tjenesteyteren og brukeren. Saksbehandlere knytter ofte utfordringene til språk- og kulturforskjeller. Manglende felles referanserammer og ulik forståelse av barneoppdragelse oppleves som klare barrierer for samhandlingen. Samtidig løftes normative og verdibaserte tilnærminger overfor innvandrerfamilier opp som en sentral side ved samhandlingen. Mye av premisset for diskusjonen er dermed at utfordringer handler om kulturforskjeller og manglende kultursensitivitet i barnevernet. Samtidig advarer flere forskere mot å tillegge kulturforklaringen for mye vekt. I stedet ses det behov for å fokusere på interseksjonelle tilnærminger, hvor en tar hensyn til både minoritetsperspektivet og levekårsperspektivet. Det er behov for mer forskningsbasert kompetanse om betydningen av levekårsfaktorer ved innvandrerbarns overrepresentasjon i barnevernet.

Møtet mellom innvandrere og barnevernet må forstås som noe relasjonelt, der forklaringer på mistillit, konflikt eller misforståelser ikke bare må søkes hos den ene parten. Barnevernets *organisering* og *arbeidsformer* kan ha betydning for hvordan relasjonen utvikler seg. *Tillit* er et sentralt stikkord i alle barnevernsaker, men kan være ekstra utfordrende å etablere i saker der familien kommer fra samfunn som representerer helt andre oppdragelsestradisjoner enn det som er vanlig i Norge. Her vil selvsagt språk og minoritetserfaring også spille en sentral rolle. Det kan ta tid å etablere en god relasjon, noe som gjør denne gruppa ekstra sårbar for forandringer. Kontinuitet blir derfor viktig – i tillegg til kompetanse. *Kompetanse* kan dreie seg både om det barnevernfaglige, de kulturelle og minoritetsrelaterte aspektene, samt erfaring med å benytte tolk i møte med personer med annen språkbakgrunn. Denne typen spisskompetanse kan være like viktig som de organisatoriske betingelsene.

Språk og kommunikasjon går igjen som tema i litteraturen om barnevernets møte med minoritetsbefolkningen. Det meste av litteraturen har fokus på språklige utfordringer og hvordan dette hindrer god kommunikasjon. *Bruk av tolk* er et tema som også går igjen, med fokus på ulike aspekter. For det første finner vi utredninger og evalueringer som viser omfanget av tolkebruk. Her konkluderes det nokså entydig med at det er et underforbruk av tolk i forhold til behovet. Dette gjelder generelt, men også med direkte henvisning til barnevernet. Det andre teamet som drøftes er utfordringer knyttet til bruk av tolk. Her beskrives alt fra tillitsproblematikk og kvalitet på tolketjenester, til organisering og tilgjengelighet. Et tredje tema er spørsmålet om rettigheter til bruk av tolk. Her er det flere som peker på at det juridiske hjemmelsgrunnlaget svakt, noe som gjør at spørsmålet om bruk av tolk risikerer å bli et spørsmål om ressurser.

5.3 Tiltak

Det foreligger lite forskning på hvordan tiltak i barnevernet fungerer generelt og for innvandrere spesielt. Tilgjengelig litteratur er i hovedsak koblet til analyser fra Statistisk sentralbyrå, og gir kun begrenset informasjon om omfang av tiltak, hvem som er mottakere og forskjeller mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen. Det er behov for mer kunnskap om årsaker til innvandrerbarns overrepresentasjon i barnevernet. Det generelle bildet, som viser en overrepresentasjon av barneverntiltak i innvandrerbefolkningen, må suppleres med mer detaljert kunnskap om hvilke grupper dette gjelder og hvilke tiltak det omfatter. Her er kunnskapsgrunnlaget per i dag for dårlig. Oppdaterte

oversikter over både type tiltak og innholdet i de ulike tiltakene er nødvendig for å vurdere hensiktsmessighet og konkrete erfaringer.

Studier av innholdet i de ulike tiltakene, viser som et hovedinntrykk at det er relativt liten variasjon og nytenking både når det gjelder type tiltak, tilnærminger og metoder. De vanligste tiltakene innenfor kategorien *andre tiltak* var skole/leksehjelp, transport, fritidsinnsatser, samtaler, praktisk bistand i hjemmet, tolketjenester, nettverksarbeid, tverrfaglig samarbeid, miljøarbeid og ulike rusinnsatser.

Når det gjelder hjelpetiltak er de mest brukte tiltakene i et norsk perspektiv *råd og veiledning*, *økonomisk bistand* og *andre tiltak*. Dette gjelder både for barn uten innvandrerbakgrunn, innvandrerbarn og norskfødte barn med innvandrerforeldre, med noen små variasjoner i hva som brukes mest og minst innenfor de ulike gruppene. Vedtak om *råd og veiledning* er det tiltaket som prosentvis brukes oftest av norskfødte barn med innvandrerforeldre; over 36 prosent i denne gruppen hadde dette tiltaket. For barn uten innvandrerbakgrunn og innvandrerbarn mottok henholdsvis 29 og 28 prosent *råd og veiledning* i 2009. *Andre tiltak* er en tiltakskategori som er vanskelig å definere.

Kunnskapsstatusen som ble utarbeidet i 2007 konkluderte med at vi ikke har grunnlag for å si noe om behovet for spesielle tiltak overfor minoritetsbefolkningen. Heller ikke nyere forskning kan gi oss sikre svar på dette, selv om de generelle erfaringene når det gjelder barneverntiltak tilsier at det er behov for individuelle tilpasninger. Dette gjelder ikke bare minoritetsbefolkningen, men behovene for tilpasning blir tydeligere når gruppa som helhet er kjennetegnet av både språklig, minoritetsrelaterte, kulturelle og levekårsmessige utfordringer. Her er det imidlertid viktig å være oppmerksom på de store variasjonene som kan være innad i minoritetsbefolkningen. Dette gjelder både forholdet mellom generasjoner, utdanningsforskjeller, levekårsforskjeller og forskjeller mellom ulike landgrupper.

Et punkt som går igjen i vår gjennomgang av forskning på feltet er mangelen på forskning som fokuserer på effekten av ulike hjelpe- og omsorgstiltak for innvandrerfamilier. Så lenge vi ikke har kunnskap om effekter av ulike tiltak for mottakergrupper, vil det være utfordrende for tjenesteapparatet å finne frem til hensiktsmessige tiltak. I den forbindelse ser vi at det er behov for undersøkelser som studerer eksempler på «good practice» eller «good processes». Brukernes erfaringer med gode praksiser kan bidra til å gi viktige innspill i forhold til anbefalinger for det videre arbeidet med utvikling av nye tiltak og videreutvikling

av arbeidet i barnevernet. Også her er det spesielt mangel på forskning tilknyttet barn.

Studier, både nasjonalt og internasjonalt, fokuserer ofte på tjenesteapparatets opplevelse av møtene med innvandrere, mens vi finner færre studier som tar for seg brukerperspektivet. Det er behov for undersøkelser hvor det er fokus på samhandling og kommunikasjon, og hvordan dette oppleves av både foreldre, barn og ansatte. Vi vil spesielt trekke frem behovet for undersøkelser som fokuserer på *barnas* opplevelser og erfaringer, da dette er et felt hvor det mangler forskningskunnskap.

5.4 Enslige mindreårige flyktninger

Gjennomgangen av tilgjengelig litteratur viser at forskning på enslige mindreårige flyktninger har vært et sentralt tema det siste tiåret. Dette gjelder både i norsk sammenheng og internasjonalt. Psykisk helse er et tema som er viet mye oppmerksomhet – særlig psykisk helse blant enslige mindreårige i asylsøkerfasen. Det er forsket mindre på situasjonen i etterkant av bosetting, og vi finner relativt lite litteratur på barnevernets arbeid med bosatte enslige mindreårige flyktninger. Litteraturstudien har tydeliggjort flere sentrale fokusområder som vi tar for oss i det følgende kapitlet. Dette omfatter for det første diskusjoner rundt flyktningfaglige og barnevernfaglige perspektiver, herunder internasjonalt og nasjonalt lovverk. Videre tillegges bo- og omsorgstilbudene stor vekt i forskningen, både når det gjelder hjemling av tiltak, tilgjengelige tilbud og politiske føringer for arbeidet. Til sist tar vi for oss forskningens fokus på enslige mindreåriges omsorgsbehov og barnevernets arbeid med gruppen.

Mye av forskningen på enslige mindreårige fokuserer på asylsøkerfasen og tar i mindre grad for seg bosettingsfasen og tiden etter bosetting. Det finnes mye kunnskap om gruppens psykiske helse, og hvordan tiden som asylsøker påvirker de unges livssituasjon. Blant studier som omhandler bosetting- og integreringsfasen, finner vi evalueringer av bo- og omsorgsløsninger ved bosetting, og vi finner studier av skole- og opplærings situasjonen for enslige mindreårige. Selv om dette er tema som bare delvis berører det barnevernfaglige, er de med på å tegne et helhetsbilde av situasjonen for denne gruppa.

En del litteratur tar for seg enslige mindreåriges doble rolle som flyktning og barn og tilhørende internasjonalt og nasjonalt lovverk. Vi støtter oss i stor grad til Eide

og Brochs konklusjoner i deres kunnskapsstatus fra 2010. Her understrekes behovet for studier av forholdet mellom kommuners tjenesteyting og enslige mindreåriges livssituasjon, barnevernfaglige og flyktningfaglige vurderinger som påvirker beslutninger om omsorgsplassering og ettervern, organisatoriske og ressursmessige forholds påvirkning på bruk av hjelpe- og omsorgstiltak, praksis for oppfølging av fosterhjems plassering og slekts plassering for enslige mindreårige og enslige mindreåriges egne erfaringer. Særlig ses et behov for longitudinelle studier av gruppens perspektiver.

5.5 Anbefalinger

Gjennomgangen av forskning på feltet gir oss noen svar på hvor det er behov for forsterket innsats. Det pågående prosjektet om barnevernets møte med innvandrerbefolkningen, som avsluttes sommeren 2016, vil i tillegg kunne gi oss noen nye svar. Våre anbefalinger i denne omgang baserer seg på gjennomgangen av eksisterende forskning.

1. *Det må utvikles løpende statistikk* som viser barnevernets tiltak overfor innvandrerbefolkningen. Statistikken må være detaljert nok til å gi et bilde av hjelpe- og omsorgstiltak overfor ulike innvandrergrupper, og vise hvordan dette fordeler seg mellom ulike kommunetyper og landsdeler.
2. *Det er behov for økt kunnskap om bruk av tolk i barnevernet.* Det bør fokuseres på kvalifisering, utdanning og kvalitet. Dette bør gjøres gjennom både forskning og praksis. Det bør igangsettes utviklingsprosjekter i et utvalg kommuner/bydeler med fokus på «god tolkebruk» i barnevernet. Utviklingsarbeidet må evalueres fortløpende for å sikre systematisk erfaringsinnhenting.
3. *Brukerperspektivet i barnevernet* må styrkes gjennom økt bruk av løpende erfaringsinnhenting fra alle brukergrupper. Dette gjelder barnevernet generelt, men er særlig viktig overfor grupper som har begrenset kunnskap om det norske barnevernet. Dette kan dels skje gjennom en sterkere integrering av brukerperspektivet i barnevernets arbeidsmetoder, dels ved å gjennomføre brukerundersøkelser der det er et særlig fokus på innvandrerbefolkningen.
4. *Det er behov for et sterkere fokus på kompetanseoppbygging* på feltet innvandring og barnevern. Kompetansebyggingen må rettes både mot ansatte,

brukere og storsamfunnet. Når det gjelder ansatte er det både behov for en styrking av grunn- og videreutdanningene, og det er behov for kompetanseoppbygging av de ulike tjenestestedene. Individuell kompetansebygging må suppleres med kollektive opplæringsformer. Overfor brukere er det viktig å finne fram til egnede informasjonskanaler. Her bør det også være en kombinasjon av opplæring på individnivå (i form av for eksempel foreldreveiledning) og informasjonsarbeid som retter seg mot organisasjoner, trossamfunn, nasjonalforeninger eller lignende. Når det gjelder kompetanseoppbygging på samfunnsnivå, må dette skje både lokalt og nasjonalt. På et nasjonalt nivå vil politikere og media være relevante målgrupper.

5. *Tverrfaglig og tverretatlig samarbeid* kan bidra til å oppdage mulig omsorgssvikt og til tidlig intervensjon. På innvandringsfeltet er dette særlig viktig, da mange innvandrerfamilier har lite nettverket og mangelfull kjennskap til hvordan man selv kan søke hjelp. Mistillit til barnevernet kan også bidra til at barnevernet kommer for seint på banen. Økt fokus på hvordan helsestasjon, barnehage og skole kan inngå i et forpliktende samarbeid, kan bidra til raskere og bedre hjelp. Dette forutsetter at det settes av tid til denne typen samarbeid, noe som igjen forutsetter en forståelse for hvordan helhetsperspektivet kan ivaretas.
6. *Enslige mindreåriges omsorgssituasjon* trenger en helhetlig gjennomgang. Her er det særlig behov for mer kunnskap om bo- og omsorgsløsninger etter bosetting, med oppdaterte oversikter over erfaringer med ulike boløsninger. Det er også behov for å se omsorgssituasjon og opplæring i sammenheng. Enslige mindreårige med lite skolebakgrunn fra hjemlandet havner i mange tilfeller mellom to stoler i opplæringssystemet og risikerer å bli en risikogruppe med hensyn til videre kvalifisering og arbeid. Økt fokus på opplæring må skje i samarbeid med skolemyndighetene. Konkret utprøving, i form av lokale samarbeidsprosjekter der barnevernet samarbeider med både grunnskole, videregående skole og voksenopplæring vil kunne gi viktig erfaringskunnskap.
7. *Forskning på innvandring og barnevern må ha et bredt fokus* der forskningsmessig tilnærming er tilpasset tema og problemstillinger. Her trengs det både handlingsrettet forskning (praksisforskning, følgeforskning) med utgangspunkt i konkrete utprøvinger av tiltak og tradisjonelle evalueringer med fokus på både effekt (mål, resultat) og prosess. I tillegg er det behov for å løfte fram brukerperspektivet. Dette kan skje gjennom ulike

former for brukerevalueringer, og det kan skje gjennom utvikling av et tydeligere brukerfokus i det daglige arbeidet.

Referanser

- Abrams, L. S. og Moio, J. A. (2009). «Critical race theory and the cultural competence dilemma in social work education». *Journal of Social Work Education*, 45(2): 245-259.
- Agenda Kaupang (2014). *Evaluering av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi)*. Stabekk: Agenda Kaupang.
- Allertsen, L. M. og Kalve, T. (2006). *Innvandrerbarn i barnevernet 2004*. Oslo: SSB.
- Allertsen, L. M., Kalve, T. og Aalandslid, V. (2007). *Enslige mindreårige asylsøkere i barnevernet 2005*. Oslo: SSB.
- Andenæs (2004): «Hvorfor ser vi ikkje fattigdommen?» *Nordisk sosialt arbeid*, 24(1), 19-33
- Andersson, M. (1994). *Det er ingen som kjenner meg. Unge enslige flyktninger i eksil*. Bergen: Universitetet i Bergen, IMER.
- Backe-Hansen, E., Egelund, T. og Havik, T. (2010). *Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus*. Oslo: København og Bergen.
- Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristoffersen L. B., Hvinden, B. (red.) (2014): *Barnevern i Norge 1990-2010. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA
- Barneombudet (2009). *Supplerende rapport til FNs komité for barn rettigheter*.
- Barne-, likestillings-, og inkluderingsdepartementet (2010). *Barneverntjenestens ansvar for enslige mindreårige asylsøkere og andre mindreårige personer i mottak, omsorgssentre og kommuner*. Rundskriv nr. Q-06/2010.
- Bean, T., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, E., Broekaert, E., og Spinhoven, P. (2007). “Comparing Psychological Distress, Traumatic Stress Reactions, and Experiences of Unaccompanied Refugee Minors With Experiences of Adolescents Accompanied by Parents”. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 195 (4): 288-297.
- Berg, A. J. og Berg, B. (2002). *Kjønn og innvandring – et blikk på norske forskningsbidrag*. Trondheim: SINTEF Teknologi og samfunn IFIM.
- Berg, B (2006). *Jeg glemmer å være trist. Evaluering av et gruppebehandlingsprosjekt for barn og foreldre i mottak*. Trondheim: SINTEF
- Berg, B. (2009): «Et liv på vent» i: *Konturtidsskrift* 15/2009.
- Berg, B. (2010). *Eksilets stoppesteder. Fra flukt og asyl til integrering og transnasjonaleliv*. PhD-avhandling i sosialt arbeid. Trondheim: NTNU.
- Berg, B. (2011): «Lost in translation? Om kulturell brobygging og bruk av tolk som kommunikasjonshjelpemiddel. I: Berg, B. og Ask, T. A.: *Minoritetsperspektiver i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Berg, B. og Ask, T.A. (2011). *Minoritetsperspektiver i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget
- Berg, B. og Fladstad, T. (2012): «Bildene i hodet. Forestillinger om funksjonshemming». I: Berg, B.: *Innvandring og funksjonshemning. Minoritetsfamilier i møte med tjenesteapparatet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berg, B; Mo, T. O. og Molden, T. H. (2006). *Evaluering av barnevernforsøket i Trondheim*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- Berg, B. og Sveaass, N. mfl. (2005). «Det hainnle om å leve...». *Tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak*. Trondheim: SINTEF IFIM.
- Berg, B. og Söderström, S. (2012). «Bruk av tolk i vanskelige kommunikasjons-situasjoner». I: B. Berg og T. Ask (red.). *Innvandring og funksjonshemming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berg, B. og Valenta, M. (2008): *Flukt, eksil og flyktningers sosiale integrasjon*. Oslo: Norges forskningsråd
- Berggrav, S. (2013). *Tåler noen barn mer juling? En kartlegging av hjelpeapparatets håndtering av vold mot barn i minoritetsfamilier*. Oslo: Redd Barna.
- Bhuller, M. og Aaberge, R. (2010). *Vedvarende økonomisk fattigdom blant innvandrere. En empirisk analyse for perioden 1993-2007*. Oslo: SSB.
- Bjørknes, R. (2011). «Parent Management Training - Oregon Model: Intervention effects on maternal practice and child behavior in ethnic minority families». PhD-avhandling. Universitetet i Bergen.
- Bjørknes, R., Jakobsen, R. and Nærde, A. (2011). «Recruiting ethnic minority groups to evidence based parent training. Who will come and who how?» in: *Children and youth Services Review*, 33, Issue 2, February 2011, 351-357.
- Blom, S. og Henriksen, K. (2008). *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Bogen, H. og Nadim, M. (2009). *Et flerkulturelt ettervern? Ungdom med innvandrerbakgrunn i barnevernets ettervern*. Oslo: Fafo.
- Borge, N. (2009). *Mestring og sosialt nettverk – betydningen av nettverk i enslige mindreårige flyktningers hverdag etter bosetting*. Masteroppgave i flerkulturelt forebyggende arbeid med barn og unge. Høgskolen i Telemark.
- Bragason, H. (2008). *Etter flukten. En kvalitativ studie av hvordan enslige mindreårige asylsøkerjenter mestrer hverdagen sin i Norge*. Masteroppgave i psykologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Bredal, A. (2009). "Barnevernet og minoritetsjentes opprør: Mellom det generelle og det spesielle". I: K. Eide, N. A. Qureshi, M. Rugkåsa og H. Vike (red.). *Over profesjonelle barrierer: Et minoritetsperspektiv på psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal.
- Bredal, A. og Skjerven, L. (2007). *Tvangsekteskapsaker i hjelpeapparatet, Omfang og utfordringer*. Oslo: Senter for Kvinne- og Kjønnforskning.

- Bredal, A. (2006). *'Vi er jo familie'. Arrangert ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Oslo: Unipax.
- Brekke, J-P., Aarset, M. F., Lidén, H. og Andenæs, K. (2010): *Innvandring og flukt til Norge*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brendler-Lindqvist, M. (2004). *Att möta de ensamkommande barnen*. Stockholm: Rädda barnen.
- Brochmann, G. og Kjeldstadli, K. (2008). *A History of Immigration – The Case of Norway 900-2000*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brophy, J., Jhutti-Jhal, J. og Owen, C. (2003). *Significant Harm: Child Protection Legislation in a Multi-Cultural Setting*. London: Department of Constitutional Affairs.
- Bruce, H. Ø. (2012). *'Og jeg har jo klart videregående skole, det er det verste': bo- og omsorgssituasjoner og nettverks betydning for at enslige flyktningsungdommer fullfører videregående skole*. Masteroppgave i helse- og sosialfaglig arbeid med barn og unge. Lillehammer: Høgskolen i Lillehammer.
- Bø, B. P., Rasmussen, M. og Aannestad, N. (2004). *Innvandrerdokumentasjon på barnevernsinstitusjoner*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Bø, B. P. (2008). "Immigration and the welfare state: New challenges for the social service professions". Paper presentert på Metropolis 2009, København.
- Bø, B. P. (2010). «Det flerkulturelle barnevernsarbeidet – utfordringer, erfaringer og kompetansebehov». I: M. S. Kaya, A. Høgmo og H. Fauske (red.). *Integrasjon og mangfold: Utfordringer for sosialarbeideren*. Oslo: Cappelen Akademiske forlag.
- Chand, A. og Thoburn, J. (2005). "Research Review: Child and family support services with minority ethnic families: what can we learn from research?". *Child and Family Social Work*, 10 (2): 169-178.
- Clausen, S. E. og Kristofersen, L. B. (2008). *Barnevernsklinter i Norge 1990-2005*. Oslo: Nova.
- Derluyn, I. og Broekaert, E. (2008). "Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective". *International Journal of Law and Psychiatry*, 31: 319-330.
- Derviskadic, I. (2013). *Flerkulturelle familier i møte med barnevernets undersøkelse – Erfaringer, muligheter og utfordringer*. Masteroppgave i velferdsstudier. Kristiansand: Universitetet i Agder.
- Dittmann, I. og Jensen, T. K. (2010). «Enslige mindreårige flyktningers psykiske helse- en litteraturstudie». *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 47 (9): 812-817.
- Econ (2007). *Bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige i kommunene. Utgiftskartlegging og vurdering av kvalitet*. Oslo: Econ.

- Egelund, T., Hestbæk, A. D. og Andersen, D. (2004). *Små børn anbragt uden for hjemmet. En forløbsundersøkelse af anbragte børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Egge, M. (2002). «De har mistet en barndom og ber om en ny». *Nordisk sosialt arbeid*, 1: 42-47.
- Eide, K. (2000). *Barn i bevegelse: Om oppvekst og levekår for enslige mindreårige flyktninger*. Porsgrunn: Høgskolen i Telemark.
- Eide, K. (2005). *Tvetydige barn. Om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv*. Avhandling til dr. polit.-graden i sosiologi. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Eide, K. (red.) (2012): *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal
- Eide, K., Qureshi, N. S, Rugkåsa, M. og Vike, H. (2009). *Over profesjonelle barrierer: Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, K. og Broch, T. (2010). *Enslige mindreårige flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Helseregion ØST og SØR: Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP).
- Elvegård, K. og Paulsen, V. (2013). *Familievold og tilrettelagte samtaler i konfliktråd*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Engebrigtsen, A. (2002). *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn: et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Eriksen; T. H. (red.) (2001): *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, T. H. og Sørheim, T. A. (2006): *Kulturforskjeller i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Falck, S. (2006). *Hva er det med familieråd? Samlerapport fra prosjektet: «Nasjonal satsning for utprøving og evaluering av familieråd i Norge»*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Falck, S. og Mathisen, A. S. (2010). *Implementering med problemer. Evaluering av familieråd i Oslo brukt i familier med minoritetsbakgrunn*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Fuglerud, Ø. og Eriksen. T.H. (2007). *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo, Pax.
- Flatebø, R. (1990). *Norske kommuners møte med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere*. Oslo: Kommunaldepartementet.
- Fylkesnes, M. K. (2011). *Om gode arbeidsrelasjoner i det flerkulturelle barnevernet. Etniske minoritetsforeldre og saksbehandlers erfaringer*. Masteroppgave i barnevern. Bergen: Universitetet i Bergen.

- Fylkesnes, M. K. og Netland, M. (2012). «God praksis i møte med etniske minoritetsfamilier i barnevernet: saksbehandlers og foreldres erfaringer». *Norges barnevern*, 89 (4): 220-235.
- Gray, B. (2002). "Working with families in Tower Hamlets: an evaluation of the Family Welfare Association's family support services". *Health and Social Care in Community*, nr 10, s. 112-122.
- Gautun, H. (2009): *Det nye barnevernbyråkratiet. En studie av samarbeidet mellom kommune og stat innen barnevernet*. Oslo: Fafo.
- Gautun, H. (2010): *Det nye barnevernbyråkratiet. En kartlegging av samarbeidet mellom kommune og stat innen barnevernet*. Oslo: Fafo.
- Gilje, N. og Grimen, H. (2007): *Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Goodman, J. H. (2004). «Coping with trauma and hardship among unaccompanied refugee youths from Sudan». *Qualitative health research*, 14 (9): 1177-1196.
- Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagen, G. og Qureshi, N. (1996): *Etnisitet i sosialt arbeid. Arbeid med etniske minoriteter i barnevern og sosial sektor*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Handulle, A. (2013): «Du vet de tenker at jeg bare er en stor afrikansk mann, ikke pappa». Masteroppgave. Universitetet i Stavanger.
- Haugen, J. Å. og Dyrhaug, T. (2014). *Enslige mindreårige flyktninger i barnevernet 2011*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Haugen, G. M., Paulsen, V. og Berg, B. (2012): *Foreldre og barns erfaringer i møte med barneverntjenesten i Trondheim*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Helsedirektoratet (2009): *Migrasjon og helse. Utdfordringer og utviklingstrekk*.
- Helweg-Lasen, K., Schütt, N. M. og Larsen, H. B. (2009). *Unges trivsel år 2008. En undersøgelse med fokus på seksuelle overgrep og vold i barndom og tidlig barndom*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Hjelde, K. (2003). *Diversity, Liminality and Silence: Integrating Young Unaccompanied Refugees in Oslo*. Oslo: Unipub AS.
- Hofman, S. (2010). *Hensyn til kultur- til barnets beste? – en analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn*. Kvinnerettslig skriftserie nr. 84, 2010. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hofman, S. (2011). *Etniske minoritetsbarn som opplever vold i familien-utfordringer og muligheter*. Rapport 2/2011. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress.
- Holm-Hansen, J., Haaland, T. og Myrvold, T. (2007). *Flerkulturelt barnevern – en kunnskapsoversikt*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

- Hærem, E. og Aadnesen, B. N. (2008). *Barnevernets undersøkelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høstmæling, N. Kjølholt, E. S. og Sandberg, K. (2012): *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ingebretsen, R. og Nergård, T. B. (2007): *Eldre med innvandrerbakgrunn. Tilpasning av pleie- og omsorgstilbudet*. NOVA-rapport 13/07.
- IMDi (2006). *Offentlige tjenester for alle? Gjennomgang av minoritetsperspektiver i 10 statlige etater*. Oslo: IMDi.
- IMDi (2007): *Fastleger og tolketjenesten*. Oslo: IMDi
- IMDi (2008). *Bruk av tolk i barnevernet*. Oslo: IMDi.
- IMDi (2010). *Årsrapport om IMDis arbeid mot tvangsekteskap 2010*. Oslo: IMDi.
- IMDi (2011). *Samarbeid, kompetanse og koordinering i tvangsekteskapsaker*. Oslo: IMDi.
- Jansen, H. A., Baadsgaard, A. og Wodschow, A. (2011). *Ethnicity, Cultural Background and Treatment after Child Sexual Abuse*. Center for seksuelle overgrep, Rigshospitalet, København.
- Jareg, K. og Pettersen, Z. (2006): *Tolk og tolkebrukere. To sider av samme sak*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Juul, R. (2010). *Barnevernets undersøkelser av bekymringsmeldinger. Diskursive praksisformer og barneperspektiver i den kommunale barneverntjeneste, og konsekvenser i forhold til barna*. Doktorgradsavhandling i sosialt arbeid. Trondheim.
- Kalve, T. og Dyrhaug, T. (2011). *Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009*. Rapporter 39/2011. Statistisk sentralbyrå.
- Kittelsaa, A og Berg, B (2012). *Dobbelt sårbar. Funksjonshemmete barn og unge i asylmottak*. Trondheim: NTNU samfunnsforskning
- Knudsen, J. C. (1984). *Vårt samfunn og flyktingene*. Oslo: Statens flyktingesekretariat.
- Knudsen, J. C. (1986). *Flyktinger og livsløp*. Oslo: Statens flyktingesekretariat.
- Knudsen, J. C. (1990). *De trodde jeg var fattig. Om asylsøkerbarn i Norge*. Bergen: MiCo Forlag.
- Knudsen, J. C. (2005). *Capricious Worlds: Vietnamese Life Journeys*. Münster: LIT. Verlag.
- Kohli, R. (2007). *Social Work With Unaccompanied Asylum Seeking Children*. London: Palgrave Macmillan.
- Kohli, R. og Mitchell, F. (red.) (2007). *Working with unaccompanied asylum seeking children: issues for policy and practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kojan, B. (2011). *Klasseblikk på et barnevern i vekst*. Doktorgradsavhandling, Trondheim: NTNU.

- Kozmaqi, M. (2012). «Kommet til himmelen». *En studie om betydningen av kommunens omsorgsarbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Mastergradsavhandling i flerkulturelt forebyggende arbeid med barn og unge. Porsgrunn: Høgskolen i Telemark.
- Kvello, Ø. (2010): *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Kristiansen, T. G. S. (2014). *Kjønnslikestillingens tvetydigheter i det flerkulturelle barnevernet*. Doktorgradsavhandling i sosiologi. Bodø: Universitetet i Nordland.
- Kriz, K. og Skivenes, M. (2010a). «We have very different positions on some issues: how child welfare workers in Norway and England bridge the cultural differences when communicating with ethnic minority families». *European Journal of Social Work*. 13 (1): 3-18.
- Kriz, K. og Skivenes, M. (2010b). "Knowing our Society and Fighting Against Prejudices : How Child Welfare Workers in Norway and England bridge cultural differences when communicating with ethnic minority families". *European Journal of Social Work*.
- Kriz, K. og Skivenes, M. (2010c). "Lost in translation: How Child Welfare Workers in Norway and England Experience Language Difficulties when Working with Minority Ethnic Families". *British Journal of Social Work*, 40 (5): 1353-1367.
- Kriz, K. og Skivenes, M. (2011). "How child welfare workers view their work with racial and ethnic minority families; The United States in contrast with Norway and England". *Children and Youth Services Review*, 33 (10): 1866-1874.
- Lauritsen, K. og Berg, B. (1999). *Mellom håp og lengsel. Levekår i asylmottak*. Trondheim: SINTEF IFIM.
- Lauritsen, K., Berg, B. og Dalby, L. (2002). *Enslige flyktninger – kollektive utfordringer. Kommunenes arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Trondheim: SINTEF.
- Lauritsen, K. og Berg, B. (2004). *Med kurs for tverrkulturell kompetanse – Hordalandsmodellen*. Bergen: Hordaland fylkeskommune.
- Lauritsen, K. og Skagen, R. (2009). *Bedre omsorg til flyktningbarn nå! – gjennom kompetanseutvikling og tverrfaglig nettverk*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Lidén, H. (2011): «Barn på asylmottak – rettighetsstatus og praksis». *Tidsskrift for Velferdsforskning*, 14/2:64-78.
- Lidén, H, Seeberg, M. L. og Engebriksen, A. (2011): *Medfølgende barn i asylmottak – livssituasjon, mestring, tiltak*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

- Lidén, H., Eide, K., Hidle, K., Nilsen, A. C. E. og Wærdahl, R. (2013). *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Lopez, G. S. (2007). *Minoritetsperspektiver på norsk familievern. Klienters erfaringer frå møtet med familievernkontoret*. Oslo: Nova.
- Marsh, P. og Allen, G. (1993). "The Law, Prevention and Reunification – The New Zealand development of Family Group Conferences". I: Marsh, P. og Triseliotis, J. (red): *Prevention and Reunification in Child Care*. London: Batsford Ltd.
- Marthinsen, E., Clifford, G., Fauske, H., Lichtwarck, W. og Kojan, B.H. (2013). "Nytt innblikk i norsk barnevern- hva forteller dataene fra Det nye barnevernet?" I: E. Marthinsen og W. Lichtwarck. *Det nye barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mekonen, L. (2008): «Unyansert om minoritetsbarn i barneverninstitusjoner». *Fontene*, 4, 32-33.
- Mekonen, L. (2012). «Unyansert om minoritetsbarn i barneverninstitusjoner». *Fontene*, 4:32-33.
- Mendoza, K. (2011). «Barnevernet mangler kulturforståelse». *Utrop*.
- Meld. St. nr. 17 (2001-2002). *Samfunnssikkerhet. Veien til et mindre sårbart samfunn*.
- Meld. St. nr. 27 (2011-2012): *Barn på flukt*.
- Midjo, T. (2010). *En studie av samhandlingen mellom foreldre og barnevernarbeidere i barnevernets undersøkelse*. Doktorgradsavhandling i sosialt arbeid. Trondheim: NTNU.
- Moufack, M.F. (2010). *Et sensitivt barnevern. Om ikke-vestlige foreldres opplevelse og erfaringer med barneverntjenesten*. Masteroppgave i sosialt arbeid. Trondheim: NTNU.
- Mossige, S. og Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge*. Novarapport nr. 20/07. Oslo: Nova.
- Myhrer, H. R. og Stenerud, E. (2011). «Enslige mindreårige flyktninger i kommunene. Faglige perspektiv på bosettingsarbeidet». *Norges barnevern*, 88 (2): 82-92.
- Neumayer, S. M., Meyer, M. A. og Sveaass, N. (2008). *Forebygging av vold i oppdragelsen. Samarbeid mellom hjelpeapparat og minoritetsforeldre – en kunnskapsoversikt*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Nordstoga, S. (2011). "Å definere problemet sammen?" I: K. Kiledal, L. Uggerhøy, S. Nordstoga og S. Sagatun. *Å bli undersøkt. Norske og danske foreldres erfaringer med barnevernundersøkelsen*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Norsk innvandrersforum (2013). *Flerkulturelt barnevern? Hvordan fremme dialog mellom barnevernet og etniske minoriteter*. Oslo: Norsk innvandrersforum.
- NOU 2003: 31 *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*.
- NOU 2009:8 *Kompetanseutvikling i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning*.
- NOU 2010:7 *Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringsystemet*.
- NOU 2011:10 *I velferdsstatens venterom. Mottakstilbudet for asylsøkere*.
- NOU 2012:5 *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*.
- NOU 2012:15 *Politikk for likestilling*.
- NOU 2014:8 *Tolking i offentlig sektor. Rettssikkerhet og likeverd*.
- Oldrup, H. Korzen, S. Lindstrøm, M. og Christoffersen, M. N. (2011). *Vold mot barn og unge*. København: SFI- Det nationale forskningscenter for velfærd.
- Olin, M. (2012): «*De andre*». Oslo: Speranza Film AS
- Olsen, B. C. R. (2011): «Språklige og kulturelle barrierer i møtet mellom helsearbeidere og kvinner med minoritetsbakgrunn». I B. P. Bø (Ed.), *Multikulturell teori og flerkulturelle praksiser: Artikler om norsk minoritetsproblematikk*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Oppedal, B., Seglem, K. B. og Jensen, L. (2009). *Avhengig og selvstendig. Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale*. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Ortega, R. M. og Faller, K. C. (2011). «Training Child Welfare Workers from an Intersectional Cultural Humility Perspective: A Paradigm Shift». *Child Welfare*, 90 (5): 27-49.
- Pastoor, L. d. W. (2012). «Skolen: Et sted å lære og et sted å være». I K. Eide (red.), *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Paulsen, V. (2014). *Ungdom i risiko- relasjonsarbeid og medvirkning i barnevernet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Paulsen, V., Haugen, G. M. D., Elvegård, K., Wendelborg, C. og Berg, B. (2011). *Æresrelatert ekstrem kontroll – dilemmaer og utfordringer*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Persson, M. J. (2014). *Rom for forskjell? Barnevernarbeideres forståelser, vurderinger og handlinger i arbeidet med norske romer*. Masteroppgave, Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Pliassova, E. (2012). *Mellom to verdener. En kvalitativ studie av seks enslige mindreårige flyktninger ett år etter bosetting*. Masteroppgave i sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.

- Poulsen, C. (2006). *Taler vi om det samme? Når etniske minoriteter med sjeldne handicap møder social- og sundhedsvæsenet*. København: Center for små handicapgrupper.
- Prieur, A. (2004): *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: PAX
- Proba samfunnsanalyse (2013). *Evaluering av forsøk med linkarbeidere. Integrering gjennom bruk av ressurser fra eget miljø*. Oslo: Proba samfunnsanalyse.
- Qureshi, N. A. (2005). «Profesjonell kultursensitivitet fremfor faglig etnosentrisme». *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*.
- Qureshi, N. A. (2009). «Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse». I: K. Eide, et al. *Over profesjonelle barrierer- Et minoritetsperspektiv på sosialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Qureshi, N. A. og Fauske, H. (2010). «Barnevernfaglig arbeid med minoritetsetniske familier». I: M. S. Kaya, A. Høgmo og H. Fauske (red.). *Integrasjon og mangfold. Utfordringer for sosialarbeideren*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Raghallaigh, M. N. og Gilligan, R. (2010). "Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion". *Child and Family Social Work*, 15: 226-237.
- Randal, S. B. (2009). *Hvordan forstår og vektlegger barnevernarbeidere etnisitet i arbeidet med minoritetsetniske barn og deres familier?* Masteroppgave i Barnevern, Universitetet i Bergen.
- Rasmussen, M (2004): *Sosialarbeideres erfaring med flerkulturelt barnevernsarbeid*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Redd Barna (2013): *En alvorlig stor melding. Melding til stortinget fra barn som søker asyl i Norge*. Oslo: Redd Barna
- Reegård, K., Backe-Hansen, E., Grønningsæter, A. B. og Hagen, K. A. (2009). *Konferanserapport. Nordisk forskerkonferanse om hjelpetiltak i barnevernet*. Oslo: Atferdssenteret, Fafo og NOVA.
- Riksrevisjonen (2010). *Riksrevisjonens undersøkelse av Integrerings- og mangfoldsdirektoratets måloppnåelse og virkemiddelbruk i arbeidet med bosetting og kvalifisering av flyktninger*. Oslo: Riksrevisjonen.
- Rugkåsa, M. (2008). «Majoriteten som premissleverandør i 'flerkulturelt' arbeid». I A. M. Otterstad (red.). *Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold – fra utsikt til innsikt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Røkenes, O. H. (1995): «Bruk av tolk i psykologisk arbeid med flyktninger og fremmedspråklige». I: *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 32, 727-735

- Saasen, R. og Løkholm, T. (2010). «Andre tiltak- de skjulte tiltakene». *Norges Barnevern*, 3 (87): 182-194.
- Sajjad, T. A. (2012): «Pakistansknorske familier med funksjonshemmede barn». I: Berg, B.: *Innvandring og funksjonshemming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandberg, K. (2008): «Barns rett til å bli hørt» I: Høstmæling, N., Kjørholt, E. S. og Sandberg, K. (red.): *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Saus, M. (2008). *Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder*. Tromsø: Barnevernets Utviklingscenter i Nord-Norge.
- Sandbæk, M. (2001). *Fra mottaker til aktør. Brukerens plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Gyldendal Akademisk. Oslo.
- Sandbæk, M. (2002). *Barn og unges levekår og velferd*. Oslo: NOVA.
- Sinclair, R. (2004). «Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable». *Children and Society*, 18 (2): 106-118.
- Sirriyeh, A. (2013). «Hosting strangers: hospitality and family practices in fostering unaccompanied refugee young people». *Child and Family Social Work*, 18: 5-14.
- Skagen, R. (2011). *Bosetting av enslige mindreårige flyktninger I Trondheim kommune. En undersøkelse om fordeler og muligheter*. Masteroppgave i sosialt arbeid. Trondheim: NTNU.
- Skog Hansen, I. L. og Lescher-Nuland, B. R. (2011). *Bolig og oppvekst. Konsekvenser av å vokse opp under vanskelige boforhold*. Fafo: Oslo.
- Skytte, M. (2002). *Anbringelse af etniske minoritetsbørn. Socialarbejders vurderinger og handlinger*. Doktorgradsavhandling i sosialt arbeid. Lund: Lund University.
- Skytte, M. (2008). *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Gyldendal, Oslo.
- Slavnic, Z. (2000). *Existens och temporalitet. Om det samtida flyktningskapets kompleksitet*. Umeå: Umeå University.
- Slettebø, T. (2008). *Foreldres medbestemmelse i barnevernet*. Doktoravhandling i sosialt arbeid. Trondheim: NTNU.
- Socialstyrelsen (2013). *Ensamkommande barns och ungas behov. En kartläggning*. Socialstyrelsen.
- Solberg, A. (1997). *Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: en kunnskapsstatus*. Bergen: IMER/SEFOS Universitetet i Bergen.
- Sommerfeldt, M. B., Hauge, M. og Øverlien, C. (2014). *Minoritetsetniske barn og unge og vold i hjemmet. Utsatthet og sosialfaglig arbeid*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Stang, E. G. (2007). *Det er barnets sak: barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Stang, E. G. (2008). "Flyktningbarn og menneskerettigheter». I: K. Eide (red.). *Barn på flukt – Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk forlag.
- Strandbu, A. (2007). *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Doktorgradsavhandling i pedagogikk. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Statistisk sentralbyrå (2013). *Innvandring og innvandrere. Nøkkeltall*. Oslo: SSB. <http://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/nokkeltall/innvandring-og-innvandrere>
- Stretmo, L. og Melander, C. (2013). *Får jag vara med? Erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar i Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp*. Göteborg: FoU i Väst.
- Svendsen, S., Thorshaug, K. og Berg, B. (2010). *Boløsninger for enslige mindreårige flyktninger. Erfaringer fra to bykommuner*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Söderström, S. (2012). «Kultursensitiv informasjon. Om å søke etter ordenes intensjon og mening». I: B. Berg og T. Ask (red.). *Innvandring og funksjonshemming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thoburn, J., Wilding, J. og Watson, J. (2000). *Family Support in Cases of Emotional Maltreatment and Neglect*. London: The Stationery Office.
- Thoburn, J., Lewis, A. og Shemming, D. (1995). *Paternalism or Partnership? Family Involvement in the Child Protection Process*. London, HMSO.
- Thorshaug, K., Valenta, M. og Berg, B. (2009). *Arbeidsinnvandring – konsekvenser for det kommunale apparatet*. Oslo: IMDi.
- Thorshaug, K., Svendsen, S. og Berg, B. (2010). *Barnevern i et minoritetsperspektiv*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Thorshaug, K., Paulsen, V., Røe, M. og Berg, B. (2013). *Mot en ny bosettingsmodell? Direkteplassering av enslige mindreårige*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Valenta, M. og Berg, B. (2010). "User involvement and empowerment among asylum seekers in Norwegian reception centres". *European Journal of Social Work*, 13(4): 483-501.
- Vagli, Å. (2009): *Behind closed doors. Exploring the institutional logic of doing child protection work*. Doktoravhandling. Universitetet i Bergen.
- Van der Weele, J., Ansar, J. og Castro, Y. (2011). Møte med foreldre som bruker oppdragervold- erfaringer fra arbeid med minoritetsforeldre. I: U. Heltne og P. Ø. Steinsvåg. *Barn som lever med vold i familien*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Van der Weele, J. (2013). «Kulturvern kan være godt barnevern». Debattinnlegg, *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 50 (9): 950-957.

- Varvin, S. (2003). *Flukt og eksil, traume, identitet og mestring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vike, H. og Eide, K. (2009). «Kulturanalyse, minoritetsperspektiv og psykososialt arbeid». I: K. Eide, N. A. Qureshi, M. Rugkåsa og H. Vike (red.). *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Vis, S. A., Strandbu, A., Holtan, A., og Thomas, N. (2011). «Participation and Health- a Research Review of Child Participation in Planning and Decision-Making». *Child and Family Social Work*. 16: 325-335.
- Wade, J., Mitchell, F. og Baylis, G. (2005). *Unaccompanied asylum seeking children. The response of social work services*. London: British Association for Adoption & Fostering.
- Wade, J., Sirriyeh, A., Kohli, R. og Simmonds, J. (2012). *Fostering Unaccompanied Asylum-Seeking Young People. A research project*. London: British Association for Adoption & Fostering.
- Wallin, A. M., og Ahlström, G. (2005). "Unaccompanied Young Adult Refugees in Sweden, Experiences of their Life Situation and Well-being: A Qualitative Follow-up Study". *Ethnicity and Health*, 10(2): 129-144.
- Watters, C. (2008). *Refugee Children: Towards the Next Horizon*. London: Routledge.
- Watters, C. (2012). «Enslige flyktingbarn – en teoretisk og internasjonal oversikt». I: K. Eide (red.). *Barn på flukt – Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk forlag.
- Wikan, U. (1995). *Mot en ny norsk underklasse; innvandrere, kultur og integrasjon*. Oslo: Gyldendal.
- Williams, C. og Soydan, H. (2005). "When and How Does Ethnicity Matter? A Cross-National Study of Social Work Responses to Ethnicity in Chile Protection Cases". *British Journal of Social Work*, 35 (6): 901-920.
- Ørvig, K. (2007). *Tolken som redskap eller kulturinformant? Et samhandlingsstudie av tolkede klientsamtaler i sosialtjenesten*. Doktoravhandling. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Østby, L. (2008). «Rasisme eller kultur? Perspektiver i utdanning av sosialarbeidere i Norge og England». *Fontene forskning*, Nr. 1/08, s. 49-61.
- Østby, L. (2011). «Sånn er de...». I: B. Berg og T. A. Ask (red.). *Minoritetsperspektiver i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Øya, T., Grødem, A. S. og Krange, O. (2006). *Fattige innvandrerbarn*. Oslo: Nova.
- Ålund, A. (1997): *Multikultiungdom: Kön, etnicitet, identitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Aadland, E. (2004). *Og eg ser på deg-: vitenskapsteori og metode i helse- og sosialfag*. 2.utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

- Aadnesen, B. N. og Hærem, E. (2007). *Interkulturelt barnevernsarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aadnesen, B. N. (2012). «*Jeg kan ikke være den afrikanske mammaen i Norge. Men de må også skjønne at min bakgrunn er en del av meg*». Doktoravhandling i sosialt arbeid. Trondheim: NTNU.
- Aadnanes, M. og Pastoor, L. d. W. (2013). «Blir enslige mindreårige flyktninger diskriminert? En drøfting av deres rettigheter til omsorg etter bosetting». *Norges barnevern*, 1(90): 42-51.

